

The Project Gutenberg eBook of Haaksirikkoiset, by Kyösti Wilkuna

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Haaksirikkoiset

Author: Kyösti Wilkuna

Release date: September 23, 2013 [EBook #43798]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HAAKSIRIKKOISET ***

Produced by Tapio Riikonen

HAAKSIRIKKOISET

Kirj.

Kyösti Wilkuna

WSOY, Porvoo, 1912.

SISÄLLYS:

I.

Haaksirikkoiset.

Lakki.

Kova kovaa vastaan.

Hätäkello.

Omaa saarnaansa kuulemassa.

Leipä.

II.

Rovasti ja renki.

Vanhan häviö.

Susi.

Vaarallisella retkellä.

III.

Tulevaisuuden mies.

Puolue-elämää.

IV.

Hallusinatsioneja.

Oikea syyllinen.

Rikottu kontrahti.

I.

HAAKSIRIKKOISET.

Ukko Halinen, konkurssintehnyt entinen liikemies, istui eräänä syyspäivänä pienen asuntonsa ainoassa suuremmissa huoneissa ja tirkisteli sanomalehteä. Hänen vaimonsa, harmaatukkainen nainen, jonka kasvoihin hiljaa kalvavat kärsimykset olivat jättäneet selvät jälkensä, istui miestänsä vastapäätä kuluneella sohvalla ja parsi sukkaa. Pitkät, harmaat vuodet olivat kuin huomaamatta liukuneet ohi, heidän joka iltapäivä istuessa näin vastakkain ja odottaessa postikonttorista tytärtään.

Rouva laski sukan helmaansa, huokasi hiljaa ja jäi katselemaan miestänsä, joka silmälasit punertavalla nenällään luki edelleen. Hänen harvatukkainen jäkäläpartainen päänsä tutisi hiljaa, mutta sen asento jyrkillä olkapäillä oli vielä pysty ja osotti, ettei vararikko ollut kyennyt hänen henkeään kokonaan lannistamaan.

Rouva tiesi liiankin hyvin, mitä hänen miehensä sanomalehdestä etsi ja ettei hän koskaan tulisi löytämään sitä mitä etsi, nimittäin uutista siitä, että heidän ainoa poikansa, Reino, olisi suorittanut insinööritutkinnon polyteknillisessä opistossa.

Reino oli ollut kolmatta vuotta ylioppilaana, kun isä joutui vararikkoon. Isä oli aikoinaan vähästä alkanut, mutta erinomaisella liikemieskyvyllään, älyllään ja tarmollaan kohonnut varsin huomattavaan asemaan. Hänen tehdaslaitoksensa edistyi nopeasti ja yhtämittaa laajensi hän liikuntapiiriään maailmassa. Mutta sitten tuli kriisi ja lisäksi sarja kaikenlaisia onnettomuuksia. Viikkokausia vaappui kaikki hiuskarvan varassa ja herra Halisen tukka harmaantui huomattavasti. Sitten luhistui vuosikausien tarmokkaalla työllä pystytetty rakennus. Tämän jälkeen seurasi tuo tavallinen näytelmä: ystävät ja kylänmiehet käänsivät selkensä, entiset luotonantajat ja sukulaiset kylmenivät vennonvieraiksi, ja paikkakunnan ennen huomatuin perhe sai hiipiä syrjäiseen ja tuiki vaatimattomaan asuntoon. Rahalähetykset Reinolle katkesivat kerrassaan ja vanhukset jäivät kokonaan Anna-neidin niskoille, joka pian sen jälkeen onnistui saamaan postinhoitajan toimen paikkakunnalla.

Ensi iskun jälkeen sairastui herra Halinen ankarasti ja hänelle jäi ainaiseksi vaikea sydänvika. Mutta uusia suunnitelmia alkoi liikkua hänen päässään. Itse hän ei tietysti voinut mihinkään ryhtyä, mutta olihan hänellä poika. Hän alkoi esittää suunnitelmiaan Reinolle, joka oli lahjakas ja vilkas nuorukainen. Reinon piti muuttaa polyteknilliseen opistoon ja suorittaa insinööritutkinto. Sen saatuaan hänen ei pitäisi olla vaikeata hankkia luottoa ja panna isän liike käyntiin uudella ja paremmalla onnella. Hänessä heräsi entinen valloitusmielisyys, jolle hän tahtoi poikansa kautta hankkia tyydytystä. Hän avasi poikansa eteen laajoja näköaloja, kertoi tälle liikeperiaatteistaan ja toteutumatta jääneistä suunnitelmistaan sekä niistä menestymismahdollisuuksista, joista hän yksinään kokemustensa nojalla oli selvillä ja jotka hän nyt siirtäisi poikansa omaisuudeksi. Korkeamman teknillisen sivistyksen hankittuaan ei pojan pitäisi olla mikään mahdottomuus saattaa ensin kaikki ennalleen ja sitten toteuttaa se mikä isällä jäi vain unelmaksi.

Vilkaana ja vastaanottavaisena, kuten aina, innostui Reino isän tuumiin ja siirtyi seuraavana syksynä polyteknikumiin. Ensi kurssin suoritti hän hyvin ja pääsi kesäksi praktiseeraamaan erääseen tehtaaseen. Isä oli tyytyväinen ja voitonvarma ja odotti lujalla luottamuksella sitä hetkeä, jolloin hänen entinen tehtaansa rupeaa pojan johdolla käymään. Silloin saavat selkensä kääntäneet ystävät ja ne,

jotka kielsivät apunsa silloin kun kaikki riippui hiuskarvasta, hämmästykseseen nähdä, että vanha kanto onkin ruvennut vesomaan.

Mutta äiti ja Anna sisko tiesivät, että tämä isän viimeinen unelma oli ainiaaksi sammunut. Ensimmäisinä ylioppilasvuosina oli Reino viettänyt iloista toverielämää ja polyteknikumien toisella kurssilla se oli uudelleen niellyt hänet pyörteisiinsä. Anna sisko siitä oli ensin erään Helsingissä olevan ystävättärensä välityksellä saanut vihiä ja kertonut äidille. Mutta isälle he olivat siitä vaienneet. Sitten viime talvena, jolloin ukon laskujen mukaan Reinon olisi pitänyt alkaa erotutkintoon valmistautua, oli tullut onneton viesti: Reino oli tehnyt muutamia väärennyksiä ja tuomittu vankeuteen.

Anna oli postikonttorissa ensiksi nähnyt uutisen sanomalehdessä ja pahimmasta typeryyksestä toinnuttuaan päättänyt lujasti tehdä kaikkensa, ettei asia tulisi vanhusten tietoon. Hän raappi nimen sanomalehdestä epäselväksi ja koetti kotona miten kuten näytellä rauhallista mieltä. Mutta pian huomasi hän mahdottomaksi kauemmin molemmilta asiaa salata. Hän paljasti onnetoman tietonsa vähitellen äidille ja yhdessä päättivät he kaikin keinoin varjella isää tuolta tiedolta, sillä he olivat varmoja, että sen tiedoksi tuleminen olisi yhtä kuin sydänvikaisen isän kuolema. Heillä ei käynyt juuri ketään vieraita ja isä puolestaan ei käynyt missään ja jos silloin tällöin jouduttiinkin vieraiden ihmisten kanssa tekemisiin, oli äiti aina isän parissa ja saattoi ehkäistä keskustelun heidän poikaansa luiskahtamasta. Anna taas sensuroitsi postikonttorissa isälle tulevat harvat kirjeet ja sanomalehdet.

Reinolta tuli kohta sen jälkeen pitkä, itseään syyttävä, kyyneleinen, anteeksianova ja elämänparannusta lupaava kirje. Sitä ei annettu isälle, äiti ja tytär sen eräänä yön hetkenä kahden lukivat, itkien ja toisiaan syleillen kuin kaksi vilussa värjöttävää lasta. Mutta isä alkoi pian käydä rauhattomaksi, kun Reinosta ei kuulunut mitään. Ja niin täytyi isän petkuttamisessa mennä askelta pitemmälle. Eräänä päivänä pani Anna postikonttorissa, jäljitellen tarkoin veljensä käsialaa, kokoon kirjeen, missä Reino muka kertoi, että hänen tutkintonsa siirtyykin syksyyn, ja hyvä jos hän silloinkaan valmistuu, ja että kesäksi hän menee taas samalle tehtaalle joutamatta ollenkaan kotona käymään jne. Kirjeen varusti hän leimauksilla ja vanhoilla postimerkeillä sekä toi isälle. Ja samaa tempua oli sitten pakko uudistaa pitkin kesää.

Mikä tuska vihloikaan molempia naisia nähdessään isän tyytyväisyyden, kun hän sai noita valhekirjeitä! Jos kukaan, niin kyllä he itse käsittivät aseman vaaranalaisuuden ja luonnottomuuden ja tuskassaan monestikin katuivat, etteivät heti ilmaisseet isälle asian oikeata laitaa. Sillä eihän mitenkään voinut ajatella sen säilyvän salassa isän kuolemaan saakka. Toiselta puolen pitivät he aivan varmana, että totuuden kuuleminen tappaisi raihnaisen isän ja tietoisuus siitä esti heitä salaisuuttaan paljastamasta, jota paitsi se kävi yhä vaikeammaksi mitä vanhemmaksi asia ehti. Ja niin kalvoi heitä lakkaamaton tuska ja he tunsivat elävänsä kuin joka hetki räjähtämään valmiin ruutimiinan päällä.

Reino, joka oli koko kesän ollut vankilassa, ei tiennyt kotona vallitsevasta asemasta mitään. Mitä painavammaksi elämä kotona kävi, sitä enemmän juurtui Annaan katkeruus ennen ihaillemaansa veljeä kohtaan ja niin häneltä oli jäänyt kirjottamatta riviäkään veljelleen.

— Merkillisen kauan se Reinon tutkinto viipyy, — lausui Halinen, hieno tyytymättömyyden väre äänessään, ja laski sanomalehden pöydälle sekä riisui silmälasit nenältään.

Rouva, joka tuska sydämessään oli tarkannut odottavaa ilmettä miehensä kasvoilla, ei voinut pidättyä kuuluvasti huokaamasta. Hän oli usein tuosta huokailemisestaan saanut kiivaita moitteita mieheltään, joita ne omituisesti kiusasivat, ja nytkin tämä loi tuikean katseen vaimoonsa, mutta ei ehtinyt mitään sanoa, kun etehisestä kuului askelia ja Anna astui sisään.

Puolisoiden kasvoilla kuvastui tyttären tullessa aivan vastakkaiset ilmeet: isän toivovaa odotusta ja äidin pelonsekaista jännitystä.

Anna pudisti päätään ja koetti välttää isän katsetta. Äitiin hän pikimmältään silmäsi ja tämä luki tyttäreensä katseesta, että jokin uusi onneton käänne oli taas uhkaamassa.

— Mikä poikaa vaivaa, kun ei edes kirjoitakaan? — murahti isä.

Kun illallinen oli melkein ääneti syöty, virkkoi isä makuuhuoneeseen mennessään iloisesti kuin olisi päässyt selville jostakin rasittavasta arvotuksesta:

— Kunhan poika veitikka ei vain olisikin päättänyt yllättää meidät. Suorittaa tutkinnon ja putoaa sitten kuin taivaasta eteemme. Hm, hm, jotain sellaista se tuo äänettömyys tietää.

Tyytyväisenä mennä köpitti hän makuuhuoneeseen ja vasta kun hän oli ehtinyt uneen, uskalsivat naiset käydä käsiksi tuohon kipeään perhevammaan.

— Sieltä on siis taas kuulunut jotain? — kuiskasi äiti jännityksestä kalpeana.

Anna purskahti itkuun.

— Hän kirjottaa tulevansa kotiin. Hän on vasta päässyt vankilasta ja ilmottaa joidenkin entisten toverien avulla saaneensa matkarahat Amerikkaan.

— Amerikkaan! — keskeytti äiti tuskaisesti.

— Niin, ja eikö se hänelle parasta olekin... Hän ihmettelee vain, ettei täältä ole hänen kirjeisiinsä sanaakaan vastattu. Ei sano voivansa lähteä tuntematonta tulevaisuuttaan kohti, saamatta rohkeutta meidän anteeksiannostamme.

Anna oli sillä välin ottanut taskustaan pieneksi taitetun kirjeen ja kehiteltyään sen auki rupesi, kyyneleet kuivattuaan, sitä lukemaan. Vaikka Anna olikin kertonut jo kirjeen sisällön, tahtoi äiti sen silti kuulla. Näillä öisillä kirjeenlukemisilla oli noille kahdelle naiselle samantapainen viehäytys kuin salaisilla ja vaaranalaisilla hartauskokouksilla. Vaikka ne pusertivatkin yhä uusia kyynelvirtoja heidän silmistään, luettiin ne aina siitä huolimatta, jopa toisinaan kahteenkin kertaan. Nuo hetket olivat kuin suruinen muistojäännös niiltä ajoilta, jolloin Reinolta saapuneet kirjeet valmistivat koko perheelle pienen juhlahetken.

— Voi hyvä Jumala! — huokasi äiti, kun Anna oli lukemisen päättänyt —, miten isän käy, sillä nyt sitä ei enää voi välttää?

Anna istui hetken ääneti ja sanoi sitten alakuloisesti:

— En minä ymmärrä muuta kuin että meidän täytyy valmistaa isää siihen. Olisin kirjottanut Reinolle ja ilmottanut miten täällä on asiat, mutta hän ei mainitse mitään osotetta, jotapaitsi hän voi olla jo matkalla.

Äiti huokasi ja sanaa vaihtamatta kumpikin ymmärsi, mihin tukalaan umpikujaan he olivat joutuneet salatessaan isältä totuuden. Valmistaa häntä siihen oli nyt kahta vaikeampaa kuin alussa. Mutta se täytyi sittenkin tehdä, ja uudelleen huoaten nousi äiti ja lähti makuuhuoneeseen, luvaten aamulla ryhtyä isän kanssa puheisiin.

* * * * *

Reino oli kirjeen lähetettyään lähtenyt heti seuraavassa junassa matkalle. Seuraava päivä sen jälkeen kun äiti ja Anna olivat hänen kirjeensä johdosta neuvotelleet, oli sunnuntai, ja silloin anin varhain aamulla saapui Reino kotiasemalle. Hän oli vartavasten jouduttaunut tänä päiväksi, sillä sunnuntaina nukkuivat ihmiset myöhempään ja hän saattoi kenellekään näyttätymättä tulla omaistensa luo. Kun hän saapui kotiin, nukkuivat molemmat naiset vielä, ainoastaan isä, joka aamuyöt tavallisesti valvoi, oli jo ylhäällä ja käveli Reinon saapuessa pihalla. Nähdessään poikansa odottamatta edessään, pysähtyi hän iloisesti hämmästyneenä, siristi silmiään ja virkkoi näppiä lyöden:

— No tuotahan minä juuri illalla sanoin, — ja hän levitti sylinsä pojalleen.

Reino joutui hämilleen tästä isän iloisuudesta ja läheni häntä epäröiden. Mutta isä ei huomannut pojassaan ilmenevää arkuutta paremmin kuin hänen vaiteliaisuuttaankaan. Taputtaen hartioille työnsi hän häntä edellään sisälle ja puhui iloisesti:

— Juuri illalla makuulle mennessämme oli sinusta puhetta ja minä sanoin, että nähdäänpä vain, niin mies ilmestyy kuin taivaasta pudoten eteemme. He, he, oikeassapa olin, niinkuin ainakin. — No, käyhän sisään, äitisi ja Anna vielä nukkuvat, mutta antaa heidän saada suuret silmät, tarinoidaan me sillä aikaa...

* * * * *

Sisälle tultuaan katsoi Reino pitkistänsä isäänsä, hänen silmänsä kostuivat ja hän kysyi aralla äänellä:

— Te olette siis antanut minulle anteeksi, isä?

Isän tuuheat, harmaat kulmakarvat kohosivat ylös ja hänen katseensa jäykistyi tuijotukseksi.

— Anteeksi ... mitä anteeksi? — änkytti hän ja vasta nyt huomasi hän poikansa arkuuden ja riutuneen kalpeuden.

Kipeä ilme silmissään tuijotti poika isäänsä.

— Ettekö sitte tiedäkään...?

— Mitä tiedä ... etkö ole tutkintoa suorittanutkaan? — ja isän ääni värisi.

— Tutkintoa?... Kuinka, ettekö tiedä? ... minähän olen ollut väärennyk...

Hänen äänensä kävi yhä ontommaksi ikäänkuin sanat eivät olisi päässeet kuivien huulten yli. Viimeinen sana sammui kesken ja hän tuijotti isää suoraa silmiin. Tuo hänen katseensa ikäänkuin syöpyi isän aivoihin ja palautti kuin äkillisen valaistuksen selventäminä tämän mieleen äidin ja tyttären huokaukset, salaiset silmäykset ja kyynelilmeet, joita he eivät aina olleet onnistuneet häneltä salaamaan. Vaikkei hän täydellisesti käsittänytään asian oikeata laitaa, tunsikin jonkun musertavan pettymyksen yllättäneen itsensä. Hän liikutti huuliaan, mutta mitään sanoja ei kuulunut, ainoastaan joitakin epämääräisiä ääniä, teki kädellään kuin torjuvan liikkeen, horjahti ja tarttuen tuolin selkään kaatui sen kanssa lattiaan.

Makuuhuoneesta kuului vihlova parkaus. Äiti oli herännyt isän ja pojan sisälle tullessa ja kauhusta jäykistyneenä seurannut heidän keskusteluaan, tuntien jotakin hirveää olevan kuin päälle romahtamassa. Hänellä ei ollut kuitenkaan voimaa liikkua sängystä ja vasta kun hän kuuli isän romahtaen kaatuvan lattiaan, karkasi hän ylös ja riensi paikalle. Myöskin Anna heräsi äidin huudosta ja syöksähti huoneeseen, käsittäen ensi silmäyksellä mitä täällä oli tapahtunut.

Reino seiso entisellä paikallaan ja hänen silmissään oli ilme kuin ei hän olisi mitään nähnyt. Hän tajusi hämärästi, että äiti ja sisko olivat salanneet isältä hänen tilansa ja vasta nyt selveni hänelle täydelleen, minkä arvoisena häntä ja hänen menestystään haaksirikkoutunut isä oli pitänyt.

Nähdessään molemmat yöpukuiset naiset hajalla hiuksin isän jäykistyvän ruumiin ääressä polvillaan valittavan, laskeusi hänen päälleen hirveä paino ikäänkuin maa olisi tahtonut hänetkin vetää tuonne isän rinnalle. Konemaisesti painui hän istumaan lähimmälle tuolille, nojasi kyynärpäät polviin ja painoi päänsä käsiin.

— Se on minun syy, kun en ajoissa siihen isää valmistanut, — vaikeroi äiti.

— Minähän sen salaamistuuman alkuun panin, — nyyhkytti Anna.

Hekö siis syyllisiä, nuo avuttomat naispoloiset! Kuin tulinen rauta vihloivat heidän sanansa pojan sydäntä. Sinä hetkenä tunsikin hän olevansa äärettömän kaukana entisistä tovereistaan ja vallattomasta pääkaupungin elämästä, aivankuin toisella taivaankappaleella. Nopeina unelmasarjoina kulkivat hänen sielunsilmäinsä ohi remuiset juomingit, varieteet ja bordellit. Vankikopin yksinäisyydessä mietiskellessään hän oli luullut jo tullessaan niin alas kuin myötämäkeä liukujalle saattoi mahdollista olla. Mutta ei, tämä seikka riippui vielä siinä syiden ja seurausten ketjussa, joka siellä vankilassa oli alkanut hänelle selvitä. Nyt vasta hän täydelleen tunsikin elämän raudankovat lait. Vai tunsiko nytkään, sillä olihan vielä ylämäki nousematta, sama josta hän oli niin kevytmielisesti alas laskenut.

Kykenisikö hän siihen?

Hän nousi ponnistaen seisomaan. Kun elämässä joskus joutuu läpäsemättömään pimeyteen, ettei tiedä mihin päin askeleensa ohjata, aukeneekin tuossa pimeydessä yhtäkkiä pieni eteenpäinmenon mahdollisuus, tai kun raskaan painon alla tuntee olevansa avuton ja yksinäinen, kohoaa sydämeen jostakin salaisista syvyyksistä elähyttävä voima, joka antaa uskon edelleen elämisen mahdollisuuteen, uuteen kohoamiseen ja uusiin voittoihin. Jotakin sellaista tunsikin Reino tuona hetkenä.

Hän lähenei hiljaa äitiään ja siskoaan.

Ikäänkuin tuntien tarvetta kietoutua uuden miehisen tukipylvään ympärille, kun entinen oli kaatunut, nousi äiti ylös ja kallistui itkien poikansa syliin.

Reino liikutti kauan huuliaan ja sai vihdoinkin väristen kuiskatuksi:

— Te siis voitte antaa minulle anteeksi, äiti?

— Annan, annan...

Nämä äidin esiin nyyhkimät sanat pikemmin lisäsivät kuin huojensivat Reinon taakkaa.

— Äiti, uskotteko että minä vielä voin nousta?

— Uskon, uskon...

Reino irtausi hiljaa äidin syleilystä ja lähenei sisartaan. Mutta Anna ei kohottanut katsettaan isästä eikä Reino uskaltanut virkkää hänelle mitään. Sen sijaan kokosi hän viimeiset voimansa, kumartui ja nosti isän jäykistyvän ruumiin käsivarsilleen sekä kantoi vuoteelle makuukamariin.

— Hän ei ehtinyt saada täyttä selkoa minun tilastani, ei myöskään minulle anteeksi antaa. Mutta kai

sen piti niin oleman! — lausui hän hiljaa ja synkästi.

Naisten luo palattuun seiso hän hetken aikaa alallaan ja kädet riipuksissa tuijotti eteensä. Sitten hän vavahti ja vilkaisten äitiin ja sisareen lausui hätäisesti:

— Minä en saa viipyä! Maa polttaa jalkaini alla ja minun täytyy päästä koettamaan, kykenenkö minä nousemaan vai täytyykö minun...

Äidin katse sai hänet keskeyttämään lauseensa ja hän läheni horjuen ovea.

— Mutta minne sinä, hyvä lapsi ... — hätäntyi äiti ja tarttui häntä käsivarresta.

Reino loi pikimmältään silmänsä Annaan ja tämän katseesta luki hän selvän käskyn lähteä heti kiipeämään sitä pitkää vastamäkeä, jonka päällä hän vasta täydellisen sovituksen saavuttaisi. Hän irrotti hiljaa itsensä äidistä, yritti sanomaan jotakin, mutta sanat kuoleusivat kurkkuun ja ääneti pyörähti hän ovesta ulos.

Kun he, jotka jälleen olivat kahden suruaan kantamassa, lähenivät akkunaa ja äänettömien kyyneltensä läpi katsoivat tielle, jolla syystuuli lennätteli kellastuneita lehtiä, näkivät he Reinon kumarana ja taakseen katsomatta kulkevan tietä eteenpäin kuin raskasta taakkaa kantava vaeltaja, jonka matkan määrä on vielä suunnattomien etäisyyksien takana. Äiti huokasi raskaasti ja alkoi uudelleen nyyhkiä, mutta tytär kietoi kätensä hänen ympärilleen ja kumpikin he raskaan tuskansa keskellä tunsivat, että he nyt vihdoinkin olivat sivuuttaneet syvimmän kohdan siinä ristiaallokossa, jossa heidän perheonnensa oli haaksirikon kärsinyt.

LAKKI.

— No, lapset, olkaapas nyt... Huomenaamulla sitten saatte jokainen pullan. Huomennahan se vasta juhannus on, sitä ennen pitää vielä yksi yö nukkua... Antti, etkö sinä saa pidetyksi siitä käsiäsi erillään vai pitääkö äidin ottaa vitsa!

Miina nosteli juuri uunista pieniä nisupullia, joita karttui pöydälle hyvä joukko toistakymmentä kappaletta. Uteliaina ja mieloilevina kiehotti hänen ympärillään kokonaista kaksitoista pienokaista, joiden keskellä äiti hääri leivoksineen kuin huolehtiva ja kaakerteleva kana. Kun lapsista oli kolme paria kaksosia, oli vanhin, Heino niminen poika, ehtinyt vasta kymmenen vuoden ikään. Mitä pöydältä ja kahdelta leveältä sängyltä jäi tilaa Rinteen torpan matalaan tupaan, sen täytti visusti tuo lapsiliuta, niin että isä Ulrikki sopi nipin napin sivuikkunan peileen, mihin hän oli asettunut partaansa ajamaan,

Ulrikki oli kaksi viikkoa sitten palannut Amerikasta, jonne hän nuorimman lapsensa synnyttyä oli lähtenyt. Vaikka hän olikin viipynyt siellä vain parisen vuotta, oli hän ehtinyt sentään ansaita kaikki velkansa kuitiksi ja pienoisen summan säästöönkin. Hän oli tullut aivan odottamatta kotiin ja siitä johtunut tavaton ilo piti vielä nytkin, kahden viikon kuluttua, vallassaan Miinaa ja lapsia.

Tänään, juhannusaattona, piti hänen Miinan kanssa lähteä kyläretkelle jälkimäisen kotimökkiin, joka oli naapuripitäjän rajalla kaukana sydänmaalla. Kodinkaitsijaksi odottivat he erästä lähiseudulla asuvaa kehruumuoria. Ulrikki sovitti pienen, samealasisen peilin ikkunasta tulevan valon mukaan, pingotti oikean poskensa ja alkoi raaputtaa sillä vihottavaa karkeata parransänkeä. Lapset peuhasivat äidin ympärillä ja Heino kiipesi omia aikojaan sängyn päälaudan varaan ja otti naulasta sinisen, kiiltolippaisen pyhälakkinsa, jonka isä oli hänelle Amerikasta palatessaan tuonut. Hän oli saanut pitää sitä päässään vain isän tulopäivänä sekä viime sunnuntaisella kirkkoretkellä. Muulloin se oli saanut olla naulassa siellä lähellä katonrajaa. Tuoksuvat nisupullat ja lähellä oleva juhannusjuhla huumasivat vilkkaan Heino-pojan niin, että hän kiipesi omin lupinsa lakkia kurkottamaan, vaikka hänen olikin määrä saada se vasta huomenna päähänsä.

Tuo korea lakki oli kaikkien sisarusten ihailun esine ja uteliaina pysähtyivät he seuraamaan vanhimman veljensä yritystä. Silloin tarttui Anttiinkin, Heinoa nuorempaan, vallaton juhannustuuli, ja kun Heino laskeusi saaliineen alas, tempasi Antti häneltä lakin, asetti sen omaan päähänsä ja lähti livistämään ulos. Vihaisesti huudahtaen karkasi Heino hänen jälkeensä, mutta kaatoi samalla nurin nuorimman siskonsa, joka alkoi täyttää kurkkua parkua. Hämmästyneenä ja neuvotonna pysähtyi Heino ovelle, ja isä, joka juuri raapusteli korvalehden alla olevaa sänkeä, säpsähti ja sai poskeensa pienen haavan.

— Häts s-siinä! — äsähti hän ja alkoi suuttumistaan suuttua. Hän laski partaveitsen ikkunalle ja lähene uhkaavana Heinoa, joka hätäisesti pälyi ympärilleen.

— Peuhaatte siinä, ettei tässä saa partaansa ... — murahti hän käheästi, pyöräytti Heinoa tukasta ja löi sitten korvalle, niin että pää kolahti ovenpieleeseen.

— Ja mitä sinä sillä lakilla! — tiuskasi hän Antille, joka oli nolona palannut ovelle ja peloissaan katsoi veljensä kuritusta.

Hän otti lakin Antilta, käänteli sitä hetken käsissään ja murisi:

— Tuommoiset miehet eivät lakkia tarvitse! Panen sen niin, ettei...

Hän vaikeni ja etsi paikkaa, mihin kätkeisi lakin. Huomattuaan korkealla katonrajassa olevan nurkkakaapin, pisti hän sen sinne, lukitsi oven ja palasi parranajoa jatkamaan.

Kun Ulrikki ja Miina olivat pukeutumistoimessa, saapui Maija-muori, ja Miina rupesi antamaan hänelle ohjeita. Lopuksi lapsista puhuessaan sanoi hän:

— Kun noita mukuloita on niin paljon ja kaikki melkein saman kokoisia, niin ei kaikiste satu pitkään aikaan huomaamaan, jos niistä joku olisi poissakin. Siitä asti kun tuo Antti-poika Rikun Amerikassa ollessa eksyi metsään, on minulla ollut tapana joka ilta lukea ne, kun asetan niitä makuulle.

Hän kertoi sen hymyillen ja muorikin naurahti, että kylläpähän sen tuollaisen lauman saa hyvinkin lukea, jos mieli saada se koossa pysymään.

Kun Ulrikki ja Miina olivat jo ulkona taipaleelle lähdössä, kuului nurkan takaa Heinon ääni surkeana:

— Isä-ä, antakaa se lakki! Minä vain huomenna pitäisin sitä päässäni.

Ulrikki pysähtyi ja katsahti taaksensa, mutta sanoi sitten matkaansa jatkaen:

— Joutaapa olla siellä lukon takana, että opit ihmisiksi olemaan.

— Isä-ä, antakaa nyt! — kuului vielä Heinon itkuksi hiukeneva ääni, kun Ulrikki ja Miina katosivat jopuiden taakse.

Mutta kun Maija-muori hoputteli vanhempia lapsia hakemaan metsästä koivun ja pihlajan lehviä, joilla koristettaisiin tuvan seinät juhannukseksi, tempasi Heinon juhannustuuli uudelleen valtoihinsa ja hän unohti lakkihuolensa.

Ennen lehvien seinille ripustamista rupesi muori pesemään tuvan lattiaa ja siksi aikaa hääti hän lapset pihalle. Siellä telmiessään osuivat he navetan luona olevalle kaivolle ja silloin pälkähti Heinon päähän ruveta kaivon syvyyttä mittaamaan. Hän nousi kannelle, työnsi luukun syrjään ja painoi alas vesikiulun, joka oli kiinnitetty pitkän varren päähän. Kun kiulu kohtisuoraa alas painuessaan äkkiä täyttyi vedellä, tempautui se alaspäin aivan kuin joku siellä veden alla olisi sitä nykäissyt. Heino uudisti useita kertoja saman tempun ja se oli hänestä kovin hauskaa ja jännittävää.

Anttikin tahtoi koettaa samaa, mutta hän oli varomattomampi ja päästi varren kädestään. Se painui kannen alle ja kallistui sitte nojalleen kaivonpuitetta vasten. Samalla tuli muori vettä hakemaan, ajoi lapset pois ja huomattessaan kuinka kiulun oli käynyt, pauhasi ja paapatti hän kovin, sillä nyt täytyi hänen lähteä talon kaivosta vettä hakemaan.

Kun tupa oli juhannusasussa: lattia pestynä, lehvät seinillä ja ikkunain pielissä, ja kun aurinko paistoi jo hyvin vinosti, niin että soikulaiseksi venynyt peräikkunan kuva ulottui halki lattian aina kynnykseen saakka, silloin alkoi muori hätistellä yölevolle huostaansa uskottua levotonta lapsilaumaa. Ovinurkassa oli laaja, seinään kiinni tehty sänky, jossa kaikki kaksitoista lasta nukkuivat yhdessä rivissä, jalat lattiaan päin.

— No, yöpuulle siinä joka sorkka ... kyllä se on jo aikakin! — komenteli muori ja auttoi vaatteita nuorempien päältä.

Niin sai hän heidät vihdoinkin riviin asetetuksi ja levitti yhteisen peitteen heidän ylleen. Itse rupesi hän laittamaan tulelle juustokeittoa, jonka tuli kiehua koko yö ja olla aamulla valmis. Mutta tuon tuostakin vaati hänen huomiotaan puoleensa vuoteessa vallitseva vilkas elämä, kuiskutus, telmeily ja hädetyt naurunpurkaukset.

— So, siunatkaapas nyt koreasti ja nukkukaa hyvän sään aikana, taikka minä ... — ja uhkaustaan julki lausumatta kävi muori oikomaan peitettä, joka siinä pienten jalkain vilskeessä liikehti ja poimuili kuin levoton vedenpinta.

Kesti hyvän aikaa, ennenkuin lapset rivin nuoremmasta päästä lukien alkoivat toinen toisensa jälkeen haukotella pitkään ja syvästi sekä tavotella punaposkiselle päälleen mieluisata nukkuma-asentoa hiestä lämminneellä tyynyllä. Viimeksi olivat valveella rivin viimeiset, Antti ja Heino. Nenään saakka vedetyn peitteen reunan alta seurasivat he nauravin silmin lihavan ja kankeajalkaisen kaitsijansa kömpelöitä liikkeitä ja vetäen peitettä silmilleen purskahtivat tuon tuostakin vallattomaan yhteisnauvuun.

— Vai te siinä koko yöksi rupeatte kuhertelemaan! Kyllä minä teidät ... — ja muori haki loukosta koivunoksan, riipi siitä lehdet pois ja pisti sen muurin rakoon antamaan suurempaa pontta hänen uhkauksilleen.

Mutta se oli pikku veljeksistä kovin jännittävää ja peitteen alta kuuluva hihitys todisti, etteivät he muorin uhkaavia varusteluja ottaneet kovinkaan vakavalta kannalta. Silloin rupesi muori jo sydäntymään.

— Sepä nyt ... herätätte siinä vielä ne pienemmätkin! Malttakaahan, huomenna ette saa kumpikaan nisupullaa. Sen kiulunkin toimititte sinne kaivoon, vallattomat! Vielä näille sitten nisupullat, ehei, siitä ei tule mitään!

Muori oli epäilemättä osunut oikeaan kohtaan, sillä molemmat pojat vaikenivat heti ikäänkuin koettaen värähtämättömällä äänettömyydellä pelastaa edes heikonkaan mahdollisuuden nisupullien saantiin. Tuo jännittynyt hiljaisuus uuvutti Antin pian uneen, mutta Heino valvoi vielä ja mietti sitä surullista seikkaa, että hänen juhannusilonsa uhkasivat toinen toisensa jälkeen kaikki raueta tyhjiin. Surumielisesti silmäsi hän puisevaa ja mustunutta nurkkakaappia, joka tylästi kätki itseensä hänen ylpeytensä esineen. Ja tuo lieden luona kuukkaileva vieras muori uhkasi olla nisupullaa antamatta!

Seinille sovitetut lehdet levittivät tupaan tuoretta, kesäistä tuoksua. Aurinko oli jo laskemaisillaan, viimeinen haikeamielinen punerrus, peräikkunasta tullen, viivähti vielä oviseinällä, sängyn yläpuolella. Auki olevasta ovesta virtasi sisään illan raikas viileys ja takassa juustokeittopadan alla räiskyi tuli tasaisesti ja kodikkaasti.

Silmät suurina ja valppaina makasi Heino liikahtamatta paikallaan ja mietti. Lakkaa hän ei nyt kerta kaikkiaan voinut huomiseksi saada, mutta eiköhän muorin sentään voisi lepyttää, ettei nisupullakin jäisi lukkojen taakse. Jos koettaisi sen kiulun onkia kaivosta ylös... Näyttihän se päivällä siltä, että varrenpäähän voisi ulottua kun hiukan kurkottaisi ja samalla varaisi toisella kädellä luukun reunaan.

Muori oli kumartunut karsinaloukkoon ja pesi siellä kuppeja. Heino siirsi peitteen syrjään ja nousi hiljaa ylös. Lyhyt paita vain kerran häilähti, kun hän laskeusi lattialle. Sirotpoijan jalkansa eivät synnyttäneet mitään ääntä tukevilla lattialankuilla, kun hän liukui ääneti ja nopeasti ovesta ulos kuin unissakävijä.

Kun muori oli lopettanut kuppien pesun, nousi hän ja käsiään kuivaten katsahti lasten sänkyyn, josta huokui nukkuvien tasainen hengitys.

— No niin, kas niinhän ne kauniit lapset nukkuvat. Ja hätäkös on nukkuessa, — puheli hän itsekseen ja kävi peitettä oikomaan.

— Kaipa ne siinä nyt ovat kaikki koolla, missäpä muualla. Mutta sietää sen vain tuollaisen lauman lukeakin, ja saatanpa sen tässä minäkin tehdä, eipähän ota jollei annakaan, — ja hän alkoi laskea lapsia, oikoen ja parannellen samalla nukkuvien asentoja.

— Yksi — kaksi — kolme — — — yksitoista. No? väärinkö minä luin, — ja hiukan hätäntyneenä alkoi hän uudelleen laskea, mutta sai tälläkin kertaa vain yksitoista.

— Hyvänen aika!... Mutta kas, missä minun silmäni ovatkaan, Heinohan siitä on poissa. Minnekäs, ulosko se poika siitä? — ja muori meni ovelle ja katsahti pihalle.

Kun siellä ei näkynyt ketään, meni hän itsekin ulos, silmäsi nurkkain taakse ja huusi: Heino! Mutta mitään ei kuulunut, kaiku vain läheisestä metsästä vastasi: — ii-noo!

— No jopa nyt jotakin! — voiikasi muori ahdistunein sydämin ja juoksi navettaa kohti, yhä huudellen Heinoa nimeltä. Niin tuli hän kaivolle ja raukeaksi säpsähtäen näki luukun olevan auki. Mutta hätäisesti koetti hän uskotella itselleen, että se oli häneltä päivällä unohtunut sulkematta. Nopeasti kiipesi hän kuitenkin nelinkontin kannelle ja kurkisti sisään. Sylen syvyydellä kannesta näkyi kosteiden puupuitteiden keskellä savenvärisen veden tyyni pinta. Keskellä sitä kuvastui luukun pyöreä kuvajainen ja siinä näki muori himmeänä oman päänsä.

Mutta vedenpinta värähti hiukan ja sen alta pisti näkyviin aivankuin pieni käsi. Se katosi samassa, mutta heti sen jälkeen vilahti siinä vieressä selvästi paljas jalka ja alaosa säärtä. Pian ne kuitenkin

painuivat näkymättömiin, väreet tasottuivat ja savensekainen vesineliö tuijotti taas tyynenä kaivonaukkoa ja kesäöistä taivasta kohti.

— Oih, Herra Jeesus! — voihkasi muori pakahtuneesti ja laskeusi kannelta alas.

Mutta kykenemättä mitään ajattelemaan tai toimimaan jäi hän siihen kaivon viereen seisomaan, painoi molemmin käsin sydänalaansa ja supatti tolkkuttomasti: Auta, Herra Jeesus! aivankuin hän olisi tahtonut väkisin pakottaa tuon taivaallisen auttajan avukseen rientämään. Mutta kaikki ympärillä oli hiljaista ja värähtämättöminä, omiin unelmiinsa vaipuneina seisoivat läheisyydessä juhlavaippoihinsa kääriytyneet koivut.

Taloon, taloon apua hakemaan! selkeni viimein muorille. Mutta hänen oli vaikea päästä liikkeelle, sillä ilmankin raskaat ja kankeat jalkansa olivat nyt kuin lyijypainojen kahlehtimat. Muutamia hätäisiä yrityksiä tehtyään nojautui hän viimein eteenpäin ja silloin oli jalkojen pakko siirtyä estämään yläruumista maahan vaipumasta.

Siten hän joka hetki vaarassa nenälleen kaatua laapusti raskaasti hengittäen eteenpäin. Hän luuli yhtä menoa huutavansa: apuun, apuun, poika kaivossa! mutta mitään ääntä ei silti kuulunut, huulet ainoastaan liikkuvat ja nytkivät...

* * * * *

Kylässä nukkui Miina juhannusyön huonosti ja näki levottomia unia. Aamulla pukeutuessaan sanoi hän Ulrikille:

— Mitenkähän siellä kotona lie asiat, kun minä koko yön näin niin pahoja unia ja muutoin on niin raskas ollakseni.

— Niistä sinun unistas ... ja mikähän tuolla nyt on hätänä! — sanoi Ulrikki puolittain äreästi, sillä häntä vaivasivat aina vaimonsa juttelut onnettomista unista.

— Mitä niistä unista on taikaa, kyllähän se nyt on nähty! — vahvisti hän hetken kuluttua, mutta ei tuntenut sentään itsekään mieltään aivan rauhalliseksi.

— Olin olevinani purolla riepuja viruttamassa, — jatkoi Miina kuin yksinään puhellen, — ja virta vei käsistäni järkiään kaikki rievut, aivankuin vihanväellä tempasi ne mukaansa, ja kun minä hameenhelmat kooten hyökkäsin niitä tavottamaan, vei virta minutkin, niin että minä rupesin huutamaan ja heräsin siihen, kun sinä pukkasit minua kylkeen. Saman tapaista unta minä näin silloinkin kun Antti poika metsään eksyi, eikä se nytkään ollut hyvän edellä.

— Ym-mym! — mumisi Ulrikki, — jotakinhan se unekainen kuvattelee, aikapa niitä sitten ruveta mielessään seulomaan.

Mutta Ulrikin ja sukulaisten tyynnyttelyistä huolimatta kävi Miina yhä rauhattommaksi. Hänelle ei maistunut ruoka ja levotonni liikkui hän paikasta toiseen, pysähtyen aina välissä miettimään, mitä kotona olisi mahdollisesti saattanut tapahtua.

Vaikka heidän aikomuksensa oli ollut viipyä kylässä vähintäänkin ensimmäiseen arkipäivään saakka, rupesi hän jo ennen puoltapäivää kivenkovaan vaatimaan Ulrikkia paluumatkalle. Ja äreänä siihen Ulrikki vihdoin suostuikin.

He eivät olleet vielä ehtineet puolitaipaleellekaan, kun heitä vastaan alkoi tulla juhannuskirkosta palailevia metsäkulmalaisia. Muuan tuttu mies pysähtyi heidän kohdalleen ja katsoi heihin omituisen kysyvästi, niin ainakin Miinasta näytti. He pysähtyivät myöskin ja Ulrikki kysyi:

— Kirkostako sitä...?

— Sieltähän minä ... — ja kun hän yhä katseli heitä, kysyi Miina hätäisesti:

— Kuuluuko sinne kirkolle päin erinomaisempaa?

— Ette taida vielä tietääkään... Siellä teillähän se on onnettomuus käynyt...

Miinan laihat ja päivettyneet kasvot alkoivat väristä ja kaikki sielunvoimat näyttivät sinä hetkenä keskittyvän silmiin, jotka rävähtämättä tuijottivat puhujaan. Avuttomasti ja tuskin kuuluvasti lausui hän vain:

— No!

— Heino poika kuuluu siellä...

Mies viivyteli vastaustaan ja katseli neuvotonna maahan. Miina liikutti heikosti käsiään kuin nukkuva, joka torjuu painajaista luotaan.

— ... kuuluu kaivon pudonneen, — lopetti mies ja mulautti hätäisesti kumpaakin silmiin.

Kipeästi parkasten lyyhisty Miina istualleen tien vierustalle, veti huivin silmilleen ja ruumistaan edestakaisin huojutellen toisteli hän kuin synnytystuskissa oleva nainen: voi, voi, voi!

Ulrikki ei puhunut mitään, mutta hän alkoi kautta ruumiin vapista ja hänen kurkussaan jutkahteli tyhjiä nielauksia. Uutisen kertoja katseli heitä neuvotonna, mutisi jotakin kotiin kiirehtämisestä ja lähti totisena jatkamaan matkaansa.

— Mutta pitäähän tästä kotiin päästä. Jaksatko sinä kävellä? — lausui Ulrikki pitkän tovin kuluttua.

— Voi sentäänkin, — vaikeroitsi katkonaisella äänellä Miina, joka vihdoinkin oli päässyt itkun alkuun, — enkös minä sitä samaa jo pelännyt, ja siinä se nyt oli.

Vaivaloisesti nousi hän ylös, niisti nenänsä, kokosi helmansa ylös ja lähti Ulrikin perään, joka oli jo kääntynyt menemään. Puolipäivän korkeudesta paahtoi aurinko kuumasti ja hellittämättä ja hiekka poltti jalkoja, sillä kumpikin oli riisunut kengät pois ja kantoi niitä kädessään. Santa vain sirahteli paljasten jalkojen alla, kun he peräkkäin astelivat, viimeisenä Miina, joka yhä itki ja välistä ääneensä voihkasi. Kirkkomiehiä tuli yhä vastaan, mutta kukaan ei heitä enää pysäyttänyt, sillä kaikki näkivät uutisen olevan heillä jo tietona.

Ulrikin ajatukset liikkuivat raskaasti ja helteisesti. Tuo onnettomuus iski hänen eteensä kuin ukonvaaja selkeältä taivaalta. Kaikki siinä näytti hänestä pimeältä ja järjettömältä. Pahimmasta köyhyydestä päästyään oli hänestä alkanut näyttää jo hiukan valoisammalta: kohta joutuisi vanhin poika auttamaan häntä työssä ja sitten voisi ajatella jo omankin maan hankkimista. Silloin yhtäkkiä — poika kaivoon! Ja mieltä myllertävän onnettomuuden tunteen ohella valtasi hänet siinä kävellessään toisinaan hampaita kiristävä, epämääräinen viha.

Kun hän muisteli tarkemmin vilkassilmäistä ja rasavillia vanhinta poikaansa, muistui mieleen eilinen kotoalähtökin ja silloin väentyivät hänen kasvonsa kuin sisällisistä pistoksista. Mutta samalla tunsi hän kaiken suunnattoman tuskansa pohjalla jotakin tyytyväisyyden kaltaista, jommoista ihminen aina tuntee, luullessaan löytäneensä järjelliseltä näyttävän selityksen johonkin tuskalliseen ongelmaan. Vakuuttavalla voimalla iski hänen mieleensä, että tuo onnettomuus tapahtui juuri sen vuoksi, että hän oli niin kovakouraisesti Heinoa kurittanut. Vihlovan selvästi oli hän vieläkin kuulevinaan Heimon itkevän huudon: isää, antakaa se lakki!

— Kun sinäkin sitä eilen niin kovasti kuritit ... ja sen lakinkin kätkit! — kuului Miina siellä jälessä alakuloisesti sanovan.

— Häh! — pääsi Ulrikilta töykeästi, mutta se johtui hämmästyksestä, että Miinakin oli pysähtynyt samaa asiaa harkitsemaan. Se ikäänkuin Ulrikissa vahvisti oman syyllisyyden tuntoa. Samalla häipyi hänen mielestään viha ja sijalle laskeutui pimeä ja mykkä murhe. Hän näytti ikäänkuin kutistuvan pienemmäksi tuon painon alla ja asteli eteenpäin raskaasti ja kumarana.

Vasta iltamyöhällä he saapuivat kotiin. Muori oli lapsijoukon kanssa siirtynyt taloon ja jättänyt torpantuvan Heimon haltuun, joka makasi siellä yksinään valkean lakanan alla. Taloon pysähtyivät Ulrikki ja Miinakin. Lapset olivat jo nukkumassa tuvanlattialla, mutta muori valvoi vielä. Voihkaillen ja itkun katkomalla äänellä alkoi hän yksityiskohtaisesti tehdä selkoa onnettomuudesta, pelastustoimista ja virvotusrytyksistä.

Ulrikki ja Miina istuivat kokoon vaipuneina penkillä. Unettavasti kaikui hämyisessä ja raskasilmaisessa tuvassa muorin ääni, johon sekaantui Miinan hiljainen itku. Kun edellinen oli lopettanut kertomuksensa, kuivannut vyöliinalla silmänsä ja nenänsä, syntyi pitempi äänettämyys, jolloin alkoi huomattavan selvästi kuulua kärpästen surina ja lasten hengitys.

Lopulta nousi Miina huoaten penkiltä, kumartui lasten vuoteen ääreen ja alkoi hiljaa laskea heitä kuin vanhasta tottumuksesta. Kun hän ehti yhteentoista, vihiasi hänen sydäntään kipeästi, ikäänkuin hän olisi vaakasuorassa olevia tikapuita kävellessään yhtäkkiä astunut tyhjään kohtaan ja pudonnut alas huimaavaan kuiluun. Hän tyrskähti huutavaan itkuun ja painausi lattiaa vasten, kädet otsan alla.

Ulrikki asetti takkinsa pään alle ja laskeusi penkille pitkälleen. Kun Miinan itku kuului valittavana, vetäysi hän käppyrään ja koetti kädellä suojata vapaata korvaansa. Mutta silloin kuuli hän tuon valittavan äänen kuin etäämpää tullen ja se erottui hänen korvissaan sanoiksi: isää, antakaa se lakki!

Lakki, lakki! Miksi se pitikin sinne kaappiin kätkeä! Ja Ulrikin väsyneissä aivoissa tuntui hetkisen siltä kuin kaikki tämä tuska olisikin johtunut siitä, että se kiiltolippainen lakki oli kaapissa lukon takana ja että kaikki kirpoaisi niin pian kuin se sieltä vapautettaisiin. Hetkisen hän heittelehti kyleltä toiselle, mutta kun Miinan itku ei lakannut kuulumasta, nousi hän ylös ja lähti hiljaa ulos.

Hän asteli kotimökille, meni tupaan ja pysähtyi ovensuuhun. Hän ei varsinaisesti katsahtanut ovisänkyyn, mutta näki kuitenkin siellä valkean lakanan, jonka alta erottuivat pienen ruumiin ääriviivat. Avaran sängyn kolkassa näytti tuo äänetön lepääjä niin pieneltä, yksinäiseltä ja avuttomalta. Ulrikin sydäntä kouristi ja varpaillaan astellen, kuin varoen nukkuvaa häiritsemästä, meni hän nurkkakaapin luo, avasi oven ja otti lakin esiin. Pitäen sitä kädessään pysähtyi hän keskilattialle.

— Mitäpä se siellä lukon takana tekee, — sanoi hän hiljaa kuin antaen itselleen jonkunlaisen selityksen, pyhkäsi hihallaan kiiltävää lippaa ja laski sitten lakin sänkyyn ruumiin viereen.

— Panenpa hänen vaikka tuohon, — kuiskasi hän ja lähti ulos yhtä varovin askelin kuin oli tullutkin.

Pihalle tultuaan pääsi häneltä ensi kerran sinä päivänä vapauttava itku. Taloon palattuaan paneusi hän uudelleen penkille maata, mutta kohotti hetkisen perästä päätään ja sanoi Miinalle, joka yhä oli samassa asennossa lattialla:

— Pane sinäkin, Miina, jo levolle. Kylläpähän sinun jalkasi lepoa tarvitsevatkin.

KOVA KOVAA VASTAAN.

Lähinnä haudanparrasta oleva sukupolvi Nivalassa muistaa vielä hämärästi sen ajan, jolloin mainitulla paikkakunnalla "pantiin kova kovaa vastaan".

Nivalaiset — hämäläs-savolais-kainulainen villi sekarotu — olivat tulleet laajalti kuuluisiksi hurjuudestaan. Heidän avara saviperäinen lakeutensa olisi voinut olla pienoispohjalainen Niilinlaakso, sillä sitä kostuttivat vuosittain Kalajoen mahtavat tulvat, mutta kaikki sai heillä olla ennallaan ja rappeutua. Sillä vaimot keittivät viinaa ja miehet joivat, tappelivat ja tekivät partioretkiä. Kirkolliset juhlat muuttuivat suuriksi, kyläkuntain välisiksi tappeluiksi, joissa miesjoukot hyökkäsivät toisiaan vastaan seipäin ja puukoin, kietoen toisinaan vaimot ja vanhuksetkin samaan temmellykseen. Miesmurhat seurasivat toisiaan yhtä täsmällisesti kuin eri vuodenaajat ja sellaiset pikku tapaukset kuin puukotukset, hammasten kurkkuperään lyömiset ja kylkiluiden katkomiset eivät antaneet mitään pitempiä puheenaiheita.

Puukkojokelaisiksi ja Nivalan metsärosvoiksi heitä kutsuttiin Oulua ja Kajaania myöten. Sillä vuosittain, ennen niitynaikaa, muodostivat isännät renkineen ja mökkiläiset poikineen partiojoukkoja, jotka kiertelivät rosvoilemassa ympäristöllä. He saattoivat piirittää yksinäisen metsätalon tai kylännurkan, pitää asukkaita koko kesäisen päivän kauhun vallassa ammuskelemalla pensaikosta seiniin ja räystäisiin sekä sitten yön tullen puhdistaa ruoka- ja vaateaitat. Ja mukanaan heillä oli näillä retkillä pitäjän irtolaisnaisia keitonkeittäjinä ja viinanjakajina.

Heidän sielunpaimenensa eli samassa tasossa laumansa kanssa. Kun hän ennen jumalanpalvelusta siunasi viikolla kuolleiden hautoja, oli hänen kummallakin sivullaan mies varomassa, ettei hän suistuisi alas hautaan, sillä siksi täyteen oli hän jo sunnuntaiaamusella ehtinyt itsensä naukkailla. Häistä ja kinkerikesteistä kotiin tuotaessa oli hänet sidottava kärrynistuimeen. Ja kun hän jonkun tutun isäntämiehen kanssa rypiskeli pappilassa myöhään yöhön, saattoi hän innostua muinaissuomalaiseen vieraanvaraisuuteen tyrkyttämällä viinaveikkoaan yöksi vaimonsa viereen.

Sellainen oli seurakunnan tila, kun 1830-luvulla tuli papinapulaiseksi Nivalaan kuusikolmattavuotias Niilo Kustaa Malmberg. Pitkä, hoikka, tuimaliikkeinen ja sotilasryhtinen mies, joka valtavalla äänellään ja mehevällä kansankielellään "puhui täydestä sydäimestä niinkuin omaisilleen". Kesken ylioppilaselämänsä oli hän joutunut välisaarnaajaksi Pietarin suomalais-ruotsalaiseen seurakuntaan, tullut siellä kosketuksiin saksalaisen pietismin kanssa ja tehnyt elämässään täyden käänteen. Valtavilla saarnoillaan oli hän Pietarin lutherilaisessa seurakunnassa saanut aikaan sellaisen liikkeen ja kuohunnan, että se oli herättänyt epäluuloa vallanpitäjissä ja hänen oli täytynyt neljänkolmatta tunnin sisässä poistua Pietarista.

Nyt oli hän tullut Nivalaan ja alotti heti taistelun, valtuutenaan Jeremiaalle, Hilkiajan pojalle, kerran lausutut sanat: "Katso, minä panen sinun tänäpäpä kansain ja valtakuntain päälle: repimään,

särkemään, hukuttamaan ja kukistamaan, rakentamaan ja istuttamaan."

Alussa seisojaksi hän yksin seurakuntaa vastassa, mutta päivä päivältä rupesi hänen joukkonsa kasvamaan itse vihollisleiristä valloitetuilla liittolaisilla. Seurakunta jakaantui heränneisiin ja suruttomiin. Kaikkialla oli kuohuntaa ja taistelua, yksinpä saman perheen jäsenetkin saattoivat kuulua eri rintamiin, aivankuin tuo nuori pappi olisi itsestään julistanut nuo vanhat sanat: "Minä tulen ihmistä isäänsä vastaan riitaiseksi tekemään, ja tyttärtä äitiänsä vastaan, ja miniötä anoppiansa vastaan."

Mutta tuo tulinen ja rohkea mies, joka järvenjäällä oli kerran luistinjalassa hypännyt heinähäkin yli ja joka sunnuntaisin saarnasi kirkossa sellaisella voimalla, että kuudennusmiehet saivat yhtämittä kantaa pyörtyneitä ulos, osasi tarvittaessa olla myöskin "taitava kuin käärme".

Se näkyy seuraavastakin.

Harjulan perheestä oli ensimmäisenä kääntynyt vanhin poika, joka oli ollut Malmbergin oppilaana rippikoulussa. Häntä vastaan asettui koko muu perhe. Ainoastaan viekkauksella saattoi hän toisinaan päästä hartausseuroihin. Eräänä päivänä ajoi Harjulan pihalle Malmberg, kiinnitti hevosensa tallinseinään ja tuli tupaan. Häntä kohdeltiin kylmästi ja ymseästi, ja vanhin poika liikkui kuin tulisilla hiilillä. Pastori pyysi häntä juottamaan hevostaan.

"Sille ei saisi antaa aivan jääkylmää vettä", — mutisi hän ja kiiruhti pojan jälestä ulos.

Hevosensa juodessa oikoi hän valjaita, niin että tuvasta katsojista näytti kuin olisi hän niistä puhunut pojalle. Mutta itse asiassa käytti hän tuon lyhyen hetken lohduttaakseen, neuvoakseen ja rohkaistakseen oppilastaan, joka sankoa hevosen edessä pitäen kätki opettajansa sanat visusti mieleensä.

* * * * *

Harjulan nuorin poika, seitsenvuotias Kusti, ei muistanut tätä tapausta paremmin kuin sitäkään, kun koko Harjulan perhe, isä viimeiseksi, kääntyi ja liittyi heränneisiin. Eikä hän selvästi muistanut itse Malmbergiakaan, kun tämä oli ollut jo kaksi vuotta pois Nivalasta. Mutta nyt, kesällä 1840, oli Malmberg Lapualta saakka tullut tervehtimään keskipohjalaisia ystäviään ja hänen tiedettiin saarnaavan Nivalan kirkossa toisena sunnuntaina kolminaisuudenpäivästä.

Vanhempain ihmisten kertomuksista oli Kusti muodostanut oman mielikuvan Malmbergista ja nyt tahtoi hän päästä näkemään tuota ihmeellistä. Lauantai-iltana ilmotti hän äidille, että hänkin lähtee huomenna kirkkoon. Mutta äiti ei tuntunut oikein myöntyvältä, hän puhui jotakin hänen huonoista kengistään ja että jonkun pitäisi kotimieheksikin jäädä, kun kaikki aikuiset menevät kirkkoon. Mutta Kusti päätti itsekseen olla huomenna mukana kirkossa.

Aamulla heräsi hän kirkonkellojen hyminään.

Hän nukkui vanhemman veljensä kanssa pienessä tuohikatsoisessa aitassa, mutta hänen herätessään oli veli jo jättänyt vuoteen. Katossa hiilui tuolla ja täällä punertavia täpliä, kun päivänsäteet koettivat kuluneimmista kohdista pyrkiä pimeään aittaan. Kuului pääskysten liverrystä, kun ne ruuanhakumatkallaan pysähtyivät levähtämään aitan päädyssä olevan tuuliviirin päälle. Ja pehmeänä hyminänä tunkeusi seinänrakosista kirkonkellojen ääni.

Kusti kavahti vuoteelta ja yritti ulos. Mutta ovi ei ottanutkaan auetakseen, se oli ulkopuolelta teljetty. Nyt aavisti hän pahinta ja alkoi neuvoton haroa pitkää tukkaansa. Mutta kiirehtivinä virtasivat aitan pimentoon huomenkellojen säveleet ja Kusti näki elävästi, kuinka parasta aikaa kaikista kirkon ovista soluu ihmisiä sisälle ja jokaisen kasvoilla on totinen ja jännittynyt odotus.

Hän huutaa huikahutti pari kertaa ja rynkytti ovea. Mutta mitään ei kuulunut. Silloin alkoi hän täydessä vihan vimmassa potkia ja ryskyttää ovea. Vihdoin antoi telki perään ja hän pujahti kuin kärppä ovenraosta ulos. Paitasillaan juoksi hän tupaan, mutta siellä ei hän tavannut muuta elävää olentoa kuin kissan, joka velttona lojui päiväpaisteessa lattialla ja hänen sisälle hyökätessään avasi puolitiehen silmänsä. Kamareihin vievät ovet olivat lukitut ja avaimet kätkeyt. Ja siellä, isän ja äidin kamarissa, riippuivat naulassa Kustin pyhä housut ja takki! Ettei hän ollutkin tullut niitä illalla kulettaneeksi makuusuojaansa!

Hän juoksi takaisin aittaan ja alkoi käännellä hurstisia arkihousujaan, jotka hän illalla oli viskannut sängynpäähän. Ainakaan kolmeen viikkoon ei niitä oltu pesty. Ne olivat tuolla ajalla seuranneet uskollisesti hänen mukanaan kaikilla linnunpesäretkillä niinhyvin korkeiden petäjien latvoihin kuin ahtaisiin riihenalustoihinkin. Siksi ne olivat pihkan ja muran tahraamat ja niin kankeiksi piintyneet, että ne melkein kykenivät yksinäänkin seisomaan. Mutta kirkonkellojen ääni oli jo vaiennut ja päättävästi veti Kusti housut jalkaansa ja kiinnitti ne toisen olkapäähän yli vinosti kulkevalla sarkaviilekkeellä. Kengät

olivat aivan kuluina ja nekin siellä lukon takana. Täytyi siis lähteä ilman niitä, vaikka jalat olivatkin mustat ja monien varessaappaiden karheuttamat, niin ettei saunakaan ollut kyennyt niiden alkuperäistä muotoa palauttamaan.

Hän juoksi kaivolle ja virutti sangossa silmiään, kuivaten enimmän veden pellavapaitansa hihalla. Sitten sijoitti hän päähänsä sarkanaapukan, jonka pääasiallisin tehtävä oli vannehtia hänen pitkä tukkansa paikalleen ja estää sitä silmille hulmuamasta. Ja nyt lähti hän suorimpia oiospolkuja noudattaen juosta kirasemaan kirkolle, jonne Harjulasta oli neljännespenikulman matka.

Kun hän hengästyneenä saapui kylälle, ei ihmisiä näkynyt missään. Kaikki olivat sulloutuneet kirkkoon, jonka avonaisista ovista tulvehti seurakunnan raskas veisuu. Kusti pysähtyi läntisille portaille, josta suruttomat tavallisesti kulkivat kirkkoon. Hän katsoi näet parhaaksi välttää eteläristiä, sillä siellä olivat isä ja vanhemmat veljet muiden heränneiden joukossa.

Portaille pysähtyessään vilkasi hän housujaan ja jalkateriään ja hänestä tuntui, että jos hän astuu kirkkoon, kääntyvät kaikki naurusuin häntä katsomaan. Varovasti kurkisti hän ovenpielestä sisälle. Kaikki penkit olivat kuin sullotut täyteen ja käytävillä istuivat polvet koukussa ne, jotka eivät olleet ehtineet penkeissä sijaa saada. Kaikki olivat selin oveen ja veisasivat saarnavirttä.

Kusti pujahti sisälle ja kyyrähti istumaan käytävän lattialle vähän matkaa kynnyksestä. Hänen edessään istui pari sarkatakkista ikämiestä ja heidän leveät selkensä tarjosivat hänelle riittävän suojan.

Alas kyykähtäessään sovitti hän jalkansa ristiin allensa, niin että varessaappaat jäivät piiloon. Tuokion istui hän liikahtamatta, tuijottaen eteensä lattiaan ja napuloiden oikealla kädellään viilekkeenpäästä. Epäluuloisesti ja kyräten silmäsi hän sitten tukkansa suojasta sivuille, mutta kun kukaan ei näkynyt kiinnittäneen häneen vähintäkään huomiota, vapautui hän heti ja alkoi tehdä huomioita.

Vaikka ovet ja muutamat suurista akkunoista olivat auki, oli kirkossa tukehuttavan raskas ilma. Kaikki näyttivät olevan jännittyneen odotuksen vallassa ja nostaen katseensa virsikirjasta silmäisivät ehtimiseen ja levottomina sakariston ovea kohti. Pitkin käytäviä seisoivat tuolla ja täällä penkinkorvaan nojaten tukevia, körttipukuisia miehiä. Kusti tunsu niistä useimmat ja tiesi, että ne olivat kirkonkuudennusmiehiä.

Toinen Kustin edessä istuvista miehistä katsahti sivulleen, kumartui sitten vieruskumppaninsa puoleen ja Kusti kuuli hänen kuiskaavan:

"Siinäpä ne näkyvät Sarjan Matti ja Toppilan Juusokin istuvan entisellä paikallaan. Saapa nähdä, kuinka niiden niskat tänä päivänä kestävät."

Toinenkin kääntyi vilkaisemaan lähellä olevaan penkkiin ja hänen silmiään seuraten osui Kustin katse miehiin, joiden nimiä hän oli kuullut aina Malmbergin saarnojen yhteydessä mainittavan. Ne olivat suuria tappelijoita, juomareita ja hevoshuujareita. Ja järkähtämättömästi suruttomia. Heidän päänsä eivät olleet ankarimmankaan herätyssaarnan aikana itkusta tärähdelleet. Eräänä Viimeisen Tuomion sunnuntaina, jolloin Temperin ylpeät sisaruksetkin olivat herätyksen saaneet, oli koko kirkkoväki hyrissyt itkussa ja kaikki päät painuneet yhtenä luokona alas. Mutta noiden kahden paatuneen päät oli silloinkin nähty pystyssä. Kuin uhallä olivat he aina tulleet kuulemaan Malmbergin saarnaa, kehuen että heidän kaulansa kyllä jaksavat kantaa omat päänsä.

Sarjan Matti, luiseva ja mustakulmainen mies, istui Kustin kohdalla lähellä penkinkorvaa ja hänen takaansa näkyi Toppilan Juuson karhea niskatukka. He näyttivät nauttivan siitä huomiosta, joka heihin kohdistui, ja pilkallinen hymy karehti Matin suupielissä, kun hän hiljalleen pyöritteli tupakkimalliä poskessaan. Katsellessaan häntä syrjäsilmillä, tunsu Kusti mielessään kammon sekaista kunnioitusta.

Saarnavirren viimeinen värssy oli jo puolivälissä. Silloin aukeni sakariston ovi selkosen selälleen ja Malmbergin ryhdikäs sotilasvartalo näkyi oviaukossa. Kautta kirkkoväen kulki värähdyksen tapainen liike. Jokaisen silmät olivat häneen suunnattuina ja toiset kohosivat puolittain paikaltaan nähdäkseen hänet paremmin. Nopeita, joustavia, liikkeitä tehden luovi hän saarnastuolia kohti kuorinlattialle sijoittuneen naisjoukon halki. Ne olivat enimmäkseen vanhoja mummoja ja heidän kasvojensa rypyt alkoivat värähdellä, kun he kääntyivät häntä kohti ja seurasivat katseillaan, kuinka hän kiiruusti harppasi ylös saarnastuoliin, koskettaen jaloillaan vain joka toiseen porrasastimeen.

Siellä seisoivat nyt ylhäällä kaikkien näkyvissä. Virren sävelet vaikenivat ja kun hän nosti päänsä rukouksesta, seisoi siinä suorana, kädet saarnastuolin reunalla ristissä, oli täpö täydessä kirkossa niin hiljaista, että ulkoa alkoi yhtäkkiä selvästi kuulua pääskysen liverrys. Kusti ei voinut irrottaa katsettaan hänen kalvakoista, teräväpiirteisistä kasvoistaan ja hänen sydäntään puserti omituinen tunne, että nyt, ihan siinä paikassa tapahtuu jotakin tavatonta ja yliluonnollista.

Kun Malmberg ääneti katsoi alas seurakuntaan, josta hän oli kaksi vuotta ollut erossa, näkyi hänen

suupielissään ja poskipäissään hienoja mutta kiivaita hermoväreitä. Oli kuin hänen mielessään olisi pikimmältään vilahtanut, kuinka hän vuosia sitten oli tällä samalla sijalla seisonut raa'an ja uhmailevan seurakunnan edessä. Silloin oli hän alottanut saarnansa sanoilla: "Minä katson kansan päälle ja näen edessäni kivikovia sydämiä, ja tänään pitäisi minun ruveta näitä kiviä murtamaan ja näitä kylmiä kallioita särkemään. Mutta minulla ei ole siihen aseita, (kätensä ylös ojentaen:) lainaa Sinä, Herra, minulle apusi!"

Mutta nyt oli seurakunnan ulkoasu suuresti muuttunut. Jykevänä rintamana täyttivät kirkon eteläristin heränneet miehet. Entiset tappelijat, juomarit ja avionrikkojat istuivat siinä vakaana joukkona, puettuina samanlaisiin körttitakkeihin ja pitkä, sileäksi kammattu tukka keskeltä jakauksella. Ja vastapäisen pohjoisristin täyttivät heidän tummapukuiset vaimonsa ja tyttärensä. Eivätkä vastapäätä saarnastuolia, länsiristillä, istuvat suruttomakaan näyttäneet uhmailevin ilmein esiintyvän, pikemminkin saattoi saarnaaja yhden ja toisen katseesta lukea kysymyksen: "Miksi et kauemmin viipynyt keskellämme, että mekin olisimme ehtineet kääntyä?"

Äänettömyyttä oli kestänyt vain jonkun silmänräpäyksen. Mutta siinä oli jotakin kaameaa ja äärimmilleen pingotettua. Ja yhtäkkiä kuului naisten joukosta pohjoisristiltä väkivaltainen, tukahtuva itkuntyrskäys, joka heiastui kaikkien kasvoilla säikähtyneenä värähdyksenä. Mutta samalla kuului saarnaajan ääni, ensin matalana ja ikäänkuin raukeana, mutta sana sanalta ylenevänä ja kirkastuvana, kun hän alkusanoiksi luki virrenvärssyn:

"Mä matkamies olen vaivainen, mont' vaarallist' vaellan retkee, kun käyn isänmaatani etsien ja odotan ehtoon hetkee. Tääll' en surutonta ma majaa saa, siks täytyy mun sinne kiiruhtaa, kuss' iäinen rauha mun kätkee."

Kun hän tämän jälkeen piti pienen paussin, ryhtyäkseen päivän saarnatekstiin, kuului äskeisen naisen itku enää häädettyinä nyyhkytyksenä. Mutta kun saarnaaja ryhtyi jatkamaan ja sanat alkoivat yhä hehkevämpinä hänen suustaan sinkoilla, kuului hänen sanojensa lomitse äkkiä uusi, yhtä väkivaltainen itkuntyrskäys, johon ikäänkuin kaikuna vastasi toinen, kipeästi vihlaiseva naisenääni. Ne jatkuivat sitten yhtä tasaisena, hysteerisenä uikutuksena, oih-voih-ääninä ja niiskutuksena. Niihin yhtyi yhä uusia samanlaisia ääniä. Itkunhyrskke levisi pohjoisristillä kuin kulovalkea puulta puulle.

Kusti oli ikäänkuin paikalleen kangistunut. Hän ei voinut irrottaa silmiään saarnaajasta ja tuo pohjoisristiltä kuuluva itsepintainen juorotus vaikutti häneen omituisen herpauttavasti. Vaikka saarnaajan ääni kaikuikin ylinnä kirkossa, kuuli hän ainoastaan tuon hyrskkeen, joka ikäänkuin laineina tulvehti muihin kirkon osiin. Hän kuunteli ainoastaan sitä ja kun hän hetkeksi sulki silmänsä, tuntui hänestä kuin jossain läheisyydessä olisi ujeltanut tuhansia hylyksi heitettyjä koiranpentuja.

Mutta saarnaaja ei näyttänyt sitä kuulevan eikä huomaavan. Hänessä oli ruvennut kaikki elämään. Sanojaan vahvisti ja väritti hän puhuvilla eleillä ja kädenliikkeillä ja Kustista näyttivät hänen kasvonsa saavan joka hetki uuden muodon. Ja hänen äänensä voima oli kasvamistaan kasvanut. Itkunhyrskkeeseen yhtyneenä muistutti se jättiläiskosken kohinaa tai vihaisesti alassyöksyvää raekuuroa.

Mutta yhtäkkiä, kun hänen äänensä kaikui valtavimpana ja sanansa sinkoilivat tulisimpina, pysähtyi hän kuin kantoon töksähtäneenä ja alkoi vaieten sivellä nenäliinalla otsaansa. Nyt kuului pohjoisristiltä lainehtiva itkuntyrskke entistä selvempänä ja ikäänkuin yhtäkkiä paisuneena. Saarnaajakin näytti sen nyt vasta huomaavan, sillä hän ikäänkuin havahtui ja hänen kasvoillaan vilahti tuskaantunut ilme. Käskevästi, melkein vihaisesti sanoi hän:

"Hiljaa Herran pyhän sanan edessä — Herran tähden hiljaa!"

Tyrskke vaimentui paikalla ja sieltä ja täältä alkoi kuulua turistelevaa nenän niistämistä. Samalla ryhtyi saarnaaja taas jatkamaan, aluksi matalalla mutta sana sanalta paisuvalla äänellä ja yhä elostuvammin kääntein. Mutta yhtä rintaa saarnan kanssa rupesi taas itkunhyrskkekin paisumaan, kunnes kuului kimeä ja vihlova hihkaus, joka samalla vaikeni kuin poikki leikattuna. Kusti näki kahden kuudennusmiehen raivautuvan täpötäyden käytävän halki pohjoisristille. Ne menivät korjaamaan ensimmäistä pyörtynyttä.

Levoton liikehtiminen ja kohina kulki nyt kautta kirkon. Melkein kaikki naiset suruttomain ristilläkin olivat painaneet jo päänsä alas, hyrskähdellen itkun aallokossa. Miesten puolelta kuului raskaita kohauksia, ähkinää ja vaikeita puuskahtuksia. Vilahteli nyrkkiin kouristuneita käsiä ja tuolla ja täällä painui karheatukkainen pää alas, niin että leveä otsa kolahti penkin kirjalautaan.

Kusti oli yhä omituisen kangistuneisuuden vallassa ja hänen ympäriltään tuntuivat hävinneen kaikki ajan ja paikallisuuden rajat. Hän tuijotti saarnaajaan, mutta siitä huolimatta näki hän, kuinka hänen edessään istuvan vanhan miehen hartiat äkkiä alkoivat särähdellä. Sen pää vaipui yhä alemmas ja alemmas ja vetäen tavattoman syvään henkeään puuskahti se itkuun. Silloin tunsu Kustikin kulkevan väristyksen ruumiinsa läpi, hänen kurkussaan oli omituinen kaiherus ja rinnassa tuntui kuin pistos. Ja

kun hän katsoi tuon edessään istuvan vanhuksen köyristyneitä hartioita, jotka sarkatakin alla niin avuttomasti tähtelivät, kaihersi ja kuristi hänen kurkkuaan yhä kovemmin, kunnes hän vapautui rajuun nyyhkytykseen. Silmät herahtivat kyyneliä täyteen ja silloin särkyivät ja himmenivät kaikki ääri viivat hänen edessään. Hän ei nähnyt enää mitään, kuuli vain aaltomaisen kohinan korvissaan ja tunsu itsensä turvalliseksi nyyhkyttäessään muiden mukana. Hän oli kuin vähäinen solu, joka tuhansien muiden samanlaisten solujen kanssa jossakin aaltoilevassa liemessä keinahteli sokeasti ylös ja alas, ylös ja alas...

Kusti havahtui siihen, että hänen ympärillään liikuttiin ja että hänen korviinsa tunkeusi hätäisesti astuvain pieksukenkain sihahtelua. Hän kuivasi silmänsä paidanhihaan ja näki, kuinka kaksi kuudennusmiestä kantoi hänen ohitseensa nuorta naista. Se oli aivan hervoton ja kuolon kalpea. Silmät olivat ummessa, mutta poskilla näkyi kyynelten jälkiä. Kukaan ei kääntänyt päätään heitä kohti ja kantajat katosivat taakkoineen kirkon oven taakse.

Kustia ei enää itkettänyt ja hän alkoi katsella varovasti ympärilleen. Kaikki päät niin miesten kuin naistenkin puolella olivat nyt painuneet alas — lukuun ottamatta kahta. Sarjan Matti ja Toppilan Juuso istuivat suorana ja nytkähteleväin hartiaain yli näkyivät heidän päänsä yli kirkon. Mutta kukaan ei nyt pannut heihin huomiotaan. Ainoastaan Kusti kiintyi varkain katselemaan Sarjan Mattia. Sen suupielistä oli hävinnyt pilkallinen piirre ja kasvoilla kuvastui jonkunlainen hätäntynyt uhma. Tupakkimälli hänen poskessaan näytti ruvenneen elämään. Se tuntui omin valtoinsa hyppivän poskesta toiseen, niin että hänen leuoillaan oli täysi työ koettaessaan saada sitä alallaan pysymään. Välistä kumartui hän hiukan eteenpäin ja sylkäsi vihaisesti jalkainsa väliin penkin alle. Mutta heti sen tehtyään ojentui hän jälleen suoraksi niin että penkin selusta rytkähti.

Rauhassa ei hän kuitenkaan voinut istua ja alkoi yhä useammin ja vihaisemmin syleksiä penkin alle. Hätäisesti katsoa mulautti hän kerran syrjäsilmillä toveriaan, mutta kääntyi heti häneen puolittain selin. Hänen leukansa kävi yhä vimmatummin ja mustat kulmansa nousivat ylös, niin että silmät saivat julman ja kangistuneen ilmeen.

Yhtäkkiä puuskahti hän keuhkojensa täydeltä, niin että märkiä tupakin hitusia pirskahti edessä istuvain niskaan. Samassa hervahti hänen päänsä alas ikäänkuin hän olisi saanut niskaansa äkkinäisen survauksen. Hänen kurkustaan kuului pelottavaa korinaa ja yhtäkkiä pääsi häneltä haavottuneen petoeläimen mörinää muistuttava karjahdus, samalla kuin hän vasemman kätensä nyrkillä suonenvetoisesti ja tolkkuttomasti pieksi kirjalautaa.

Kiiruusti lähenivät kuudennusmiehet. He olivat enää ainoat, jotka pysyivät tyyninä ja ikäänkuin tapausten ulkopuolella. Kun ammattiinsa tottuneet haavurit liikkuivat he kaksittain ympäri ja korjasivat pahimmin rujoutuneet ulkopuolelle, varjoon kirkon seinustalle.

Toinen paikalle tulleista kuudennusmiehistä tarttui Sarjan Mattia käsipuolesta. Kun lapsi seurasi hän vastustelematta ulos penkistä ja kummankin kuudennusmiehen välissä horjui hän ovea kohti, peittäen takinliepeellä silmiään ja puuskahdellen rajusti. Toppilan Juuso oli painautunut paikalleen melkein näkymättömiin. Mutta kun Sarjan Matti saattajineen oli hävinnyt oven taakse, tapahtui jotakin tavatonta. Keskellä kirkkoa, käytäväin risteyksessä, näyttäisi itse perkele koko pelottavassa hahmossaan. Vääntynein piirtein ja kiristynein hampain tuijotti se siihen kohtaan, jossa Sarjan Mattin ja Toppilan Juuson päät aina olivat näkyneet. Sitten kääntyi se ja heristi nyrkkiään saarnaajaa kohti ja kuultiin kuinka sen hampaat natisivat. Mutta sitten alkoi se vääntelehtien kulkea pohjoista ovea kohti. Joka askeleella se koetti pysähtyä, asettaen jalkansa vastahakaan, mutta joku näkymätön voima työnsi sitä yhä lähemmäs ovea. Viimeksi nojasi se selkensä seinään oven päälle ja koetti seisoa siinä päin saarnastuolia koko pelottavassa koossaan. Vaan kauan ei hän voinut sitäkään paikkaa pitää. Hänen jalkansa notkahtelivat ja koko ruumis vääntyi ja kiemurehti, kunnes hän yhteen mykkyrään painuen sulloutui ovesta ulos...

Kuinka kauan kaikkea oli kestänyt, siitä ei Kustilla ollut aavistustakaan. Hän havahtui vasta siihen, että saarnaaja oli kadonnut saarnastuolista ja lukkari käänsi numerotaulua sekä alotti virren pahasti särähtelevällä äänellä. — — —

Kuinka perkele ilmestyi käytäväin risteykseen ja sitten ajausi ulos kirkosta, sen oli oikeastaan nähnyt vain vanhin Temperin sisaruksista — hän, joka kolme vuotta sitten Viimeisen Tuomion sunnuntaina oli tullut herätykseen. Mutta kun hän jumalanpalveluksen jälkeen kirkkopihassa kertoi sen muille, levisi tieto siitä kaiken kirkkoväen keskuuteen ja silloin alkoi yhä useampi uskoa nähneensä juuri samaa. Ja kilpaa kuvasivat he näkemäänsä ja riistivät sanat toinen toisensa suusta, saadakseen liittää tapaukseen yhä uuden ja uuden lisäpiirte.

Ja kun Kusti tuli kotiin, oli tapaus jo niin elävänä hänenkin mielessään, että hän alkoi syvällä vakaumuksella ja värisevin äänin kuvata sitä äidille, joka kokonaan unohti torua häntä luvattomasta kirkkoon tulosta. — — —

Silloinen sukupolvi on jo melkein tyyten vaipunut nurmen alle, mutta yhä säilyy Nivalassa elävänä legenda siitä Niilo Kustaa Malmbergin vierailusaarnasta, jonka kestäessä toistakymmentä "kuollutta" kannettiin kirkosta ja kaksi pitäjän paatuneinta miestä tulivat herätykseen ja jolloin perkele täydessä hahmossaan ajautui ulos kirkosta.

HÄTÄKELLO.

Lahden taakse painuva sunnuntai-illan aurinko paistoi jo hyvin viistosti pihaan, kun perhe lopetti hartaushetkensä. Isännän isä, seitsemänkymmenvuotias, upposokea vaari, jolla oli harmaat, siipimäiset kulmakarvat ja pitkä, vaalistunut tukka, oli ehtoovirren jälkeen pitänyt lyhyen puheen, tekstinään Josuan sanat: "Jollette tahdo palvella Herraa, niin valitkaat tänä päivänä ketä te palvellette; mutta minä ja minun huoneeni palvelemme Herraa."

Vaari oli nuoruudestaan saakka kuulunut heränneisiin, mutta poikansa vanhemmista lapsista hän oli huolissaan ja puhui heille usein varoituksen sanoja. Vaikka hän sokeana ei voinutkaan näiden askeleita seurata, oli hänellä sentään epämääräinen tunto siitä, että raja näiden ja maailman välillä oli jossakin määrin umpeen kasvanut.

Kun puheen jälkeen oli vielä virsi veisattu, painoi vaari hatun päähänsä ja kutsui Maria, poikansa nuorinta, kymmenvuotista tytärtä, jota hän nimitti "kiikarikseen". Mari, jonka ohimoille oli punottu pienet kiinteät palmikot ja jonka käytöksessä oli aikaihmissen vakavuutta, lähti äitinsä luota ja tarttui vaarin tyhjää haparoivaan käteen.

— No, talutapas nyt ukkoa ulos. Menemme pihalle vähäsen istumaan, — sanoi vaari ja tynesti alkoi Mari astella hänen edellään.

Kun he olivat päässeet keskipihalle, istui vaari siinä olevalle laakealle kivelle. Mari kyykähti maahan hänen jalkojensa juureen ja alkoi silmin seurata pääskysiä, jotka vikkeliä kaarteita tehden ja iloisesti luritellen risteilivät pihan yllä.

Talon nuoret, kaksi täysikasvuista poikaa ja tytär, sekä piika ja renki olivat asettuneet tuvan portaille istumaan. He kuuntelivat hetken hanurin säveliä, jotka kuuluivat lahden takaa, ja alkoivat sitten keskenään hiljaa supatella.

Mutta vaarinkin korvaan tarttuivat samat sävelet, jotka illan raikkaudessa kaikuivat tynnen vedenpinnan yli selvästi ja tanssiin kiehtovasti.

— Mari, kuuletko sinä? — sanoi vaari ja veti tyttöstä lähemmäs itseään.

Kuulen kyllä. Siellähän on tanssit Ranta-Karjalassa, — vastasi Mari tasaisesti ja kääntämättä katsettaan pääskysistä.

— Haluttaisiko sinun, lapsi, päästä sinne?

— Niin tansseihinko? Ei.

— Eihän toki pikku Mari sinne... Suruttomat ne siellä maailman pääruhtinaalle kemuja pitävät ja sillä lailla kallista armonaikaansa turhuuden markkinoilla tuhlaavat. Mutta entäpä kun tulet isommaksi, niin jos unohtuisivat ukon opetukset ja mieli rupeaisi turhuuden perään palamaan?

— Ei rupea! — sanoi Mari melkein narkästyneesti ja kääntyi vaaria kohti.

Nuori väki portaalla oli tällä välin käynyt levottomaksi. Tanssin-sävelet lahden takaa kaikuivat kovin houkuttelevina, mutta vaari istui keskellä pihaa kuin salpana. He olivat päättäneet lähteä lahden taakse, mutta kukaan ei uskaltanut ensiksi liikkua portaalta, aivankuin olisivat pelänneet vaarin noiden pelottavain kulmakarvainsa alta sokeudesta huolimatta jollakin salaperäisellä tavalla näkevän heidän pienimmätkin liikkeensä.

Vihdoin kun vaari taas alkoi puhella Marille, nousi talon pojista vanhempi ja kiersi laiskasti kävellen tallin taakse. Häntä seurasivat hetken kuluttua toinen poika ja renki ja lopulta hävisivät tytötkin portaalta.

Vaari oli vaiennut ja Mari seurasi taas pääskysten kujeita. Kun hetkisen kuluttua lahden takaa tulvahti kuuluville laulun renkutusta ja sekavaa hoilotusta, havahtui vaari ja nosti päätään.

— Missähän ne meidän nuoret mahtanevat olla? Näkykö niitä täällä ulkosalla? — kysyi hän Marilta.

— Äsken ne istuivat tuolla portaalla, mutta nyt ... mihin lienevät menneet.

Vaari nosti kulmansa ylös, niin että hänen elottomat, sokeat silmänsä tulivat näkyviin ja sanoi melkein hätäisesti:

— Käyhän tuvassa katsomassa.

Mari kävi juosten tuvassa ja ilmotti, ettei siellä ole nuoria. Silloin nousi vaari seisomaan, haparoi kepin oikeaan käteensä ja ojentaen vasemman kätensä Marille sanoi hän:

— Käyhän edellä, mennään rantaan.

Mari astui kiiruusti rantapellon piennarta alas ja kepillään autellen seurasi vaari perässä.

— Ovatko siinä molemmat veneet paikoillaan? — kysyi vaari, kun he olivat rantaan päässeet.

— Ei, kirkkovenettä siinä ei ole, — selitti Mari.

— Oih ... ne ovat sen ottaneet ja menneet! — sanoi vaari raskaasti voihkaisten. — Kuulehan, lapsi, näetkö sinä siellä järvellä soutajia?

Mari varjosti kädellä silmiään ja sanoi:

— En... On, kas tuolta saaren takaa tulevat juuri näkyviin. Ovat kiertäneet sieltä kautta ja soutavat toiselle rannalle.

— Voi niitä onnettomia! — puhkesi vaari ja hänen kasvonsa alkoivat värähdellä.

Mari katsoi häntä kummeksien, siirtyi sitten lähemmäs ja tarttui hänen käteensä.

— Lähdetään, vaari, kotiin, — sanoi hän surumielin ja alkoi vetää häntä polulle päin.

— Niin, lähdetään, lapsi kulta, ja sitten ... taluta ukko ruokakellon tykö. Meidän pitää soittaa ... tulipalon vaaraa soittaa. Ja tulipalohan se onkin ... synnin palo nuorten sydämissä.

Vapisevalla äänellä puhellen seurasi vaari pitkin ja horjahtelevin askelin Maria, joka puolijuoksua riensi hänen edellään.

Tallin päädyssä oli kahden patsaan välissä, pienen katoksen alla malminen ruokakello, jonka siima riippui pitkin päätyseinää alas. Mari johdatti vaarin kellon alle ja ojensi hänelle siiman pään.

— Mene nyt ja katso järvelle, — sanoi vaari Marille ja alkoi tempoa kelloa hätäisesti ja säännöttömästi.

— Nyt ne käänsivät takaisin! — tuli Mari hetkisen kuluttua ilmottamaan.

Käytyään uudestaan nurkan takana kurkistamassa järvelle päin, lisäsi hän:

— ... Ja soutavat niin että vesi keulassa vaahtoa.

Mutta vaari tempoi yhä siimasta, niin että patsaat liitoksissaan natisivat ja kello heilui ja mylvähteli kuin apua huutaen. Hanurin soitto ja laulun loilotus lakkasi heti hätäkellon äänen kajahtaessa ja koko seutu tuntui kuin säikähtyneenä herkistyvän kuuntelemaan. Ja säikähtyneeltä näytti vaari itsekin siinä kellonsiimaa tempoessaan, sillä hänen siipimäiset kulmakarvansa olivat kohonneet ylös ja elottomat silmänsä tuijottivat rävähtämättä ylös kelloa kohti.

OMAA SAARNAANSA KUULEMASSA.

Hän kuoli tässä joku aika sitten, mutta kukaan, joilta olen sattunut asiaa kysymään, ei ole tiennyt missä ja miten hän kuoli ja kuinka hänet hautaan toimitettiin. Sillä siinä tuuman pituisessa uutisessa, jolla sanomalehdet ilmottivat hänen kuolleeksi, ei ollut noita lisätietoja. Ikä niissä sentään, kaiketi lauseen täydennykseksi, oli mainittu ja siitä näki, että hän oli ihmeteltävän kauan jaksanut pitkittää kurjaa olemassa-oloaan.

Hän oli suurimman osan tuosta iästään ollut deekiksellä, kuten sitä sanotaan, ja tuo uutisen vaiteliaisuus oli kaikesti olevinaan sanomalehtien puolelta hienotunteisuutta vainajaa kohtaan. Tosin hänen elämästään olisi voinut yhtä ja toista kirjottaa, sillä hän pysyi aina ihanteen ja aatteen miehenä sanan parhaassa merkityksessä ja teki lisäksi työtä läpi pitkän alennus-kautensa. Niin että hän kyllä siltä kannalta katsoen meni hautaan paljonkin ansiokkaampana kuin moni paksunahkainen poroporvari, joka soitoin ja lipuin saatetaan viimeiseen kammioonsa ja josta kirjoitetaan palstan mittaisia panegyriikkoja, ilman että kirjottajat paremmin kuin lukijatkaan tietävät, mitä hyvää hän elämässään oikeastaan teki.

Luullakseni hänet tunsii jokainen, joka joskuskaan viimeisten parinkymmenen vuoden sisällä oli toiminut jossakin maamme sanomalehdistä — puoluerajoista ollenkaan huolimatta. Ollessani ensi aikoja aputoimittajana eräässä pahanpäiväisessä maaseutulehdessä tulii minäkin hänet tuntemaan.

Kun olin ensi päivää toimitustyössä ja joutohetkenä selailin pöydällä olevia papereita, kiintyi huomioni muutamaan kirjeeseen, joka oli avattuna toimituspöydän nurkalla. Kirjeen lähettäjä ilmotti olevansa maaseudulla ja tekevänsä heinätyötä ruokapalkalla sekä pyysi lehdeltä palkkiota kirjoituksistaan, päästäkseen matkustamaan pois. Jonkun ajan kuluttua saapui häneltä lehteen uusi artikkeli sekä samalla uusi palkkionpyyntökirje. Artikkelii pantiin heti lehteen, mutta kirje jäi pöydännurkalle edellisen viereen. Ne saivat siinä olla nähtävästi jonkunlaisina päätoimittajan omantunnon-kolkuttajina, sillä aina toimituksessa istuessaan otti hän ne käteensä, laskien kuitenkin kohta entiselle paikalleen. Kerran hän sitten ikäänkuin anteeksi pyytäen mainitsi tuosta kirjottajasta, että "se poloinen on aivan deekiksellä" sekä kertoi hänestä yhtä ja toista muutakin.

Mutta Juholta — mainitsen häntä tässä vain etunimeltään — saapui uusia artikkeleita ja uusia palkkionpyyntökirjeitä. Eräässä hän muun muassa ilmotti, että hänen nyt oli täytyntä vaihtaa housunsakin huonompiin, kun ei ollut minkäänlaisia tuloja ylläpitämikseen. Rahoja hänelle ei kuitenkaan lähetetty, sillä lehtipahalla ei totta tosiaan ollut mistä lähettää. Usein luulen Juhon jääneen palkkiotta tai monien muistutusten jälkeen saaneen tavallista pienemmän palkkion paljon huonommistakin syistä: siksi vain, että hän oli "deekiksellä" eikä siis viitsitty hänestä välittää — vaikka kirjoitukset kyllä kelpasivat lehteen.

Kesä vaihtui syksyyn ja Juhon kirjeitä makasi jo pöydännurkalla vastaamattomina kokonainen kasa. Silloin ilmestyi hän itsekii eräänä päivänä odottamatta toimitushuoneeseemme, jossa minä päätoimittajan kanssa juuri tulisella kiuruulla "täytin" huomista numeroa. Niin monenkarvaisiin kävijöihin kuin maaseutulehden toimituksessaakin saa tutustua, jouduimme molemmat kuitenkin kelpo ällistyksen valtaan, kun ovensuuhun ilmestyi pitkä ja suoraryhtinen mies, jonka ulkoasusta seuraavat seikat olivat silmäänpistävimät: olkapäille ulottuva tukka; pesemättömät kasvot ja pitkä parransänki; nukkavieru talvipaltoo, jonka ratkeimista pumpuli-täyte pisti esiin; rajottuneet pieksusaappaat, joista varret nilkkaa myöten oli leikattu pois; pitkä, kuorimattomasta puusta leikattu kyhmysauva ja mustunut pärevasu, jossa punaisen rievun alta näkyi leivänkannikoita.

Siis täydellinen korven profeetta, Elia Karmelin vuoristosta!

Päätoimittaja tunsii hänet kuitenkin kohta ja nousi hämillään tervehtimään sekä esitti samalla minullekin. Ainoat rahat, mitä lehden kassassa sillä hetkellä lienee ollut, käytti päätoimittaja siten, että lähetti niillä heti ostamaan — neljännespullon konjakkia sekä tarjosi vieraalle ryypyn, minkä jälkeen hän sai ruveta auttamaan meitä numeron täyttämisesssä. Kun hän oli saanut kolmannen ryypyn, jätti hän Petersburger Zeitungin, josta hän juuri suomensi joitakin päätoimittajan merkitsemiä sotautisia, nousi seisomaan ja sangen juhllalisiin elein ja lausein esitti minulle laajan toimituspöydän yli lähempää tuttavuutta; päätoimittajan kanssa hän oli jo ennestään sinut.

Seuraavana päivänä ilmestyi hän toimitukseen kerrassaan uudestasintyneenä. Siistinpuoleinen herrasmiehen puku, kova kaulus rusettineen ja patiinit jalassa sekä tukka ja parta siistittyinä. Takinhihat ja housunlahkeet olivat tosin hänelle hieman lyhyet — sillä puku oli päätoimittajan vaatesäiliöstä —, mutta se ei merkinnyt mitään. Ylätaskussaan hänellä oli pieni litteä pullo riikapalsamia, jonka avulla hän piti vireillä pientä humalaa, kyetäkseen hyvin hermojaan hallitsemaan. Hän oli mitä loistavimmalla tuulella ja ryhtyi auttelemaan meitä toimitustyössä.

Kaupunkiin jäi hän sitten pitemmäksi aikaa, kantaen lehdeltämme kirjoituspalkkioitaan viidenkymmenen pennin ja markan suuruisissa erissä. Kun riikapalsamipullo oli tyhjänä, näytti hänen olevan suunnattoman vaikea ja silloin hän aina rukoilemalla rukoili edes viittäkymmentä penniä.

Kerran hän sellaisessa tuskassa löysi tiensä minun vinttikamariini ja pyysi minulta vähän rahaa. Kun olin tyhjentänyt hänelle kukkaroni tuiki vaatimattoman sisällön, lähti hän kohta pois, mutta palasi jonkun ajan kuluttua pikku hutikassa kiittämään minua. Filosofoerattuaan yhtä ja toista istui hän tuolille, painoi päänsä käsiin ja itki juopuneen itkua, jota aina oli niin tukala nähdä. Mutta sitten nosti hän yhtäkkiä päänsä ja kysyi:

— Ymmärrätkö sinä täydessä merkityksessään Jeesuksen sanoja: "Kun sinä annat almuja, niin älköön vasen kätesi tietäkö, mitä oikea kätesi tekee."

Luulin jo Juhon aikovan syyttää minua jostakin, mutta hän alkoi sen sijaan selittää, kuinka hänelle erinäisissä tilaisuuksissa valkenee aivankuin uutena milloin mikin Uuden Testamentin lause ja kuinka hänet silloin aina valtaa apea mieli siitä, ettei hänestä tullut pappia (hän oli yliopistossa lukenut teologiaa). Viime kesänä oli hänelle kirkastunut tuo Jeesuksen sana: "Kun sinä annat almuja j.n.e." Siinä pitäjässä, josta hän lehdellemme oli lähetellyt karhuamakirjeitä, oli asunut hyvävaraisena virkamiehenä eräs hänen entisiä koulutovereitaan. Tämän luo oli hän muutamana lauantaina mennyt pyytämään apua. Siellä oli ollut pari muutakin herrasmiestä totia juomassa ja ylvästellen näille, kuinka hän on aina auttanut tätä entistä koulutoveriaan, oli virkamies korskasti ojentanut Juholle kaksimarkkasen. — Tällaisen miehen kuin minun, sanoi Juho, luulisi voivan ottaa kaksimarkkasen millä ehdoilla hyvänsä, ja kyllä kai se useimmiten niin onkin, mutta sillä kertaa minä loukkaannuin niin syvästi, että laskin rahan hänen eteensä pöydälle ja sanoen katuvani, että olin häneltä koskaan almuja ottanut, lähdin pois.

— Mutta sen kai teki maaseudun puhdas ilmapiiri, jossa olin jo kuukauden päivät elänyt, — lisäsi hän hetken kuluttua.

Koulutoverinsa luota poistuessaan oli Juholle sitten kirkastunut noiden Jeesuksen sanojen merkitys. Niiden johdosta oli hän joutunut tekemään omituisen kokemuksen, minkä hän kertoi minulle. Siinä ilmeni minusta niin paljon inhimillistä tragiikkaa — tai tragikomiikkaa, kuinka vain tahtoo, — että toistan sen tässä.

* * * * *

— Tietä kävellessäni kohtasin pitäjän nuoren ja intelligentin näköisen pastorin, joka pysähtyi minua puhuttelemaan, — kertoi Juho, otti muutaman tipan riikapalsamia ja jatkoi sitten omituiseen papilliseen sävyyn:

— Minä olin niin kiinni omissa ajatuksissani, että aloin hänelle puhua ja selittää tuota sanaa: "Kun sinä annat almuja, niin älköön vasen kätesi tietäkö mitä oikea kätesi tekee." Hänen silmänsä kirkastuivat ja hän heristi kuuloaan, ja minun silmäni kirkastuivat vielä enemmän: vihdoinkin on edessäni pappi, joka on lähetetty saarnaajaksi kovasydämisten keskelle! Ja minä puhuin — en tiedä kuinka kauan ja mitä puhuin, sillä muistini ei ole tarkka — mutta hän kuunteli hievahtamatta ja vain hänen sieramensa värähtelivät. Mutta kun minä lopetin ja syntyi äänettömyys välillämme, niin silloin hän ikäänkuin unesta havahtui ja näki nyt vasta minun juopuneet kasvoni ja lian tahraamat ryysyni. Ja hän tuli levottomaksi ja pälyyli ympärilleen. Sitten hän otti kukkaron taskustaan, levitti sen eteeni ja sanoi liikuttettuna: tässä on kaikki, mitä minulla on mukani, ja ujosti tarjosi hän minulle 25-pennisen. Minä otin sen huomaamatta vastaan ja kiiruusti kättäni puristaen poistui hän luotani, sillä, kuten hän sanoi, häntä odotti nuori rouvansa päivälliselle.

— Nukuttuani yöni tuntemattomassa heinäladossa heräsin minä kirkonkellojen hyminään, sillä oli ihana kesäkuinen sunnuntai-aamu. Ja minulle tuli väkevä himo päästä kirkkoon ja olla siellä niinkuin ennen lapsena olin. Mutta kun minä kävelin kirkonkylän raittia, huomasin kuinka vaikea minun oli olla, sillä kaikki jäseneni vapisivat, kun uni oli karkottanut eilisen humalani, ja kaiken kirkkorahvaan katseessa näin minä nyt syyttäjäni ja tuomarini. Ah, kun jaksaisin heidän välitseeseen hiipiä kirkon ovipenkkiin! huokasin minä. Silloin huomasin kohdallani tienvieressä apteekin ja se oli auki. Vaistomaisesti sukelsi käteni taskuun ja siellä oli se 25-penninen, ja toisessa tyhjä riikapalsamipullo. Menin oitis apteekkiin, asetin pöydälle rahani ja pullon sekä pyysin riikapalsamia. Ja ajattele, kuinka hieno ja ymmärtävä mies oli apteekkari! Vaikka hän näkikin minun kurjan asuni, niin täytti hän mitään puhumatta pulloni.

— Mutta olikohan hän niin hieno ja ymmärtävä? Eiköhän se sittekin ollut sinun hopeamurusi, joka auttoi pullosi täyteen? — keskeytin minä.

Juho katsoi minua kuin ymmärtämättä tai kuulematta mitä minä sanoin ja vasta hetken päästä lausui hän onnellisesti hymyillen (aivankuin se silloinen riikapalsamipullo olisi vieläkin hänen edessään väikkynyt):

— Mutta hyvä mies hän kuitenkin oli, kun täytti sen pulloni.

Ja hetken perästä jatkoi hän:

— Erään riihen takana vuodatin minä suuhuni pullon sisällyksen ja lähdin sitten jatkamaan matkaani kirkkoon. Eikä kukaan tien varrella ja kirkkopihassa olevista katsonut minua enää tuomiten. Kyyristyin ovipenkin nurkkaan seurakuntalaisten taakse, ja kun urut alkoivat soida ja kansa — vanhukset, keskiikäiset, nuoret ja lapset — sunnuntaikasvoin vaelsivat sisään, kanttori käänsi numerotauluaan ja kaikki veisasivat: "Jo joutui armas aika ja suvi suloinen", niin silloin minä itkin likaisen nenäliinani märäksi,

sillä oli kuin taas olisin ollut lapsi, jolla on kaikki edessään.

— Mutta sitten nousi pappi saarnastuoliin ja hän oli se eilinen nuori pastori. Ja kuinka minä hämmästyinkään, kun hän alkoi saarnata tekstistä: "Jos sinä annat almua, niin älköön — — —" Ja hän esitti sen tekstin uudessa valossa, siinä valossa kuin se eilen oli minulle kirkastunut. Niin, olipa kuin olisi hän saarnannut juuri minun sanoillani. Ja seurakuntalaiset kuuntelivat henkeään pidättäen, aivankuin olisivat nyt vasta ensi kerran nähneet ja kuulleet nuorta pastoriaan.

— Jumalanpalveluksen päätyttyä tunsin minä tarvetta puristaa pastorin kättä ja lausua hänelle jotakin sellaista, mitä virallisessa puheessa kutsutaan onnentoivotukseksi. Ja minä asetuin sakariston rappusten eteen odottamaan häntä. Kun hän tuli ulos, astuin minä, innoissani käteni ojentaen, häntä vastaan. Mutta hän säpsähti ja käänsi katseensa toisaalle. Ja minä poloin luulin sitä ujouden puuskaksi ja lähenin häntä vielä enemmän. Silloin hän teki kärsimättömän eleen kädellään ja kulki nopeasti ohitseni. Nyt vasta näin minä ikäänkuin syrjästä itseni likaisine ryysyineni ja häpeissäni riensin minä kiiruusti väkijoukon keskitse pois ja lymysin ruisvainioon. Siellä istahdin pientareelle, takerruin tukkaani ja sanoin itselleni: sinä tyhmyri! Sinä käyttäydyt aina epäviisaasti. Menettelysi johdosta luulee hän nyt, että sinä tulit anomaan palkkaasi saarnasta! — Ja raskaana painoi minua luulo, että hän kenties mielessään selittikin käytökseni juuri niin. —

* * * * *

Kuuntelin usein mielelläni Juhon filosofeerausta ja kertomuksia hänen kirjavista kokemuksistaan. Sillä paljon tyhemmin puhuvat monesti ne, jotka vaunuilla ajaen taivaltavat elämänsä läpi. Ja luulenpa, että tuo ryysy-filosoofi riikapalsamipulloineen valmisti kokemusten tulossa kirkastuneilla ideoillaan loistohetken monelle muullekin kuin tuolle nuorelle pastorille. Mutta muistelenpa hänen kerran riikapalsamihumalassaan höpisseen myöskin sanoja: "Autuaampi on antaa kuin ottaa".

LEIPÄ.

Hitaasti läheni koulusalin peräseinällä olevan kellon osotin kymmentä, jolloin alkoi tunnin kestävä aamiaisloma.

Toisen aamutunnin loppua odottivatkin oppilaat aina levottomimmin, sillä kymmentä käydessä alkoi nälkä olla jo kovin tuntuva, aamulla kotoa lähtiessä kun useimmat olivat ehtineet vain vähäisen ja hätäisesti einettä haukata. Ilmakin kävi salissa tunnin lopulla ummehtuneeksi ja tuntui kuin sen mukana olisi laskeutunut niin oppilasten kuin opettajankin yli raskas ja herpaiseva tympeys, mikä väkisinikin synnytti hajamielisyyttä ja tarkkaamattomuutta. Mutta kun kello sitten vihdoinkin alotti lyöntinsä, oli sillä kuin taikamainen vaikutus yleiseen painostavaisuuteen. Lyöntien seurattessa toisiaan täsmällisesti ja määrämittäisesti kohensivat kaikki ryhtiään ja lapsekkaat kasvot saivat elostuneen ilmeen. Kun viimeistä lyöntiä seurannut heikkenevä särinä oli sammunut, nousi opettaja katederista ja komensi: "Nouskaa!" Pulpettien kannet rämähtelivät, kun oppilaat kohahtivat ylös ja asettuivat pöytiensä viereen seisomaan. Mutta kun opettaja oli painanut kamarin oven jälkeensä kiinni, syntyi salissa vilkas liike. Rivit särkyivät ja hajosivat ja syntyi sekava äänten sorina ja iloinen temmellys kuin padon murtuessa keväisestä purosta. Kaikki etsivät eväsreppujaan, ryhtyen eri ryhmissä syömään. Eivät toki aivan kaikki. Liisan Petteri, näköjään yksitoistavuotias, laihakaulainen, isokorvainen ja arkakatseinen poika istui opettajan poistuttua jälleen paikalleen. Musteen tahrimalla sormellaan pulpetin kantta raaputtaen hän siinä kyyryssä selin katseli aterioivia tovereitaan, nielasten aina väliin kuin varkain tyhjän nielauksen.

Petteri oli yksinäisen, kylän kesken Nuusku-Liisaksi sanotun naisen poika ja oli koulussa ensimmäistä syksyään. Äidillä, joka elätti itseään ja kylmiltään saatua poikaansa satunnaisilla töillä, oli katajistossa kylänlaiteella mökkipahanen. Petteri oli jo useina syksyinä ollut paimenpoikana kylän taloissa, mutta tänä syksynä hän oli ylennyt "Pötkälän maisterien" joukkoon, kuten kylän "vanhoilliset" kansakoulun oppilaita nimittivät.

Kun koulu oli kylässä ollut vasta muutamia vuosia ja siinä kävi vain varakkaampain lapsia, ei Nuusku-Liisan päähän olisi itsestään juolahtanut panna Petteriä kouluun. Mutta Tupalan lautamies, jonka maalla heidän mökkinsä oli, oli kerran syyskesällä sanonut hänelle, että panisit sinäkin tuon poikasi kansakouluun, eihän se jouten ollenkaan opi muuta kuin pahuutta ja saman ruuanhan se syö koulua käydessä kuin kotona vetelehtienkin. Ja Liisa oli harkinnut tämän lautamiehen neuvon järkeväksi ja niin sai Petteri alottaa kansakoulunkäynnin yhdessä lautamiehen poikain kanssa.

Tavallisesti oli Petterillä ollut koulueväänä pelkkä leivänpalanen, joskus siihen lisäksi silakkaa tai maitopullo. Tänäpään hänellä ei ollut mitään. Kun hän aamulla kotoa lähtiessään oli syönyt eineeksi illallisen vellinjäänöksen, oli äiti sanonut, ettei hänellä ole tänään antaa mitään evääksi ja kun Petterin suupielet olivat alkaneet avuttomasti poimuilla, oli hän kuin lohdutukseksi lisännyt, että koulusta palattuun saa hän lämmintä leipää, äiti kun saa tänään vähä jauhoja leipoakseen. Kun Petteri sitten oli nyrpein mielin hankkiutunut lähtemään, oli äiti huutanut vielä perään, että pyydä enimpään nälkääsi vaikka Tupalan pojilta voileipää.

Hänellä oli tapana aina kouluun mennessä poiketa Tupalaan, josta sitten yhdessä lautamiehen poikain kanssa kuljettiin niityn ja mätiköisen haan läpi koululle. Tänä aamuna hän oli Tupalan ovipenkillä istuessaan ja lautamiehen poikia odottaessaan katsonut aikansa kuluksi, kuinka emäntä piakolla nosteli uunista leipiä ja siveli niiden päällimmäisen pinnan kermalla, jotta ne kävivät punaisenruskeiksi ja kovin houkuttelevan näköisiksi. Ja kun lisäksi sieltä uunista tulvahti niin tuore ja voimakas leiväntuoksu, heräsi hänellä uudestaan nälkä, jonka kylmä vellinjäänös oli kyennyt vain tilapäisesti kukistamaan. Ja niin hän tunsii nälkää jo kouluun tullessaan ja aamutuntien kuluessa se oli lisääntymistään lisääntynyt.

Hän istui yhä paikallaan ja raaputti kynnellään pulpetin kantta. Alta kulmainsa silmäsi hän välistä käytävän toisella puolella olevaa pulpettia kohti, jonka kannella Tupalan pojat ja Mattilan Oskari söivät eväitään. Viimemainittu oli samoin kuin Petteri itsekin ensi osastolla ja istui hänen takanaan. Sillä oli hyvin ulkonevat leukaosat ja pitkä takaraivo ja oli hän koulun pahankurisin oppilas, heikompain tovereinsa kauhu ja opettajan mieliharmi — poika, joka ei osannut muuta kuin tehdä kepposia ja päästellä niille hirnuvia nauruja.

Petteri tunsii, ettei hän Oskarin takia uskalla mennä Tupalan pojilta voileipää pyytämään. Sen sijaan päätti hän odottaa, että Oskari lopettaisi ennen syöntinsä ja menisi siitä pois. Mutta Oskarin ruokahalulla ei näyttänyt olevan mitään rajoja, ja kun Petteri yhä eneneväällä näläntunteella näki, kuinka Tupalan pojat suun täydeltä haukkasivat siitä aamulla leivotusta leivästä tehtyä voileipää, nousi hän kuin vieraan voiman tempaisemana paikaltaan ja lähestyi heitä. Hetken ääneti seisottuaan ja silmin seurattuaan voileipää ahtavien toveriensa kädenliikkeitä, sanoi hän ujosti ja matalalla äänellä:

— Antakaapa vähä maistaa.

— Hä, hä, onko Nuusku-Pekallakin nälkä? — oli heti Oskarilla sanat valmiina.

Petteri vilkasi hätäisesti Tupalan poikiin, loi silmänsä alas ja lehahti tulipunaiseksi. Oskarin laukaiseman haukkumasanan johdosta kuului naurunhihityksiä ympäri salia. Petterin halutti painautua takaisin omaan pulpettiinsa, mutta hän ei kehdannut liikkua paikaltaan, katsoi vain lattiaan ja kaivoi kengänkärellään siinä edessä olevaa oksankoloa.

— Panehan suu auki ja silmät kiinni, niin saat! — komensi Oskari.

Petteri katsahti epäillen Oskariin, mutta kun tämä juuri levitti voita leivänpalalle, ajatteli hän, että ehkä se hyvinkin antaa ja heti jälkeen välähti hänen mieleensä, ettei se tuo Oskari sentään niin paha olekaan.

— No, yks kaks kolme! — komensi Oskari saatuaan voileivän valmiiksi.

Petterin kasvoille levisi kömpelö hymy, hän sulki silmänsä ja avasi suunsa selkosen selälleen, lausuttuaan ensin äänellä, jossa vielä tuntui epäilyksen jälkiä:

— Noh!

Mutta Oskari otti rasvaisen sanomalehden palasen, joka oli ollut kääreenä lihapalasen ympärillä, kääri sen pikapikaa pyöreäksi palloksi ja työnsi Petterin suuhun, töykäten sen etusormellaan vielä mahdollisimman kauas.

Kuin komennuksesta räjähtivät kaikki ympärillä seisovat nauruun. Ja tuon makean naurun houkuttelemina kokoontui joka taholta poikia, jotka yhtyivät samaan iloiseen kööriin. Saatuaan paperitukon suuhunsa rävähytti Petteri heti silmänsä selkoselälleen, mutta niin hämmästynyt hän oli tuosta odottamattomasta käänteestä, ettei hän heti älynnyt poistaa epämieluisia palaa suustaan, vaan seisoi siinä nauravan ja riehuvan poikajoukon keskellä kuin häpeäpaaluun tuomittu, silmät säikähtyneesti selällään, suu ammollaan ja pää hiukan takakenossa, kuten se Oskarin töykkäyksestä oli jäänyt. Näky oli niin hullunkurinen, että ympärillä olevain nauru vain kiihtyi ja ylinnä kaikui Oskarin hirnuva ääni.

Mutta viimeinkin sylkäsi Petteri paperipallon suustaan, suupielet alkoivat venähdellä ja itkuun tillahtaen tunkeusi hän joukon läpi omaan penkkiinsä, johon hän kyyristyi alas, painaen pänsä

pulpetinkanteen. Oskari koetti jatkaa vielä kiusantekoa, mutta toiset pojat eivät enää naurullaan häntä kannattaneet ja niin pääsi Petteri lopputunniksi rauhaan.

Mutta nälkä kiihtyi. Kun mieleen tulivat ne leveät ja pehmoiset voileivät, joita Tupalan pojat olivat ahmineet, tihkui hänen suuhunsa vettä, joka jutkahtaen nieleysi alas. Ja voileivistä siirtyi mielikuvitus niihin lihaviin ja houkuttelevan näköisiin leipiin, joita Tupalan emäntä oli aamulla uunista nostellut. Hän tunsikin vieläkin sieramissaan niin elävästi sen raikkaan tuoksun, joka niistä levisi, ja hänestä tuntui, että hän muutamana suupalana ahmisi suuhunsa sellaisen leivän.

Koulutunti alkoi ja kauhistuen ajatteli Petteri, että hänen on kestävä vielä kolme tuntia ennenkuin pääsee kotiin, jossa äidillä mahdollisesti on jo lämmin leipä valmiina. Ensimmäisellä tunnilla aamiaisloman jälkeen oli ensi ja toisella osastolla maantiedettä ja opettaja ryhtyi kertaamaan maantieteellisiä "esikäsitteitä". Petteri koetti alussa seurata mukana, mutta ajatukset eivät kauankaan pysyneet asiassa, sillä mielikuvitus väkisinkin varastausi niihin Tupalan emännän lihaviin leipiin. Nälkä kohosi noiden kuvittelujen kiihottamana huippuunsa. Päässä tuntui omituista herpoutumista, ettei mitenkään jaksanut seurata opetusta, ohimoita alkoi kivistellä ja kurkussa jutkahteli yhä useammin tyhjiä nielauksia.

Katederilta sinkoili kysymyksiä, käsiä ojentui hänen ympärillään viittaamaan, ojentui ja taas laskeusi ja Petterin käsi teki vaistomaisesti samoja liikkeitä. Vilahdukselta kuuli hän väliin opettajan kysymyksiä ja selityksiä, kohta taas niistä eksykseen omiin kuvitteluihinsa. Lopulta hän ei enää saanut ajatuksiaan lainkaan irti leivästä. Hän oli mielikuvituksissaan ahminut jo monta sellaista Tupalan emännän leipää, ahminut jokaisen muutamana suupalana, ja tunsikin siitä huolimatta jaksavansa niitä vielä epäluvun syödä. Viimein ne leivät hänen mielikuvituksessaan alkoivat muuttaa muotoaan, toiset kävivät hänen käsissään soikeiksi, toiset hävisivät olemattomiin ennenkuin hän kerkesi edes yhtä suupalaa haukata, mutta yksi alkoi laajeta ja kasvoi niin suureksi, että hän itse lopulta istui kainaloita myöten sen keskellä ja siitä uhkui niin väkevä lämpimäisleivän tuoksu, että nälkä tuntui jo pelkästään siitä asettuvan.

Opettaja kysyi joltakin, mikä "kannas" on ja Petteri kuuli etäisenä ja epäselvänä huminana kuinka joku nuotikkaalla äänellä selitti, että "kannas on kapea maakaistale, joka yhdistää kahta mannermaata", mutta lähemmin hän ei tajunnut mistä siinä hänen ympärillään oli kysymys, hän vain silmät raukeassa puoliummessa nautti väkevää leivän tuoksusta. Mutta opettaja oli pannut merkille, että Petteri ei hänen viime kysymykseensä viitannut, jonka vuoksi hän uudelleen kysyi:

— No, mikä on nyt siis kannas?

Kaikki kädet ojentuivat, syntyi odottava äänettömyys ja opettaja katsoi Petteriin. Vaistomaisesti ojensi silloin Petterikin kätensä.

— Petteri! — kuului opettajan ääni ja kaikki kädet valahtivat alas ja lähinnä istuvat käänsivät päitään häntä kohti.

Petteri säpsähti ja kävi kuumaksi.

— No! — Opettajan äänessä oli jo tiukempi sävy.

Vaistomaisesti vääntäysi Petteri seisoalleen, mutta ei tajunnut mistä oli kysymys. Hänen ohimoissaan jyskytti ja kun kaikki tuijottivat häneen, oli hänen kovin paha olla. Muutamat alkoivat jo, päätään silti hänestä kääntämättä, ojentaa käsiään viittaukseen ja pian niitä varmasti viittaavia käsiä törötti hänen ympärillään kuin keihäsmetsää. Mutta se aivankuin ärsytti opettajaa, joka melkein huusi:

— No mikä se nyt oli?

Ja aivankuin hänenkin olisi pitänyt huutaa, vastasi Petteri kiiruusti ja selkeästi:

— Leipä!

Syntyi parin sekunnin äänettömyys. Mutta sitten purskahti opettaja nauramaan ja kuin merkinantona odottaen seurasi koko oppilaskunta hänen esimerkkiään. Ensi osaston viime pulpetissa istuva herrastuomarin kasvattipoika, pieni, lihava ja ruskeasilmäinen Sebastian, jota toverit sanoivat Pastiksi, oli aivan haltioissaan. Hän ojensi jalkansa pulpetin alle suoriksi, työnsi kätensä housuntaskuihin, nojasi päänsä taakse päin ja päästi ilmoille niin iloisen: hoh, hoh, hoh! että opettaja lopulta häneen katseensa kiinnittäen komensi:

— So, hiljaa nyt! Sebastian, kuuletko sinä!

Ja Pasi asettui vikkelästi tavalliseen istuma-asentoon ja katseli viattomasti ympärilleen kuin kysykseen, että mistä tässä on oikein kysymys. Mutta toisen osaston tyttöoppilasten parvesta kuului selvään kuiskeita: "leipä, leipä" ja sitten hädättyä naurunkikatusta, joka tuossa tuokiossa kulovalkeana

levisi ympäri salia ja paisui ykskaks vallattomaksi naurutulvaksi. "Hoh hoh hoo — kik kik khii!" vyöryi ympäri salia ja uudelleen Pasti kädet housun taskuissa ojentausi suoraksi ja hohotti kuin tuon vallattoman köörin viimeisenä huippuna.

Ensimmäisen naurun puuskan räjähtäessä lehahti Petteri tulipunaiseksi ja seiso siinä suu puoli avoinna ja mitään tajuamatta. Lattia tuntui hänestä huojuvan ylös alas ja kuin kaatumasta estyäkseen painausi hän alas penkkiinsä ja tunnottomana takana istuvan Oskarin nykimisille ja hirnunnalle tähtäsi hän sekavin katsein pulpettinsa kanteen.

Kun toinen naurunpuuska alkoi vaieta, komensi opettaja täydellisen hiljaisuuden. Sitten laskeusi hän katederilta alas, pisti kätensä housuntaskuihin, nytkäytti vasenta suupieltään, kuten hänellä oli tapana tehdä ryhtyessään jotakin hyvin järkiperaistä selittämään, ja alkoi:

— Kyllähän sen tuon vastauksen ymmärtää, kun vähän ajattelee. Se raukka ei varmaankaan ole koko päivänä syönyt mitään, joten sen mielessä pyöri yksinomaan leipä, jonka se sitten työnsi vastaukseksi minun kysymykseenikin.

Uusi naurutulva oli päästä purkautumaan, mutta opettaja hillitsi sen ja ryhtyi opetustaan jatkamaan.

Petteri ei viitannut koko lopputunnilla, istui vain kyyryssä ja tuijotti eteensä eikä opettaja häntä enää kysymyksillään häirinnyt. Kun opettaja sitten tunnin loputtua poistui huoneisiinsa, näki Petteri joka suunnalta lähestyvän nauravia ja ilakoivia poikia. Etupäässä oli tietysti Oskari, joka pudisti häntä olkapäästä ja kysyi:

— Kuulehan, Nuusku, onko se kannas reikäleipä vai nosteleipä?

Ja sillekös naurettiin. Se yllytti Oskaria, joka kävi yhä ylimielisemmäksi.

— Montako kannasta sinä jaksat kerralla syödä, häh? — ja Oskari veti häntä molemmista korvista.

— Ka, mitä te siinä! — rääkäsi Petteri suuriääniseen itkuun purskahtaen.

Silloin pojat hajausivat hänen ympäriltään ja ainoastaan etäämpää kuului kysymyksiä: "Mikä on kannas?" ja siihen vastauksia: "Leipä!" Mutta Petteri hiipi silmiään takinhihalla kuivaten ovea kohti ja pujahti kuin varkein ulos. Vältellen pihalla telmiviä tovereitaan meni hän nurkan taakse ja seiso siellä niin kauan kuin välitunti kesti. Kun kello soi ja kaikki menivät sisälle, lähti hän haan läpi juoksemaan kotiinsa päin. Hän juoksi kuin jonkun takaa ajamana, kompastui väliin mättäisiin, mutta kavahti heti jälleen seisoaalleen aivankuin joku olisi häntä kantapäistä kiinni tavotellut ja jatkoi niin yhtä menoa kotiin saakka.

Seuraavana päivänä ei Petteriä näkynyt koulussa eikä sitäkään seuraavana. Opettajan tiedusteluihin selittivät Tupalan pojat, että "ei se Petteri uhkaa enää tulla ollenkaan kouluun".

(1907.)

II.

ROVASTI JA RENKI.

Oli se aika vuodesta, jolloin vilja on saatu leikatuksi ja ensimmäiset täyteen ahdetut riihet hyvänmielisen näköisinä lepäävät kellertävien sänkivainioiden keskellä ja purnuttavat kuulakkaa syyskuun taivasta kohti hallavia savupilviä. Elonkorjuun ponnistuksista väsähtänyt, mutta tyytyväinen ja pyhäpukuinen kansa alkoi jo kokoontua kirkon luo, jonka tornista kajahtivat ensimmäiset: pim! pom!

Rovasti istui vielä kamarissaan ja merkitsi kirkonkirjoista päivän kuulutuksia. Syrjästä katsoen

muistutti hänen ulkomuotonsa suuresti Kaarle yhdeksättä: korkean otsan alta tuimasti alas laskeva kyömynenä, voimakas alaleuka ja isällistä kiivautta välkehtivät teräsharmaat silmät. Toistakymmentä vuotta oli hän jo ollut seurakuntalaistensa esimies ja isällinen vaikka kiivaskin holhooja niin hengellisissä kuin maallisissakin asioissa. Mutta niinpä olikin hän sekä köyhien että rikkaiden yksimielisessä suosiossa.

Kun hän juuri lopetti kuulutusten merkinnän ja oli aikeissa painaa kirkonkirjan kiinni, kuului tampoerista varovaisia askeleita. Heti sen jälkeen ilmestyi ovensuuhun keski-ikäinen mies, joka oli kuin kuusentyvestä veistetty: lyhyt, tukeva ja visainen. Vahvoja leukapieliä ja korvallisista ympäröi tuuhea, sykerä ja punertava parta, joka juuri parahiksi jätti tilaa kesakoisille ja päivän paahdannasta ruskottaville poskipäille sekä pienille ja harmaille silmille.

Hän oli pappilan isäntärenki, Heikki, joka oli kymmenisen vuotta työnjohtajana astellut rovastin renki- ja päiväläisjoukon etupäässä. Samoinkuin seurakunnan kanttori, vahvaääninen ja tukeva oman pitäjän mies oli seurakunnallisissa asioissa rovastin oikea käsi, samoin oli harvasanainen ja hidaslukkeinen Heikki-renki hänen oikea kätensä pappilan maiden viljelemisessä. Ja samoinkuin rovasti oli seurakuntaansa kiintynyt ja seurakunta rovastiinsa, samoin nämä kaksi miestä pitivät toisistaan, vaikka tuo kiintymys usein saattoikin saada varsin pohjalaisen ilmaisumuodon: suorasukaisen ja töykeän.

— Hyvää huomenta! — lausui Heikki hiukan arkailien, mikä viimeksi mainittu ei lainkaan kuulunut hänen tavallisiin tapoihinsa, sekä jäi lakki kourassa ovenpieleen seisomaan.

Rovasti ei vastannut mitään. Mutta siitä tuimasta tavasta, millä hän ryhtyi uudelleen kirkonkirjan lehtiä kääntelemään, arvasi Heikki rovastin kyllä huomanneen hänet, vaikkei tahtonut olla häntä näkevinään. Hän jäi paikalleen seisomaan.

Kun oli hetken kestänyt pelottavaa äänettömyyttä, siirrähti rovasti ulommas pöydästä, jolloin tuoli uhkaavasti rymähti. Valtava kirkonkirja lensi jymähtäen kiinni ja jonkunlaisten epämääräisten ähkäysten seuraamana kuului rovastin suusta kuin vastauksena Heikin äskeiseen tervehdykseen:

— Häh? Mitä sinä siinä seisot?

— Tuota ... ajattelin tässä...

— Elä puhukaan! — keskeytti hänet rovasti vihaisesti. — Kyllä minä tiedän sinun asiasi. Viinamato sinussa taas päätään kohottaa! Vai Pirttirannalle siinä taas mielesi palaa, viinan humussa sinne rypemään!

— Enhän minä häneen nyt viinan takia, muuten vain ajattelin pistäytyä kylässä, jos tässä saisi parin päivän loman, — lausui Heikki tavallista sukkelammin, sillä rovastin kiivaat sanat olivat panneet hänen hitaan verensä vilkkaampaan käyntiin.

— Ole hiljaa kun minä puhun! — keskeytti rovasti entistä tuimemmin. — Kyllä se on jo niin monena syksynä nähty, kuinka ne sinun kyläretkesi päättyvät. Luulisi sinun vanhan miehen ottaneen jo opiksesi! Lomaa kyllä saat levähtääksesi, mutta tiedä pysyä kauniisti kotona. Kuuletko, kotona! Ja jos se viinamato ei sinulle anna rauhaa, niin ota ja tutki tuota! Heh!

Rovasti työnsi Heikin kouraan mustakantisen "Englannin ja ulkomaan bibliaseuran" kustantaman Uuden Testamentin, joita oli iso joukko hyllyllä lahjoiksi rippikoululapsille.

Heikki käänteli neuvotonna kirjaa ja yritti sanomaan vielä jotakin, mutta rovastin uhkaava muoto pidatti hänet. Ja niin hän lähti hitaasti ja allapäin ulos.

Kun rovastille hetkisen kuluttua ilmotettiin, että hevonen odottaa porrasten edessä, astui hän hyvin äkeänä ulos. Siinä olivat valmiina nelipyöräiset rillat, edessä ympäri pitäjän tunnettu Hipponi, jolla rovasti vuosien mennessä oli sunnuntaiamuksin papinkellon soidessa ja Heikin tukevasti ajurinpenkillä istuessa tottunut kirkkoon ajamaan. Ja yhtä tottuneita olivat pitäjäläisetkin näkemään tuon kolmikön joka sunnuntaiamuksena pujahtavan ulos pappilan puistikosta, tasaista ravia ajaen liukuvan pitkin talojen ja peltojen välitse mutkittelevaa pappilan kujaa ja pysähtyvän kirkkotarhan portille. Niin että seurakuntalaisten mielikuvituksessa kuuluivat Heikki ja Hippokin jonkinlaisina alempina tekijöinä säännölliseen jumalanpalveluksen menoon.

Mutta rillojen vieressä suitsia pidellen seisoi nyt Heikin jälkeen vanhin rengeistä, Siipola.

— Mitä sinä siinä teet? — vastasi rovasti Siipolan tervehdykseen.

— Heikki pyysi sijaisekseen. Sanoi rovastin antaneen hänelle lomaa.

— Mikä sinä olet Hippolla ajamaan! Äh, miten tässä nyt kirkkoon päästään. Ja onko se Hipponi oikein

kengässäkään?

— Kyllä kai sen pitäisi olla, — ja Siipola nosteli vuorotellen Hipon kaikki neljä kaviota rovastin nähtäviksi.

Kun rovasti oli vielä silmännyt, olivatko valjaat kunnossa ja harja länkien alta pois, istui hän vaunuihin ja löytämättä enää mitään muistutuksen syytä tökäsi lyhyesti:

— No aja sitte!

Kellotapulista, joka hyvin asutun lakeuden keskellä kohosi suorasärmäisenä ja korkeana, pidettiin tarkoin silmällä pappilan pihalla tapahtuvia lähtövalmistuksia. Soittajat olivat jo valmiiksi sylkeneet kämmeniinsä, tarttuneet äänetönnä odottavien kellojen siimoihin ja tukeneet jalkansa juureviin asennoihin. Pappilan puoleisen luukun ääressä tähystivät toiset ja hetken tultua ilmottivat:

— Nyt ne lähtivät!

Silloin riipasi ison kellon siimaa pitelevä soittaja olkainsa takaa. Tapuli heilahti ja narahteli, kello liikkui ensin äänetönnä kuin voimiaan tunnustellen ja päästi sitten kidastaan mahtavan: pom, pam! mikä kirkkotarhaan, maantielle ja kujasille kokoontuneelle kirkkoväelle ilmotti, että rovasti lähestyy Heikin ohjaaman Hipon vetämissä niloissaan. Ja kaikki kääntyivät katsomaan tielle samantapaisin tuntein kuin pikku valtion kansa vastaanottaessaan rakastamaansa hallitsijaa.

— Mutta eipä siellä Heikki olekaan ohjaksissa, — lausui joku luukun luona tähystävistä.

— Siipola näkyy olevan, — tiesi toinen.

— On tainnut Heikki taas ottaa tavallisen riihilomansa.

Samansuuntaisia huomioita tehtiin ja arveluita lausuttiin alhaalla kirkkoväenkin joukossa. Ja kaikki hymähtivät ymmärtävästi arvelulle, että Heikki on ottanut "loman".

Muutoin näki jo Hipon juoksusta ja rovastin asennostakin, että ohjaksia hoiti toinen mies kuin tavallista. Hipon kaula ei ollut niin siroasti kaaressa eivätkä jalat liikkuneet niin säännölliseen tahtiin kuin Heikin ajaessa, vaan oli sen kaikissa liikkeissä jotakin hieman äksyä ja töksähtelevää. Rovasti taasen ei istunut taapäin kenossa kuten tavallisesti, vaan äkeästi keppeihin nojaten ja päiväpaisteesta välähtelevistä silmälasista tuntui singahtelevan tuimia salamoita.

Ja kun Jumalanpalvelus alkoi, oli siinäkin kuin jotakin äksyä ja epäsointuista. Kanttorin ison virsikirjan hakaset tuntuivat auetessaan tavallista kiinteämmin ääntävän: nip, nap! kuin jostakin äkämystyneinä, ja jotakin kireää oli itse kanttorinkin muutoin kirkkaassa äänessä, kun hän virren alotti. Ja nopeammin kuin muulloin kohosi rovasti saarnatuolin kaksitoista astinta ylös sekä teki saarnassaan tavallista useampia ja kiivaampia partioretkiä viinan villitystä ja muita seurakuntaan juurtuneita paheita vastaan.

Rovastin kamarista lähdettyään asteli Heikki allapäin lähellä olevaan mökkiinsä. Hän laskeusi sänkyyn pitkälleen ja pani lakin silmilleen.

Mutta sillä tavoin lakki silmillä maata tuli kuin itsestään mieleen eilisen illan tapaukset. Hän oli väen kanssa pikku vainiossa kauranleikkuuta lopettamassa, kun muuan hyvä tuttava Pirttirannalta kulki ohi ja pysähtyi häntä puhuttelemaan, sanoen lähtiessään: "Tulehan nyt, Heikki, huomenna siellä meilläkin päin käymään", sekä iskien kutsunsa päälle merkitsevästi silmää.

Sen jälkeen oli Heikki koko illan tuntenut itsensä kuin kymmentä vuotta nuoremaksi, yhtynyt nuoremman väen pellonlopettajaiskujeisiin piikoja "saareen" häätämällä, sekä sitten saunassa innostuksissaan ottanut niin huikean kuumen löylyn, että hänen ennestäänkin kuuluisa löylymaineensa oli siitä nouseva kaksinkertaiseksi.

Hän ähkäsi vaikeasti, nousi vuoteen reunalle istumaan ja otti Uuden Testamentin käteensä. Hetken sitä selailtuaan myönsi hän kuitenkin itselleen olevansa heikonlainen kirjemies, nousi ylös ja sanoi teeskennellyn rauhallisesti:

— Menenpähan tuonne jokirantaan sanaa katselemaan, koska siellä päiväkin niin lämpimästi lekottaa.

— Sinnehän sinä tietysti menet! — sanoi vaimo, sillä hän arvasi yhtä hyvin kuin rovastikin mihin Heikin mieli oikeastaan paloi.

Ulkona paistoi päivä täydeltä terää, ikäänkuin tahtoen viime kertoja hyväillä kasvattamaansa viljaa, joka tuhansina ruiskuhilaina ja ohrakykäinä viipyi vielä pelloilla. Ikkunat kimmelsivät lähellä ja kaukana ja ilma oli harvinaisen kuulas. Kaikkialla ympäri lakeuden näkyi riihistä nousevia savupilviä ja ilmassa tuntui lämpiävän elon raikas tuoksu. Oli niin hiljaista kuin olisi koko luonto herkistynyt kuuntelemaan

auringonsäteiden karkeloa. Eikä tuota hiljaisuutta häirinyt, pikemmin vain täydensi se tasainen veisuun humina, joka kuului kirkosta.

Rantaan tultuaan istui Heikki nurmikolle ja koetti tirkistellä kirjaan. Mutta kun hän ei saanut sieltä mitään irti, ähkäsi hän taas raskaasti ja nousi seisomaan. Haikeamielisesti katsoi hän Pirttirantaa kohti, jonka talojen katot näkyivät lakean niityn takaa. Ja niin houkuttelevana mutkitteli sinne pensasten välitse siisti ja kuiva kinttupolku. Sitten katsahti hän vielä pappilaan päin ja kirkkoa kohti, työnsi kirjan taskuunsa, painoi lakkinsa syvemmälle ja lähti sielunsa myöneen miehen päättäväsyydellä astelemaan Pirttirantaa kohti.

* * * * *

Heikkiä ei sinä päivänä kuulunut takaisin, ei vielä maanantaina eikä tiistainakaan. Keskiviikkona iltapäivällä hänen vasta nähtiin palailevan kotia kohti, ollen varsin kurjassa kunnossa. Verkainen pyhätakki oli parista kohti pahoin repeytynyt, toinen hiha melkein irti, kasvoissa oli mustelmia, verestävät silmät pikkusen raollaan ja takkuiseksi käyneessä tukassa ja parrassa riippui oljentörkyä. Sitä oli myöskin kaikkialle vaatteisiin takertunut, josta saattoi päätätä hänen tovereineen hummailleen pääasiallisesti lämpiävien rihten seutuvilla.

Mutta vielä kurjempi oli miespolosen mielentila. Ruumista pakotti kaikkialta, päätä kolotti ankara kohmelo ja sydäntä painoi hämärä muisto siitä, että hän siellä viinan humussa oli myynyt rovastin antaman Uuden Testamentin. Jyskyttävissä aivoissaan liikkuvia kaikenlaisia syyttäviä mielteitä koetti hän olla huomaamatta hokemalla puoliääneen: "Näin se routa porsaan kotiin ajaa". Ja niin hän katse suoraan maahan tähdättynä kulki veltoin ja horjahtelevin askelin pappilaa kohti ja pääsi vihdoin omaan asuntoonsa.

Siellä värjötteli hän koko iltapäivän, ollen yhtämittaisen pelon vallassa, että ovelle ilmestyy tuossa tuokiossa rovastin vihasta paisunut hahmo. Mutta häntä ei näkynyt ja maata pannessaan tunsikin Heikki olonsa entistä raskaammaksi. Eikä häntä ollenkaan lohduttanut ajatus, että "kunhan tästä ensi sunnuntaihin päästään, niin kaikki on taas ennallaan", sillä vielä oli edessä rovastin nuhdesaarna, joka kaikesta päättäen oli tällä kertaa muodostuva entisiä kipenöitsevämmäksi.

Rauhattoman yön nukuttuaan meni Heikki aamulla, koko olemuksessaan vielä täydellinen kohmelon tuntu, renkitupaan aamiaiselle. Ääneti ja äkeänä hän söi, vaikka jokainen suupala teki kurkussa ankaraa vastarintaa. Ja kun sisäkö kohta aamiaisen jälkeen tuli ilmottamaan, että rovasti tahtoo antaa työmääräykset, painoi Heikki epätoivolla lakin päähänsä ja koettaen olla näkemättä toisten renkien salakähmäisiä silmäniskuja lähti pihan yli rovastin puolelle.

Rovasti ei ollut kamarissaan ja Heikki pysähtyi ovenpieleen. Ykskaks ilmestyi kuitenkin rovasti sivuovelle ja Heikistä tuntui kuin olisi hän siihen kohona liikkuen jostakin lennähtänyt. Ja kun hän seivästi katseensa Heikkiin, tuntui tästä kuin olisi rovasti samalla kasvanut kaksi kertaa pitemmäksi ja ryhdikkäämmäksi.

— Äh, sinä ... — kuului ensinnä kuin maan alta ja sitten ikkunoita tärisyttävällä voimalla: — Siipola meillä on isäntärenki! Mitään puhumatta ja kertaakaan rovastiin vilkaisematta hävisi Heikki ovenpielestä.

Pirttiin tultuaan pysähtyi hän Siipolan eteen ja ääneti viittasi päällään rovastin kamaria kohti. Siipola ymmärsi eleen ja lähti sisälle, mutta Heikki istui ovipenkille ja koetti ladata piippuaan, mistä ei kuitenkaan tullut mitään, sillä mieli oli sekaisin ja kädet vapisivat kovin. Pian palasi Siipola kuitenkin takaisin ja kertoi naurusuin, että rovasti hänet nähtyään ärjäsi: "Mitä sinä täällä teet, käske Heikki tänne!" — No onpas nyt ukolla mutkia, — sanoi Heikki kuin itseään rohkaisten, laski tupakkivehkeensä penkille ja lähti uudelleen isäntänsä luo.

Rovasti käveli tuimasti edestakaisin huoneessaan ja kun Heikki pysähtyi ovenpieleen, oli hän juuri huoneen perällä ympäri kääntymässä. Aivankuin Heikkiä näkemättä kulki hän sitten Heikin mielestä kokonaan lattiasta koholla hänen sivutseen, niin että Heikin ruumista karsi kylmä viima, ja jatkoi matkaa tampourin läpi saliin ja sivuhuoneisiin, joista kuului vihaisia tuolinsiirtelyjä ja pelottava askelten kopina. Mutta vihuri ei suinkaan mennyt sitä tietään, vaan lähenei yhtä äkeänä toisaalta. Tuossa tuokiossa ilmestyi näet rovasti sivuovelle, johon pysähtyen hän äskeisellä tavalla seivästi katseensa Heikkiin. Ensin kuului rovastin suusta jonkunlaisia epämääräisiä ähkäyksiä: äh, häh, eh! jonka jälkeen sanat:

— Sinä paatunut kekäle ... eh ... pellolle minä sinut ajan ... äh...

Ja kun rovasti viimein pääsi säännöllisiin sanoihin käsiksi, vuodatti hän kokonaisen raekuuron Heikin ylitse, joka sen kestäessä kutistui mielessään yhä pienemmäksi, tuijotti jalkoihinsa ja kutristeli pieniä silmiään.

Kun rovastin vihanpilvi oli satanut tyhjäksi, vaikenä hän ja alkoi kävellä pitkin lattiaa. Sitten pysähtyi hän kuin sattumalta perällä olevan suuren piirongin eteen, avasi lahvun ja koperoitsi jotakin siellä sisällä. Mutta yhtäkkiä katsahti hän olkansa yli Heikkiä ja ikäänkuin arvaten tämän mielihyvin seuraavan hänen toimiaan tiuskasi vihaisesti:

— Seisot siinä kuin pölkky! Mikset puhu?

Heikki hiukan liikahti ja rykäsi vaisusti, mutta pysyi muuten ääneti.

Rovasti askarteli taas piirongin sisällä, josta alkoi kuulua tasainen: pui, pui, pui, pui ... mikä Heikin korvissa soi kuin ihanin musiikki.

Vaikka Heikki yhä tuijotti lattiaan, näki hän kuitenkin, kuinka rovasti kääntyi päin, kädessään iso pikari täynnä rommia, josta ihana tuoksu levisi ovensuuhun asti ja synnytti Heikin sisällä suloisen kutinan. Rovasti ei kuitenkaan tarjonnut pikaria suoraan Heikille, vaan asetti sen toisessa ovenpielessä olevan pesukaapin kannelle.

Sen jälkeen käveli hän pari kertaa lattian yli, pysähtyi sitten syrjittäin Heikin eteen ja pesukaappia kohti viitaten sanoi koko joukon lauhemmalla äänellä:

— Niele tuo kurkkuus! Kai se sinulle hyvää tekee.

Kurkkuaan karauttaen siirtyi Heikki pesukaapin luo, tarttui pikariin molemmin käsin, ettei vain yhtään pisaraa maahan läikähtäisi, ja tyhjensi lasin yhdellä siemauksella.

— Äh-häh, — pääsi häneltä kuin helpotuksen huokaus ja samalla vilahti rovastin kasvoilla pikainen hymy.

— Kiitoksia, — sanoi Heikki pikaria pois pannessaan ja uskalsi nyt ensi kerran katsoa mulauttaa rovastia silmiin.

Ja rovastinkin ääni oli nyt kokonaan lauhtunut, kun hän sanoi:

— Mene ja ole kuin ennenkin!

Hetkestä myöhemmin seisoivat rovasti ikkunassa ja tyytyväisesti hymyillen katsoi, kuinka Heikki taas jalkansa tukevasti maahan polkien ja savuja tuprutellen asteli renkijoukon etunenässä työmaalle.

Viikon työ ja lauvantai-illan ankara sauna haihduttivat sitten Heikin ruumiista kaikki viinan ja kohmelon jälet, niin että hän seuraavana sunnuntaina istui Hipon ohjaksissa yhtä tyyneenä ja juurevana kuin ennenkin. Tyytyväisenä ja siroasti juoksi Hippo, tyytyväisenä istui rovasti ja tyytyväisenä seurasi kirkkoväki silmillään heidän lähenemistään. Ja kun jumalanpalvelus alkoi, sanoivat kanttorin virsikirjan hakaset tyytyväisesti: nip, nap! ja täytenä ja voimakkaana täytti kanttorin mahtava ääni kirkonholvit. Hippo torkkui rauhallisesti päiväpaisteessa kirkkoveräjän pielessä, Heikki istui kirkon ovipenkissä leuka tuettuna päälletysten asetettuihin nyrkkeihin ja kuunteli hartaudella sanaa, jota hänen oma rovastinsa saarnastuolin korkeudesta voimallisesti julisti. Ja niin oli seurakunnan elämään palannut taas entinen, tukevasti lutherilainen meno.

* * * * *

Koko rovastin elinkauden palveli Heikki pappilassa isäntärenkinä. Joka syksy elonleikkuaan jälkeen ja välistä muinakin vuodenaikoina uudistuivat tosin ylläkerrotunlaiset epäsoinnut, sillä pitemmän aikaa raskaassa työssä raadettuaan väitti Heikki terveytensä välttämättä vaativan perusteellista viinakuuria. Mutta aina noiden harharetkien jälkeen palasi elämä sentään onnellisesti säännölliseen uomaansa.

Ja välttämätön oli Heikki rovastille laajan talouden hoidossa ja mikäli mahdollista piti hänen aina olla rovastin lähettyvillä. Kun rovasti vanhemmuuden ei lihavuuden takia uskaltanut yksin mennä uimaan, täytyi Heikin olla hänellä toverina. Niinpä huusi rovasti aina jokirantaan mennessään läheisellä pellolla työskentelevälle isäntärengilleen:

— Heikki, tule minua uittamaan!

Silloin jätti Heikki työaseensa, kiiruhti rantaan ja riisuutui yhdessä isäntänsä kanssa uimaan. Kun hän sitten kaulaa myöten vedessä seisoessaan piteli pulikoivaa herraansa ojennetuilla käsivarsillaan, tapahtui se yhtä tyyneesti ja totisesti kuin olisi hän istunut ajurin penkillä sunnuntaina kirkkoon ajettaessa.

Ja kun kevättalvisin tuli loisia ja mökkiläisiä pappilaan lainaamaan jyvää kesätyötä vastaan, tuli Heikin suorittaa jyvien mittausta. Lainanhakijat saivat kuitenkin ensinnä rovastin puolelta kestää ankaran "suolaamisen".

— Mistä minulla on teille jyvää antaa. Miksette itse kokoa ja säästä pahan päivän varalle? Laiskottelette ja kahvina juotte tienestinne. Ja kun te edes muistaisitte tulla työhön!

— Kyllä minä varmasti tulen Jaakonpäiväviikoksi niittytyöhön, — yrittää silloin lainanhakija.

— Niin te kaikki sanotte, mutta kuinkahan moni teistä on pysynyt sanassaan.

Sen jälkeen astelee rovasti hetken pitkin lattiaa ja sanoo sitte:

— Mene ja káske Heikki tänne!

Heikki tulee ja asettuu hajasäärin isäntänsä eteen, joka kysyy:

— Onko niitä jyvänkahuja siellä enää yhdenkään hinkalon nurkassa?

— He, he, on kai siellä ainakin parikymmentä tynnyriä rukiita ja saman verran ohria, — vastaa Heikki leveästi.

— Hä, en minä usko! Mutta menehän ja mittaa tuolle Antille kaksi nelikkoa puoleksi kumpiakkin.

Tyytyväisenä ja hyvillä mielin lähtee Antti Heikin perässä aittaan, mutta rovasti huutaa hänelle vielä jälkeen:

— Muistakin ilmestyä Jaakonpäiväviikolla niittytyöhön.

* * * * *

Kun rovasti sitten elämänsä ehtoolla kallistui sairasvuoteelle, hoiteli häntä aluksi yksi ja toinen naisihminen. Mutta lopulta hän tuskastui heihin kaikkiin ja sanoi:

— Ei teistä ole minua hoitamaan. Káskekää Heikki tänne!

Ja niin vietti Heikki rovastin viimeiset elinviikot hänen vuoteensa ääressä, käänteli häntä tarvittaessa, auttoi istualleen tai tarjosi lääkkeitä sekä muita virvokkeita ja istui väliajat tuolilla vuoteen jalkopäässä kädet polviin tuettuina ja katsellen sairasta isäntäänsä. Ja kun sitten rovastin nukahdettua viimeiseen uneensa soitettiin viikonpäivät ruumiskelloja, kiihahti Heikillä samoinkuin monella seurakuntalaisellakin kellon äänen kuullessa silmiin katkerat vedet. —

Vanhan rovastin seuraajiin ei Heikki ole voinut perehtyä. Ne ovat järjestelleet raamatunselityksiä ja raittiusseuroja, mutta olleet laimeasanaisia saarnamiehiä sekä huonoja talonasukkaita, ja niin on Heikki vieraantunut kokonaan pappilasta. Pitäjällä hän kiertelee työmiehenä ja muistelee ikätoveriensä kanssa vanhan rovastin aikaa, joka tänä eripuraisuuden ja velttouden kautena kangastelee heidän mielessään kultaisena ajanjaksona.

(1909.)

VANHAN HÄVIÖ.

Talon nuoret miehet olivat panneet vireille kysymyksen saunarakennuksen uusimisesta. Heti alunpitäin asettuivat vanha isäntä ja Eljas-ukko vastustavalle kannalle. Ensin he puhuivat pilkaten ja pisteliäästi koko puuhasta, jossa he eivät nähneet muuta kuin nuoren polven turhamaisuutta ja loistonhalua. Mutta kun pilkka ei tehonnut, yritti vanha isäntä tappaa koko kysymyksen kiivaalla isäntä-sanallaan, Eljas-ukon häntä säestäessä muutamilla mojavilla sanoilla.

Asia oli vallankin Eljas-ukolle arka. Hän oli emännän isäpuoli ja ollut talossa aluksi rengin nimellisenä, sittemmin vähitellen juurtunut vakinaiseksi talon vaariksi, joka teki työtä vanhasta tottumukselta, teki työtä työn eikä palkan vuoksi. Hän asui omissa kamarissaan pihan perällä ja paitsi väkevätä kahvia oli saunaaminen hänen, ei ainoastaan välttämättömmimpiä, vaan samalla korkeimpia mahdollisia nautintojaan. Ja tärkeimpänä tekijänä oli saunaamisessa kuuma löyly — peseminen ja puhdistaminen olivat vähäpätöisiä sivuasioita, jonka näki siitäkin, että ukon selkäpuolella paistoi tavallisesti hänen saunasta tullessaan valtavia nokilautumia. Mutta niin piti ukon mielestä ollakin, ne kuuluivat tarpeellisina lisiin hänen saunamenoihinsa.

Vanha sauna oli kivenheiton matkalla pihasta. Se oli kookas isontalon sauna, jossa sopi kerralla

kymmenen miestä lauteille. Alhaalla oli pienoinen neliskulmainen akkuna, mutta ylhäällä lauteiden kohdalla oli vain nyrkin mentävä luukku, josta pahinta tikuraa sopi laskea pois. Eljas-ukon ollessa lauteilla sitä ei kuitenkaan uskallettu pitää auki, joten lauteilla aina silloin oli melkein täyspimeä, jonka keskeistä alhaalla nokisen kiukaan kupeella kyyröttävän saunapiian silmiin vilkkui paljaita ja kovin punottavia ruumiinosia ja kuului veden solinaa, voimakasta ähkinää ja huumaava vihdanläiske.

Eljas-ukolla oli parin vuosikymmenen kuluessa ollut oma vakinainen paikkansa lauteiden pimeimmässä sopessa, johon löyly kaikista kuumimmin vastasi. Tuntuikin aina kuin löyly olisi rauhatonna kierrellyt kaikki saunan sopet, ylenkatseellisesti sivuuttaen muut kylpijät ja vasta Eljas-ukon nurkkaan osuessaan rauhottuneena kietoutunut hänen ympärilleen kuumana utupilvenä, jonka sisästä kuului tasainen vihdan rapsutus ja mielihyvän aiheuttamaa ähkimistä.

Siinä samalla tilalla, jossa kiiltävän nokiseen penkkiin oli jo aikoja sitten huomattava syvennys muodostunut, oli ukko parin vuosikymmenen mennessä tottunut talvisin kaksi kertaa viikossa ja kesin joka ilta saman saunatunnelmansa uudistamaan. Eihän siis ollut kumma, että kysymys vanhan saunan hävittämisestä sai tuossa tyynessä ja harvasanaisessa ukossa sisällisen ihmisen täydelliseen kapinaan. Hän ei voinut mitenkään kuvitella elämäänsä ilman tuota vanhaa, nokista saunaa, jonka suuren kiukaan hän itse aikoinaan oli suurella huolella rakentanut ja sitten vuosien mennessä monet kerrat korjannut ja uusinnut ja jossa oli häntä varten erityinen kotoisa soppi, mikä hänen mielikuvituksessaan oli käynyt melkein pyhäksi ja loukkaamattomaksi paikaksi.

Olihan ukko kyllä silloin tällöin matkalla tai kylässä ollessaan muissakin saunoissa kylpenyt, mutta ei niissä missään saanut syntymään sitä oikeata ja totista saunatunnelmaa, joka ukolle oli kaikki kaikessa. Vieraat lauteet, vieras haju ja outo löylyn tikura niissä häiritseivät saunahartausta. Jo lauteille johtavat portaatin niissä kylän saunoissa olivat tylästi vieraat, milloin liian jyrkät, milloin horjuvat ja toisin vuoroin taas kovin kiusallisen kapeat porraslaudat. Mutta kotona vanhassa saunassa ne olivat niin mukavalleen vinossa, ettei huomannutkaan, kun niitä myöten lauteille pyörähti.

Kaikkenahan se saunan uudistaminen olisi vielä ukon mielestä mennyt, jos uudesta olisi tahdottu tehdä visusti entisen kaltainen, johon ukko olisi saanut kiukaan rakentaa. Mutta nuorilla miehillä olikin mielessä aivan uudenaikainen sauna, uloslämpivä, sellainen kuin kirkonkylällä oli joku aika sitten poliisille ja kauppiaille rakennettu.

Ukko halveksi sydämensä syvyydestä sellaisia saunoja. Hän kadotti kokonaan tavallisen tyyneytensä ja puhui katkera sävy äänessään:

— Eihän ne ... mitä saunoja ne semmoiset on! Savua sitä pitää saunassa olla, sisäänlämpiviä niiden olla pitää, jos mieli oikeata löylyä saada! Herroille ja lapsille ne ovat omiaan sellaiset uloslämpivät...!

Vanha isäntä oli täydellisesti yhtä mieltä ja vaikka hän koettikin voimasanalla tukehtua koko tuuman, näytti se sittenkin pyrkivän toteutumaan. Hänen sanansa oli kadottanut entisen teränsä ja nuoret miehet toimivat enemmän kuin puhuivat. He vetivät hirsii omin päinsä ja alkoivat rakentaa. Kasvavalla huolella näki Eljas-ukko hirsikerroksen toisensa jälkeen kohoavan ja tuuman toteutumista ei siis ollut enää epäileminen.

Mutta ne rakensivat uuden saunan eri paikkaan, lähemmäs pihaa kaivon viereen. Ehkä vanha sauna saikin jäädä koskemattomaksi paikoilleen? Siltä se melkein näytti ja ukko tunsikin toivonkipinän viriävän sydämeensä. Hänen teki monasti mieli kysyä sitä seikkaa, mutta ei oikein uskaltanut. Parempi odottaa ja katsoa syrjästä. Jos se saisi paikalleen jäädä, niin eihän hänellä mitään hätää, hän kylpisi vanhan isännän kanssa edelleenkin siinä eivätkä uudesta olisi tietäkseenkään.

Pilkallisina ja katkerina he vanhan isännän kanssa pysyivät yhä edelleenkin uuden saunan rakennuspuuhaa kohtaan.

— Eiköhän siinä pojillakin vain tule vielä turvaaminen vanhaan saunaan, kun ei uudessa rupea löyly vetelemäänkään! — toisteli Eljas-ukko kuin sillä salaista huoltaan suistaakseen ja samoista syistä liitti vanha isäntä perään:

— Kunhan vain ei niin kävisikin!

Mutta kohtalo oli määrännyt vanhan saunan tyyten häviämään. Talon suoviljelyksille tarvittiin majapirttiä kesäistä työväkeä varten ja nuoret miehet ehdottivat vanhan saunan siirrettäväksi sinne. Kiusaus oli vanhalle isännälle liian suuri. Kun nyt kerran kuitenkin uusi sauna oli syntymässä, niin olihan hyvä, että vanha saunakin oli vielä joksikin hyödyksi, kun ei sitä kylpemiseen enää välttämättä tarvittu. Hänellä ei ollut sitä samaa järkähtämätöntä uskoa vanhan savusaunan ehdottomaan etevämmyyteen kuin Eljas-ukolla ja niin saivat nuoret miehet tahtonsa täytetyksi. Mutta Eljas-ukolta sammui viimeinenkin riutuen kytenyt toivonkipinä.

Kun uusi sauna oli valmistumassa, oli määrä ryhtyä vanhaa hajottamaan, jotta se viimeisillä kevätkelillä ehdittäisiin siirrellä suopellolle. Ja niin tuli lauantai-ilta, jolloin Eljas-ukko viimeisen kerran kylpi tutulla sijallaan vanhassa saunassa. Mutta hän oli katkeralla mielin eikä saanutkaan kiinni entisestä tunnelmasta. Ensinnä istui hän pitkän tuokion silmät ummessa nurkassaan, mielessä sydäntä ahdistava tietoisuus, että hän ei samassa paikassa saa enää koskaan istua, että viikon kuluttua sitä tuttua paikkaa ei ole enää olemassakaan. Mutta sitten kun muita kiipesi lauteille, alkoi hän ottaa löylyä. Äkeällä äänellä komensi hän saunottajaa yhä lisäämään ja lisäämään löylyä, niin että aremmat parkuen pakenivat lauteilta ja sietävämmätkin seurasivat pahasti ähkyen perässä. Mutta ukko otti yhä lisää ja heilutti vihtaa hartiovoimin kuin olisi hän kerta kaikkiaan aikonut kuitata loppuikänsä saunahalut. Ja kun hän sitten viimeinkin laskeusi alas ja hänen haahmonsa tuli sankean höyrypilven keskeltä näkyviin, oli hänen ruumiinsa tulenhohtava ja ankara kuumuus oli kihonnut päähän, niin että hän ulos mennessään kolhasi otsansa ovenpieleen.

Niin kylpi ukko viimeisen kerran vanhassa saunassa.

Maanantaina alettiin sitä hajottaa ja keskiviikkona kylvettiin ensi kerran uudessa saunassa. Se lämmitettiin lattian alta, jonne oli erikoinen ovi sivuseinässä. Savu meni pellillä varustetusta, varsinaisen saunan läpi kulkevasta tornista ulos ja löylyvesi lyötiin uunintapaisesta aukosta sisälle. Lauteita ei ollut, penkit vain seinustoilla ja kahdessa vastakkaisessa seinässä suurehkot akkunat. Punaiseksi maalattuna, lautaeteisineen, tornineen ja akkunoineen näytti se Eljas-ukosta kovin oudolta ja hänestä tuntui tuiki mahdolltomalta nimittää sellaista saunaksi.

Viime kerran vanhassa saunassa kylvettyään oli hän päätelty mielessään, ettei hän uuteen saunaan jalkaansa astu. Jos milloin saunaamishalu kävisi kovin sietämättömäksi, niin kävisi hän naapurissa kylpemässä, siellä kun oli vielä sauna vanhaa mallia.

Mutta kun hän sitten keskiviikkoiltana näki väen vaeltavan uuteen saunaan, alkoi ukko tuntee ruumiissaan sietämätöntä löylynkaipuuta. Hän koetti olla sitä ajattelematta, mutta ihossa kutisi kuin kiusaa tehden ja härnäten. Liehän tuolla pöksässä kuumuutta sielläkin, ajatteli hän ja sitten perään: saattaisihan tuota kerran käydä katsomassa, sittepä hänen tietää. Ja niin nähtiin ukon tuokion kuluttua vanhaan tahtiinsa astelevan paitasillaan saunaa kohti, kädessä oma kunnan vihtansa.

Oudon ja kovin vastenmielisen vaikutuksen teki häneen tuo valoisa sauna tiilikivimuurineen ja puhtaan valkoisine seinineen. Kun häpeissään istahti hän hämärimpään nurkkaan ja alkoi tunnustella löylyn makua. Oudolta tuntui sekin. Kuumuutta siinä kyllä oli, mutta tuoksu oli vieras ja vastenmielinen.

Sanaakaan puhumatta alkoi hän vihdalla sääriään rapsutella. Vanha isäntä istui peräseinällä muiden miesten keskellä ja kuului siellä lepertelevän jotain sellaista kuin että taitaahan se saunana mennä tämäkin, kun ehtii siihen tottua. Nuoret miehet tuntuivat olevan siitä hyvillään. He olivat aluksi ikäänkuin aristelleet, että miten ukot rupeaisivat heidän saunalaitostaan arvostelemaan. Eljas-ukolla oli jo mietittynä muutamia sapekkaita sanoja, mutta vanhan isännän vanhuuden penseyttä osottavan lepertelyn kuullessaan suututti häntä niin, ettei hän puhunut mitään, vaan virutti silmänsä kylmävesisangossa ja lähti ennen muita pois.

Eikä ukon tunteet muuttuneet sen ystävällisemmiksi uutta saunaa kohtaan, vaikka hän vastakin kävi siellä kylpemässä. Se oli ristiriitojen aikaa ukolle. Kun tuli tavallinen saunailta, jolloin ukon ruumis oli tottunut löylykuurinsa saamaan, oli hänen mahdollon pysyä pois saunasta, vaikkei hän koskaan enää voinutkaan saada entistä saunatunnelmaansa palautumaan. Kävi hän jonkun kerran naapurissakin kylpemässä, mutta sinnekin oli liian pitkä matka, että joka kerta olisi viitsinyt sen kävellä eikä se naapurin saunakaan ollut sen vanhan kotisaunan, veroinen. Niin täytyi käydä uudessa saunassa. Kylpemättä ei voinut, olla, sehän olisi ollut ihan kuolemaksi, ja uudessa saunassa kylpemiseen hän taas ei voinut tottua.

* * * * *

Eräänä kevätkesän leutona iltapäivänä heräsi Eljas-ukossa tavallista väkevämpi saunaamishalu. Hän pysähtyi työssään ja katsoi eteensä, mutta silmissä oli sellainen ilme kuin hän ei näkisi sillä hetkellä mitään ulkomaailmasta. Vanha sauna ja sen nokinen, tuttu peränurkka oli taasen yhtäkkiä ja elävästi hänen sisällisen näkövoimansa eteen kuvastunut. Se tapahtui aina silloin, kun hänen jossakin hyvin pölyisessä työssä ollessaan ruumista alkoi kovin sietämättömästi kutisemaan. Hän kävi ajatuksissaan läpi kaikki kylpemismenot vanhassa saunassa, alkaen siitä kun hän saunan siinnyttyä paitasillaan ennen muita asteli saunaan, hautoi vihdan omilla tempuillaan, kiipesi lauteille ja alustavan löylyn otettuaan ja hikoilun alkuun päästyään istui silmät ummessa ja nautti tunnelman kohoutumisesta.

Tavallista elävämmiin kuvastui tänään kaikki hänen mieleensä. Hän oli sieramissaan tuntevinaan tutun löylyn hajun ja pitkin hänen ruumistaan kulki hivelevä väristys, kun hän kuvitteli löylyn ihanasti kirvelevänä ihoaan nuoleksivan. Silloin oli hän tarttuvinaan vihtaan ja alkavinaan sääriään rapsutella,

mutta havahtui samalla todellisuuteen, ihana mielikuva särkyi, hajosi ja häipyi riekaleina tyhjiyteen, ja ukon tuli hyvin paha olla.

Hän mietti jo lähteä naapuriin kylpemään, mutta samalla juolahti hänen mieleensä eräs tuuma ja hän lähti tupaan.

Siellä oli vanha isäntä yksinään. Hän istui ruuvipenkin edessä ja silmälasit nenällään viilata jumitti jotakin rautaa. Eljas-ukko istui penkille siihen lähelle.

Tuokion kuluttua keskeytti vanha isäntä työnsä, silmäsi ulos ja kysyi:

— Onkos ukko pannut saunan lämpiämään?

Sitä Eljas-ukko oli odottanutkin.

— Enpä minä häntä ... — vastasi hän hitaasti.

— Eiköhän sitä sietäisi lämmittää ... tuntuu tässä kylpyä haluttavan.

— tiedä, eipä siellä tahdo saada oikeata löylyä.

Hän oli käynyt vähän rauhattomaksi, nousi seisomaan ja rupesi piippuaan laittamaan. Vanha isäntä näytti innostuvan, hän kääntyi Eljas-ukkoon päin, alensi ääntään ja sanoi:

— No niin minustakin! On siinä joku vieras maku tuon uuden saunan löylyssä, mikä hänessä sitten liekin.

Eljas-ukko hymähti halveksivasti.

— Tietäähän tuon, kun kaikki savu ulos menee. Sisäänlämpiävän sen pitää saunan olla, ei se löyly muuten oikeaa tule!

Viimeiset sanansa sanoi ukko suurella painolla.

— Kyllä se niin on, — sanoi vanha isäntä alakuloisesti ja näytti siinä Eljas-ukon edessä tuntevan kuin syyllisyyttä vanhan saunan häviämisestä.

Eljas-ukko tuprautteli piipustaan sakeita savupilviä ja mietti, joko hän sanoisi sen, kun vanha isäntä tuli siihen itsestään. Ääntään vieläkin enemmän alentaen, vaikkei tuvassa muita ollutkaan, sanoi hän:

— Mutta saattaahan sen tuon uuden saunankin sisään lämmittää. Sulkee vain pellin...

— Ky-yllä kai sen saattaa, — arveli ukko mahdollisimman levollisesti ja maltittomuuttaan peittääkseen katseli ympäri kattoa.

— No, mitäs muuta kuin pane lämmitä ja pelti kiinni, niin saadaan tässä taas oikeata löylyä!

— ... tiedä häntä, mahtaisiko tuota uskaltaa?

Hän oli tähännyt oikeaan paikkaan. Vanhassa isännässä heräsi silmänräpäyksessä tunto vanhasta rajattomasta isäntävallastaan ja kiivastuen tiuskasi hän:

— Kun minä sen kerta sanon, niin sen uskaltaa! Pane vain lämpiämään ja pelti kiinni!

— Saattaapa tuon panna, — ja ukon kasvoille levisi makea myhäily, kun hän kääntyi ja lähti ulos kävelemään.

Nähtiin sitten tuokion kuluttua Eljas-ukon kärryliiterin ja halkovajan nurkitse pitkin askelin harppovan saunaan kohti, käsivarsillaan ankara halkosylyys. Kuin varkain pujahti hän saunan alakertaan ja kohta sen jälkeen alkoi tornista savua purnuta. Mutta ukkopa meni vikkellästi ylös saunaan ja sulki pellin, jolloin kitkerää ja pöllyävää savua alkoi löylyaukon täydeltä tupruta saunaan, leviten ympäri huonetta ja tuota pikaa peittäen näkyvistä valkoisina säilyneet seinät. Ukko sulki tiiviisti oven ja palasi työmaalleen. Mutta aina vähän päästä täytyi hänen silmätä saunaan kohti ja tyytyväisyydellä näki hän savun vanhaan tapaan tulla höllöttelevän ovenpielistä ja katonrajauksesta. Seinämaalistaan ja tornistaan huolimatta saattoi uutta saunaakin jo saunan nimellä kunnioittaa.

Se ehti siintyä jo ennenkuin väki työmailtaan palasi ja ukko lähti vanhan isännän kanssa heti saunaan. Oven avattuaan tunsu hän sieramissaan heti tutun hajun ja kovin tyytyväisenä rupesi hän vihtaansa hautomaan. Kun he sitten istuivat perälavitsalla, kumpikin eri nurkassaan, tulkitsivat he toisilleen tyytyväisyytensä löylyyn ja sen makuun.

— No, nythän se joltakin tuntuu.

— Tietääpäs se, kun oikealla tavalla lämmittää.

Seinät olivat käyneet melkein mustiksi. Se tuppasi kumpaakin huolettamaan, vaikka he siitä visusti vaikenivatkin. Mutta kumpikin tunsu toisen ajattelevan sitä samaa ja minkä melun nuoret miehet siitä nostaisivat. Eljas-ukko lisäsi löylyä ja koetti silmät ummessa saada entisen saunatunnelmansa päästä kiinni. Löyly oli kyllä oivallista, mutta sittenkään hän ei päässyt oikein omaan elementtiinsä. Seinissä tapahtunut jyrkeä muutos häiritsi väkisinkin. Ja niin he kumpikin istuivat nurkassaan äänettöminä ja äkeinä.

Kun pihalta alkoi kuulua ääniä, jotka lähenivät saunaa, laskeusi vanha isäntä kiiruusti alas ja lähti sanaa puhumatta pois. Eljas-ukko otti vielä löylyä ja koetti hartioitaan kylvettää, mutta kun eteisestä alkoi kuulua jalkain töminää nuorten miesten siellä riisuutuessa, virautti ukkokin hätäisesti silmänsä ja rintansa, laskeusi alas, otti myttyrään käärityn paidan eteensä ja lähti ulos.

Siinä pihan halki astellessaan kuuli hän takanaan saunanoven narisevan ja sitten äänekkäitä ja harmistuneita huudahduksia:

— Mitäs tämä on!

— Seinät aivan mustana!

— Vaarit sulkeneet pellin ja laskeneet savun sisään ... silti niillä semmoinen kiiru olikin!

— No ne on äijiä, sietäisivätpä senkin mokomat...

Eljas-ukko kiiruhti askeliaan ja istahti oman puolensa portaalle, jossa hän oli tottunut saunatunnelmansa jälkimainingeista nauttimaan, viileän iltailman hyväillessä kuumaa ruumista. Kynnärpäät polviin nojattuina hän siinä kauan istui ja silmät penseinä tuijotti eteensä. Selvästi hän nyt tunsu, että hän ei saa ikinä enää vanhasta saunatunnelmastaan kiinni, että hän itsekin kuuluu jo auttamattomasti menneisyyteen samoin kuin se sijoiltaan hävitetty vanha saunakin.

Ennen hän oli aina pukenut paidan päälleen ja mennyt kamariinsa ennenkuin vihdasta ihoon tarttuneet lehdet kerkesivät irti kuivua, mutta nyt hän istui samassa asennossa vielä sittenkin, kun ne olivat jo olkapäiltä ja kyliltä karisseet maahan, missä lieto illan leyhkä niitä laiskasti siirteli keskipihää kohti.

(1907).

SUSI.

Eräs unilukkarin rengin vävy kuuluu kerran kehaisseen olevansa "viimeisestä nipukasta papillista säätyä". Tuo lienee sentään jo liiallista säätykäsitteiden venyttämistä. Sen sijaan ovat räätäri, silta- ja jahtivouti voineet kohtuudella lukea itsensä kuuluviksi hallinnollisten virkamiesten viimeiseen nipukkaan.

Mainitut virat ovat kai nykyään jo lakkautetut. Milloin jahti- tai "susivoudin" kunniakas virka on laannut uhkealla nimellä virkamiesluokan nimistöä koristamasta, en nyt satu tarkalleen tietämään. Mutta kovin kauan siitä ei voi olla, koska minunkin kotikylässäni parisenkymmentä vuotta sitten kannettiin vielä jahtivoudin kapat, jotka peri tuon viran onnellinen omistaja, eräs kunnan suurimpia talokkaita, jolla lisäksi oli vielä herrastuomarinkin titteli. Kun hänellä vielä, ikäänkuin kaiken maallisen siunauksen viimeisenä voiteluna, oli sangen huomattava ja hyvin pyörästynyt vatsa, niin eihän ollut yhtään ihme, että tuo jahtivoutiherrastuomari kohosi kuntalaisten mielikuvituksessa rovastiakin mahtavammaksi.

Mitä arvoisan susivoudin virkatehtäviin kuului, sitä minä en tiennyt, ja lienevätkö vanhemmatkaan ihmiset siitä sen paremmin selvillä olleet. Ainoa tehtävä, minkä kaikki tiesivät hänellä varmasti olevan, oli palkan periminen, jota tuli kappa jyviä talolta. Napisematta sen kuntalaiset maksoivat kuten ainakin esivallalleen uskolliset alamaiset. Mutta että puheenalaisella virkamiehellä oli jotakin tekemistä suden kanssa, se kävi nimestä selville. Tosin ei paikkakunnalla ollut susia vuosikymmeniin liikkunut, joten ainakaan minä en voinut päästä selvyyteen siitä kuinka suden ja susivoudin tuli toisiinsa suhtautua. Sitä seikkaa eivät vähimmälläkään tavalla valaisseet ne monet susijutut, joita vanhan kansan ihmiset

kertoilivat. Susivoutia ei niissä yhdessäkään esiintynyt.

Mutta kerran sitten kylmänä ja lumisena talvena ajausi paikkakunnalle susi jostakin sieltä Kajaanin nälkäperukoilta päin. Ensinnä liikkui pitäjällä itsepintaisia huhuja, että siellä ja siellä oli muka nähty suden jälet.

"Mitäs joutavia, jonkun suuren koiran jälet vain!" väittivät vanhemmat miehet kyynillisen itsepintaisesti.

Mutta sitten ilmestyi niitä, jotka olivat aivan "ilmisiinsä" nähneet suden. Sitä ja sitä Matin Liisaa tai Liisan Mattia vastaan oli juosta houvottanut sillä ja sillä metsätaipaleella, mutta kun Matin Liisa tai Liisan Matti oli karjaissut niin ja niin, niin metsään oli pökässyt.

"He, he, tainnut olla vain vallesmannin Vahti!" väittivät taas tuomasluonteet.

"Mitä sitä nyt taas tyhjää inttää, kyllähän sen nyt jokainen vallesmannin Vahdin tuntee!" huusivat kiivastuneina ne, jotka olivat suden vierailukäynnin ottaneet täytenä totena.

Ja pitäjäläiset jakaantuivat kahteen puolueeseen, niihin, jotka uskoivat suteen ja niihin, jotka kielsivät sen olemassaolon paikkakunnalla. Mutta edellinen puolue kasvoi päivä päivältä, sillä yhä useampia ilmestyi, jotka väittivät nähneensä suden tai ainakin sudenjälet. Ja kun yhä useampia koirarakkeja pitäjän eri kulmilta hävisi teille tietämättömille, täytyi lopulta kaikkien uskoa, että todellakin vallesmannin Vahtia mahtavampi peto oli seudulle ilmestynyt.

Susivouti oli viimeiseen saakka väittänyt perättömäksi huhuja, joita pitäjällä risteili tuosta hänen virkamahtinsa piiriin kuuluvasta häntyristä. Eikä hän ollut millänsäkään, vaikka hänen itsensä täytyi lopulta myöntää jutuissa olevan jotain perää.

Mutta pelkkä susivoudin nimi ei nähtävästikään riittänyt paikkakunnalta karkottamaan petoa, joka päivä päivältä kävi yhä rohkeammaksi. Eräänä yönä kevättalvella kävi se jo niin julkeaksi, että retkeili läpi taajaan asutun kirkonkylän, jossa kaikki koirat alkaen vallesmannin Vahdista aina postineidin iäti värisevään sylirakkiin saakka sinä yönä ulvoivat ja ärhentelivät, aivankuin viimeinen päivä olisi ollut kynnyksellä.

Kyllä maailmaan ääntä mahtuu, lienee varmaankin susi arvellut tuosta serkkujensa aikaansaamasta melusta, ja loikkaillen pitkin hypyin talojen välitse sieppasi se illallispalakseen leipurin pienen mutta ylen lihavan Mopen.

Kun tuo suden viimeinen tihutyö tuli aamulla tunnetuksi, eivät ihmiset voineet pidättyä naurusta. Susi, tuo synkkä ja iäti nälkäinen ryöväri, oli esiintynyt tällä kertaa kerrassaan leikinlaskijana, sillä leipurin muori oli vuosikausia lihottanut Moppea kermalla ja nisuleivoksilla aivankuin odottaen tuota vierailua.

"Hoksasipa peijakas katsoa eteensä!"

Mutta missä asiaa ei otettu ollenkaan leikin kannalta, niin se oli juuri leipurissa. Muori itkeskeli ja kertoi kertomasta päästyäänkin, kuinka hän ei voi mitenkään ymmärtää, mikä sitä Moppe vainajaa vetikin sinä yönä ulos. Moppe polonen, joka aina muulloin oli viettänyt yönsä isäntäväkensä kanssa samassa huoneessa! Ja kyneleet kuivattuaan tiuskasi muori kerran, että sitäkö täytistä sillä susivoudillakin tehdään ja sitäkö täytistä sille kapat maksetaan, kun pedot kerran saavat vapaasti liikkua ja ihmisten elukoita haaskata.

Tosiaankin, eiköhän juuri nyt ollut susivoudin aika osottaa, mitä hänen virkaansa kuului? Niin, niin, ei suinkaan niitä kappoja oltu tarkotettu noin vain suotta aikojaan maksettaviksi. Ja kun yhä edelleenkin tapahtui, että tämän ja tuon talon koirasta jäi vain vaatimaton hännänpää tai karvatukko muistuttamaan hänen maallisen vaelluksensa päiviä, ei susivouti katsonut enää voivansa istua rauhallisena alallaan. Koirista hän nyt itse asiassa viis, mutta arveluttavampaa oli se, että kappojen maksajat alkoivat yhä äänekkäämmin murista. Jos mieli edelleenkin saada kappansa täyteen sullottuina ja ylitsevuotavina, oli hänen jo aika näyttää, että esivalta ei miekkaa hukkaan kannan.

Eräänä sunnuntaina jumalanpalveluksen jälkeen hän sitten ryhtyi toimenpiteisiin. Edellisenä yönä oli susi taas retkeillyt kirkonkylän lähistöllä ja muutamia suksimiehiä oli aamuvarhaisesta liikkunut hänen jälillään. Juuri kun kirkosta päästiin, tuli tieto, että he olivat järven takana ihan suden kintereillä. Silloin komensi susivouti virkansa puolesta kirkkomiehet liikkeelle, sillä nyt oli miesjoukolla helppo saartaa väsytetty susi.

Ja tuona kevättalvisena sunnuntaipäivänä tapahtuikin se ihme, että susi saatiin näyttäytymään koko kylän väelle. Se tapahtui kirkonkylän laiteella olevan pienen ja matalarantaisen järven jäällä, jossa susi

joutui jonkunlaiseen puolisaarrokseen.

Silloinkos kävi järvellä melu ja rähäkkä. Miehiä hevosella ja jalan, toisilla pyssyräikät kainalossa, toisilla karahkat olalla, liikkui jäällä mustanaan. Ja joukon jatkoksi juosta hynttyytti sinne lähitaloista akkoja siunaillen ja hoilaten. Koirat täyttivät ilman vimmatulla räyskytyksellä, mutta pysyen sentään kunnioittavan välimatkan päässä sudesta, joka kieli ulkona suusta loikkaili hölmistyneenä ja näköjään neuvotonna edestakaisin.

Jahtivouti huusi ja ärhenteli ja ajoi hevosellaan täyttä laukkaa miesjoukon luota toisen luo, koettaen saada syntymään umpinaista saarroketjua. Järven toista päätä kohti, josta joki lähti niittyjen läpi luikertelemaan, oli piirityslinjassa vielä neljänneskilometrin laajuinen aukko. Ainoastaan joukko räkyttäviä koiria juosta houvotteli siellä toistensa ympäri.

Susi ei luonnollisestikaan jättänyt käyttämättä vihollisarmeijan vitkastelua hyväkseen. Ennenkuin huutelevat ja töllistelevät miesjoukot ehtivät hajota ketjuksi ja sulkea aukon, lähti susi tavattoman pitkiä hyppyjä tehden loikkimaan ulos tuolta epämieluisalta näyttämöltä. Häntä koipien välissä väistyivät koirat syrjään. Ainoastaan susivoudin pystykorva piti, arvatenkin isäntänsä virka-aseman johdosta, velvollisuutenaan uskaltautua hampaitaan näytellen lähemmäs sutta. Mutta tuo kaikkea häveliäisyyttä puuttuva käytös kävi susivoudin rakille kalliiksi. Susi teki äkkinäisen syrjähyppyn ja tarttuen tuota virkavallan palvelukseen antautunutta sukulaistaan niskaharjaksista alkoi raahata häntä mukanaan.

"Parhaaseenpa osasi taas tarttua!" kuului huutoja, ja nauraen sekä hoilaten hajosi vaivalla muodostunut piiritysketju.

Susivouti oli harmista haleta. Kun hän paljosta huutamisesta ei saanut enää ääntään kulkemaan, että olisi komentanut miehiä suden jälkeen, heittäisi hän itse rekeensä ja lähti ruoskan vinkuessa tavottamaan ryöväriä, joka tuolla viimeisellä tekosellaan oli saattanut hänen virka-arvonsa suorastaan naurun alaiseksi.

Susi, joka arvatenkin olisi halunnut virkaintoisesta pystykorvasta valmistaa päivällisaterian, huomasi pelastumiselleen välttämättömäksi heittää taakkansa hangelle, mihin se puolikuoliaana jäi keppuroimaan. Kaksinkertaisella vauhdilla jatkoi se sitten matkaansa ja katosi joen mutkukseen, kintereillään täyttä laukkaa ajava, kiukusta pakahtuva jahtivouti.

Vasta iltahämärissä saapui jahtivouti kotiinsa, selittäen että hän jo kerran muka oli saavuttamaisillaan suden ja ajamaisillaan sen päälle, mutta silloin solahtivat valjaat hevosen päältä ja niin pääsi susi näkymättömiin.

"Niin, niin, mitäs kummaa siinä, sillä sudellahan on aina suden lykyt!"

Jahtivouti katsoi kai tällä voimanponnistuksella kuitanneensa menneiden vuosien kapat, sillä susi sai sen jälkeen hänen puoleltaan olla pitemmän ajan rauhassa. Jotkut yksityiset suksi- ja pyssymiehet sitä kyllä ahdistivat, mutta onnellisesti säilytti se nahkansa kesään saakka.

Että susi kesäksikin jäi paikkakunnalle, oli jo hyvin arveluttavaa. Sieltä ja täältä alkoi piankin kuulua haikeita valituksia suden lammaislaumoissa tekemistä tuhotöistä. Yhä kiukkuisemmin alettiin taas puhua jahtivoudista ja hänen kapoistaan. Lopulta katsoikin tämä tarpeelliseksi ryhtyä uusiin toimenpiteisiin.

Mutta kesällä, jolloin ei jälkiä näkynyt, oli mahdotonta ajaa sutta tai saada se saarroksiin. Sen vuoksi ryhtyi jahtivouti suuremμοisiin strategisiin liikkeisiin, joiden tarkoituksena oli häätää susi pitäjän alueelta kokonaan pois. Hän sai apua ylemmältä esivallalta, nimittäin nimismieheltä, ja niin kuulutettiin puolesta pitäjämästä mies talosta kokoontumaan määrättyyn paikkaan. Kellä suinkin oli pyssy, hänen oli se otettava mukaan.

Miehiä kokoontui sudenajoon viljalti. Kaikille, joilla oli pahanenkaan ampuma-ase, jaettiin kunnan puolesta ruutia ja nalleja. Sitten heidät sijoitettiin kutakuinkin suorana viivana puolen pitäjän läpi kulkevalle maantielle, parikymmentä syltä aina miehen väliä, joten heistä venyi penikulman pituinen ketju. Ketjun, jota pitkin susivoutikenraali lopuksi ajoi kääseissään jaellen armeijalle viimeisiä neuvojaan, tuli merkin saatuaan lähteä yhtäkaa liikkeelle ja samassa järjestyksessä, pyssyjään paukutellen, huutaen ja menoten samota läpi maantien ja pitäjänrajan välisen laajan metsäkulman. Rajalla ilmoitettiin olevan naapuripitäjän miehiä omain viranomaistensa johdolla, ja he lähtisivät sitten jatkamaan ajoa oman alueensa läpi.

Oliko herrojen viranomaisten tarkoitus ajaa susi täten pitäjä pitäjältä aina Pohjanlahteen saakka ja sinne hukuttaa, siitä minulla ei ole tietoa. Ja muutoinkin olisi ehkä joku entisajan nerokkaimmista kondottiereistä voinut strategisessa suhteessa tehdä joitakin painavia muistutuksia tätä suunnitelmaa

vastaan. Sillä jos suden tiedettiin muutamia päiviä sitten asustaneen hyökkäyksen alaisella metsäkulmalla, niin oliko sanottu, että se siellä enää olisi, varsinkin kun ottaa huomioon puheenalaisen häntyrin levottoman ja liikkuvan luonteen? Jos kysymyksessä olisi ollut esim. karhu, niin asia olisi ollut vallan toinen. Mutta sudestahan oli juuri edellisen talven aikana syntynyt samantapaisia legendoja kuin ennen tanskalaisotien aikana Niilo Grabbesta, joka oli yhtäkaa kaikkialla eikä silti missään. Ja toiseksi saattoi sangen painavilla syillä kysyä: oliko niin varmaa, että susi, jos hän nyt sattuikin olemaan tällä pitäjän kulmalla, syrjiin poikkeamatta kiltisti juoksisi ketjun edellä naapuripitäjän rajalle, asettuakseen sitten siellä sikäläisen rintaman eteen kuin hevonen valjaisiin ja juostakseen niin edelleen aina Pohjanlahteen saakka?

Mutta tällaisia seikkoja eivät miehet ottaneet punnitakseen, eikähän miehistön asia olekaan arvostella päällystön toimenpiteitä. Innokkain huudoin ja tihein pyssynlaukauksin lähtivät he merkkilaukausten pitkin linjaa kaikua samoilemaan tuota paripenikulmaista, soista ja rämeistä metsätaivalta. Ja puolen päivää kuului siltä pitäjän kulmalta sotainen pauhina, joka varmaankin tuotti lohtua niiden mieliin, joiden koirain tai lammasten kanssa susi oli rakentanut lähempää tuttavuutta.

Mutta vähitellen sammui rähinä ja pyssyjen pauke. Soita tarpoessaan väsyivät miehet, kokoontuivat yksiin joukkoihin ja hiljaa jutellen jatkoivat matkaa pitäjän rajalle, josta he hiukan levähdettyään ja naapurikylän miehiä näkemättäkään palasivat läpi väsyneinä ja kipeytynein raajoin kotiinsa.

Seuraavana päivänä kuultiin, että susi oli eilispäivänä vastakkaisella kulmalla pitäjää tehnyt pillojaan erään talon lammaskarjassa.

Siinä sitä nyt siis oltiin! Ja sudenajossa mukana olleet alkoivat ankarasti arvostella koko yritystä. "Mitäs, tiesihän sen nyt jo lähtiessäkin, ettei sillä pelillä pitkälleäkään päästä!" Jokaisella oli parempi suunnitelma, että niin ja niin sitä olisi pitänyt tehdä ja susi olisi varmasti joutunut loukkuun. Jahtivoudin ja nimismiehen typeryydestä olivat kaikki yhtä mieltä.

Mutta edellinen, jolla virkavelvollisuutensa lisäksi oli sitten viimetalvisen tapauksen selvästi persoonallistakin kainia sutta kohtaan, teki vielä tuonnempana kesällä uuden, joltistakin mielikuvitusrikkautta todistavan ehdotuksen tuon juonikkaan häntäniekan karkottamiseksi. Metsiin pitäjän eri kulmille oli kiviin ja kallioihin porattava ankarat latingit, jotka sitten samana yönä yhtäkaa sytytettäisiin. Siitä syntyvä pelottava jyrynä karkottaisi varmasti suden mailta halmeilta. Kuinka tämä yritys olisi onnistunut, on mahdoton sanoa, sillä sitä ei pantu koskaan toimeen. Susi teki koko kesän pillojaan ja vasta seuraavana talvena menetti se naapuripitäjässä nahkansa.

Sen jälkeen ei paikkakunnalla ole ainakaan pitempään susia oleskellut. Huomattavimmat seuraukset tästä sen viimeisestä vierailukäynnistä olivat seuraavat: 1) niiden hyväilyjen johdosta, joiden esineiksi leipurin ja susivoudin koirat olivat joutuneet, liittyi kansan mielikuvituksessa suden luonteeseen jonkinlainen humoristinen piirre, 2) kun jahtivoudin virat joitakin vuosia sen jälkeen lakkautettiin, pidettiin esivallan toimenpidettä kerrankin ihan naulanpäähän osattuna.

VAARALLISELLA RETKELLÄ.

Tupakkavaunun lyhemmällä ovipenkillä istui vanhanpuoleinen mies, jonka yhdellä silmäyksellä saattoi huomata syrjäseutulaiseksi. Hänen laihoja kasvojaan ympäröi naavoittunut parta, päällään hänellä oli vanhankuosinen sarkatakki ja jalassa pieksusaappaat, joista lähtevä tervanhaju tuntui yli vaunun. Hän istui penkillä syrjittäin ja söi avopäin evästä laukustaan.

Vastapäisellä penkillä istui kaksi jätkää, jotka kuluneilla ja likaisilla korteilla nopein kädenliikkein pelasivat viittä lehteä. Kun ukko lopetti syönnin, sulkien voirasiansa ja pyyhkien puukkoaan housuihinsa, päättivät jätkätkin pelinsä ja ottaen ylätaskuistaan esille pennin paperossit alkoivat savustella. Kumpikin tarkasteli nyt ukkoa, joka hitaalla perusteellisyydellä ahtoi visapiippuunsa nurkantakasia parin korttelin pituisesta tupakkimassista.

Vihdoin alotti toinen keskustelun, kysyen eräänlaisella tuttavallisella ylemmyydellä:

— Mihinkäs asti isäntä reissaa?

Ukko puhalsi savun suustaan, sylkäsi sitten ja rykäsi vielä perään, minkä jälkeen hän oli valmis vastaamaan:

— Tornioonhan tässä olisi meininki päästä.

— No sittenhän meillä on sama matka.

— Vai sinne tekin, — innostui ukko ja muuttui heti käytöksessään avonaisemmaksi, — taidatte olla sieltä puolen kotoisinkin?

— No eipä juuri sieltä, mutta töissä on oltu siellä Roution sahalla ja sinne ollaan nytkin menossa.

— No ihan kuin naulan päähän! — innostui ukko yhä enemmän, — minä kun myös olen juuri samalle sahalle menossa.

— Ettäkö oikein töihin? — hymähtivät jätkät.

— Ehej, mitäs minusta nyt sahan töihin! — nauroi ukko. — Muuten vain tuli asiaa. Minulla oli näet poika siellä työssä ja se otti ja tässä pääsiäisen aikana kuoli tapaturmaisesti, miten lienee lankkupinon päältä horjahtanut alas niin että taittoi selkensä. Ja nyt sitten viime viikolla kirjottivat sieltä sahalta, että se oli tapaturmavakuutuksessa ja että saisi tulla rahoja nostamaan.

— Te taidattekin olla sen Kasurin Esko-vainajan isä? — keskeytti toinen jätkä.

— No se juuri! Tunsittekos tekin Eskon?

— Tokihan me Eskon tunsimme, kun oltiin monena vuonna yksissä töissä, — vakuuttivat jätkät.

— No katsopas! — ihasteli ukko.

Hän lämpeni yhä enemmän jätkiä kohtaan, jotka tuntuivat hänestä nyt melkein sukulaisilta. Hän olikin puolen päivää äänetönnä saanut istua kōröttää outojen ihmisten parissa.

— Tehän sitä sitten opastattekin minun sinne sahalle, minä kun olen aivan outo niillä main, — pyydysteli ukko.

— Kyllähän me, mitäs siinä on muuta kuin mennään heti asemalta yksin matkoin.

— Sattuipa se tosiaan mukavasti, — ihasteli Kasuri edelleen ja alkoi sitten omasta alotteestaan kertoilla elämänsä vaiheita: kuinka hän oli suuren lapsijoukon isänä asettunut kylmään korpeen, rakentanut sinne mökin ja raivannut peltoa; kuinka lapset aikaistuttuaan olivat järkiään lentäneet maailmalle; kuinka hän vanhana ja selkävaivaisena miehenä oli muorineen häätynyt mökiltä pois, mutta kuinka hän oli asettunut toiseen korven kolkkaan ja yhdessä muorin kanssa raivannut sinne uudet pellot; ja kuinka he kahden nyt elelivät siellä pienessä pirttipahasessa.

— Ei ole ollut varoja rakentaa kunnollista asumusta eikä pojista ole ollut ennen penninkään apua, kunneka nyt sitten tuli ihka tietämättä vakuutusmaksu. Vaikka raskas oli sekin apu, kun se tuli pojan kuoleman hintana, — lopetti hän juttelunsa.

— Kuinkas isosta se Esko oli vakuuttanut itsensä? — kysyi nyt toinen miehistä.

Mutta Kasuri muuttuikin yhtäkkiä varovaiseksi ja vastasi epämääräisesti:

— Olihan se ... niin että kyllä minä niillä rahoilla, jos ne nyt sieltä ensinnäkin saa, voin isomman tupakantin laittaa.

Hän puhaltaa turisteli öljyä piipunvarresta ja jatkoi kielevästi:

— Tähän asti minä olenkin pannut pääpainon ulkokuoneille. Navetat, riihet ja tallit olen itse vähitellen salvaa jäkrittänyt, mutta nyt kun olisi pitänyt omankin pään suojaksi kunnollinen asumus saada, loppuivat voimat. On ruvennut sellainen ankara kolotus selkää vaivaamaan, ettei kykene enää salvukirvestä heiluttamaan. Saa nähdä nyt sitten, saaneeko tässä sen vieraalla väellä pystyyn.

Sen jälkeen mennä täristetettiin ääneti eteenpäin. Kasuri täytti uudelleen piippunsa, veteli savu ja katui mielessään, että oli tullutkin niin tarkkaan oudoille miehille asiastaan jutelleeksi. Ties miten ystäviksi vielä voivat heittäytyä, kun saivat niistä rahoista kuulla...

Iltapuolella päivää saapuivat he perille ja Kasuri lähti yhdessä miesten kanssa astelemaan suoraa sahalle. Miehet neuvoivat työnjohtajan asunnon ja laukkunsa porstuaan laskien pistäysi Kasuri kyökkiin.

Kun hän edellisellä viikolla oli saanut sahan työnjohtajalta kirjeen, jossa häntä kehoitettiin tulemaan sahalle nostamaan poikavainajansa kolmen tuhannen markan tapaturmavakuutusta, oli asia Kasurista tuntunut suorastaan unennäöltä. Jo lähes paria kuukautta aikaisemmin oli hän saanut tiedon poikansa

kuolemasta, jonka aiheuttama mielimurteisuus oli jo ehtinyt asettua. Tapaturmavakuutuksesta ei hänellä ollut ennen kirjeen saapumista ollut mitään tietoa. "En minä oikein jaksa uskoa, että sieltä mitään rahoja lähtee, mutta menenpä häntä nyt varsin käymään", oli hän lähtiessään muorille sanonut. Eikä hän itse asiassa ollutkaan koko matkalla jaksanut oikein uskoa saavansa rahoja, sillä kolme tuhatta markkaa tuntui hänestä ihan uskomattomalta summalta. Siksi hänen jännityksensä kohosi korkeimmilleen, kun palvelustyttö meni sisähuoneista työnjohtajaa kutsumaan.

Hetken perästä ilmestyi kyökkiin kovaääninen reipas mies. Silmätyään Kasuria ja ehtimättä vastata tämän tervehdykseen lausui hän:

— Taidatte olla sen Esko Kasuri-vainajan isä?

— Ka sehän minä olen, mutta kuinka te sen niin pian hoksasia?

— Näin päältä, — sanoi työnjohtaja tyytyväisenä, — mutta kylläpä te tulittekin parhaaseen aikaan. Täällä on muuan naikkonen, joka taisi elää yksissä Eskon kanssa, ja se väittää Eskon lasaretissa maatessaan luvanneen vakuutusrahat hänelle ja vaatii niitä nyt sen perusteella itselleen. Mutta ei niitä hänelle anneta. Lähdetäänhän konttorin puolelle, niin saatte rahat taskuunne.

Kasurilla rupesivat ihan polvet vapisemaan ja tuntui kuin hengityskin olisi tahtonut salpautua.

— Että oikeinko ne rahat on tänne lähetetty? — sammalsi hän hämillään.

— Hyvä toki, kolme tuhatta täällä on teitä odottamassa. Taikka oikeastaan hyvin hituista vaille, sillä lähetykskustannukset on vähennetty pois, mutta se ei tee täyttä markkaakaan.

— Olisihan siitä nyt saanut vaikka enempikin ottaa, — hymisi Kasuri, jonka mielestä työnjohtaja oli maailman paras mies.

Kentällä konttorihuoneuston edustalla loikoili tupakoiden ja jutellen joukko sahan työmiehiä, joiden keskellä Kasuri huomasi äskeiset opastajansakin. Ne olivat nähtävästi juuri kertoneet hänestä toisille miehille, sillä yksi joukosta kysyi heidän ohi kulkiessaan:

— Rahojakos vaari menee nostamaan?

— ... tiedä häntä, tokko tuolta suuriakaan rahoja lähtenee, — vastasi Kasuri vältellen ja kiiruhti työnjohtajan jälestä portaita ylös.

Kun he olivat tulleet sisälle, haki työnjohtaja pöytälaatikosta muutamia papereita ja lausui:

— Näihin olisi summa kuitattava. Osaattakos te nimenne kirjottaa.

— Enhän minä ... puumerkkiinhän ne ovat aina saaneet tyytyä.

— No pistäkäähän sitten puumerkki alle, kun minä ensinnä kirjotan nimenne.

Kasuri otti kynän kömpelöiden ja kuhmuisten sormiensa väliin sekä piirsi työnjohtajan osottamaan kohtaan tuumankorkuisen latinalaisen K:n. Siitä tuli hyvin mutkainen, sillä kynää pitelevä käsi vapisi kovin.

— Eikö tuo täydestä käyne? — sanoi hän, laskien helpotuksesta huokaisten kynän pöydälle.

Kun paperit oli vielä varustettu todistajain nimikirjotuksilla, avasi työnjohtaja kassakaapin ja latoi pöydälle viisi viidensadan markan seteliä, niiden päälle neljä satamarkkasta, sitten kasan kahdenkymmenen ja kymmenen markan seteleitä sekä loppukukkuraksi joukon hopearahoja. Kasuri katsoi neuvotonna rahaläjää, vilkasi sitten työnjohtajaa ja sammalsi:

— Että nuoko ne sitten tulee minulle?

— Kuinkas muuten! Ei muuta kuin sullokaa poveenne ja onneksi vain olkoon! — vastasi työnjohtaja iloisesti.

— Mutta ... entäs teille vaivoistanne?

— Ei tietysti mitään teidän puolestanne, sillä vakuutusyhtiöhän minulle asiamiesvaivani maksaa.

— No, ottaisitte nyt kuitenkin minunkin puolestani ... kun niitä siinä kerta noinkin varavalti on.

— Ehei se tule kysymykseenkään! Suoltakaa vain rahat taskuunne.

Kun Kasuri ei enää tiennyt, miten palkita tuota maailman parasta miestä tai muutoin hänelle

myötätuntoaan osottaa, sammalsi hän yhä neuvottomampana:

— Mutta mistäs te tiedätte, olenko minä Esko Kasurin oikea isä, kun ette ole mitään todistuksiakaan tiedustellut. Vaikka kyllähän minulla on täällä sellainenkin varattuna.

Hän kaivoi povitaskustaan ikikuluneen ja paikatun nahkalompakon, josta hän kopeloi esiin papintodistuksen, ojentaen sen työnjohtajalle.

— Naamahan se on miehen paras todistaja, — lausui tämä hyväntuulisesti ja laski papin kirjan paperiensa joukkoon.

Kasuri läheni rahakasaa, mutta arveli vielä:

— Tuntuupa niin oudolta ottaa päälleen noin isoja rahoja... Etteköhän te ottaisii ja pitäisi niitä vielä vähän aikaa ja lähettäisi sitten postissa sinne minun kotikylääni.

— Mutta pankaa itse lähtiessänne kaupungin postikonttorista menemään postilähettyksenä. Ei se maksa kuin muutaman kymmenen penniä ja kotona ne ovat yhtä aikaa kuin te itekin. Ja kyllähän te nyt toki täältä kaupunkiin uskallatte ne viedä, näin päiväsaikana, — rauhotteli työnjohtaja.

— Hm, no, taitaapa se käydä laatuun, — sanoi Kasuri ja alkoi sulloa rahoja lompakkoonsa.

— Olisitte nyt itekin laskenut ne rahat, ettei vain mitään erehdystä olisi tapahtunut.

— Mitäs joutavia, kyllähän minä nyt toki uskon sen teidänkin laskemallanne, — vastasi Kasuri ja lisäsi huolestuneena, akkunasta ulos vilkaisten: — Tulikin mainituksi noille jätkille, jotka minun tänne sahalle opastivat, että täältä pitäisi rahoja saada.

— Mitäpä niistä välittää, menkää vain muuna miessä sivu elkääkää ryhtykö millekään niiden kanssa.

Saatuahan lompakon visusti povitaskuun kätkeytyksi sekä takin huolellisesti napitetuksi puristi Kasuri jäähyväisiksi työnjohtajan kättä ja lähti huoneesta kiiruusti, salatakseen kiitollisuuden tunteiden aiheuttamaa mielenliikutustaan. Lakin sijoitti hän molemmin käsin vasta portailla päähänsä ja vaikka hänen kasvonsa hohtivatkin ja polvet vavahtelivat, koetti hän mahdollisimman rauhallisesti laskeutua pihalle.

— No tulikos vaarille rahoja? — kysyi äskeinen jätkä raa'alla äänekkyydellä, samalla kun koko miesjoukko kiinnitti katseensa Kasuriin.

Kasuri pysähtyi koin noiduttuna heidän eteensä ja koetti hymyillä, sammaltaen:

— Niin rahojako? Koiran häntää sieltä rahoiksi tuli. Se näkyikin juutas olevan niin sotkuinen asia, ettei ne rahat hevillä heltiäkään, he, he...

— No mikä sen nyt selvän asian on niin sotkenut? — tiukkasi puhetta johtava jätkä.

— Mikä ne herrain mutkat tietää, — sanoi Kasuri, siristäen viekkaasti vasenta silmäänsä ja ryhtyen piippuaan täyttämään.

Hänen oli tavattoman vaikea olla. Povessa tuntui kuin polttavan ja kainaloita hiosti. Häneen äänetönnä tähystelevä miesjoukko tuntui hänestä nälkäiseltä ihmissyöjälaumalta. Mutta äänettömyys tuntui kahta kaameammalta ja hän koetti lepperellä:

— Vaikka lupasivathan he lähettää rahat, jos ne kerran rupeavat heltiämään, ettei minun vanhan miehen tarvitse tänne uutta reissua tehdä.

Mutta tähän takertui taas jätkä, kääntyen nurmikolla toiselle kylelleen:

— Paljostakos se Esko oli vakuuttanut itsensä?

— Eihän se paljosta... Mitä lie ollut siinä tuhannen markan korvilla, vaikka eihän siitä jää hetikään niin paljoa, kun kaikki kulut ja muut menot ensin päältä vähennetään, — koetti Kasuri panna parastaan.

Mutta nyt sekaantui asiaan muuan miesjoukon takana suullaan makaava jätkä, sanoa järäyttämällä:

— Kolmesta tuhannestahan tuo se Taava puhui, joka kans on niitä rahoja itselleen vainustellut.

— Ei ole perää, kyllä ne ovat Taavan omia luuloja, — ehätti Kasuri hädissään, ojentaen samalla tupakkimassinsa etumaiselle miehelle ikäänkuin sovitusuhriksi sekä kääntääkseen samalla puhetta muualle.

— Siinä olisi oikeita sydänmaan tupakeita, jos niinkuin passaisi panna piippuun.

— Onpas siinä oikein vanhan kansan massi, — ihasteli jätkä, — vasikan kusirakostako tuo on tehty?

— Vasikan, vasikanhan minä sen tein ja ensi kynttilänpäivänä tulee se minulla olleeksi kahdeksantoista vuotta, — kiiruhti Kasuri huojentuneena selittämään, samalla kuin massi kierteli kädestä käteen.

Kun se viimein palasi takaisin Kasurille, kuului konttorin portailta työnjohtajan ääni, joka kutsui luokseen jotakin miehistä. Silloin vapautui Kasuri kokonaan lumouksestaan, työnsi tupakkimassin taskuun ja rupesi tekemään lähtöä. Mutta silloin alkoi hänestä tuntua, että hän on tehnyt jotakin vääryyttä noille miehille.. Hänen teki mielensä hyvittää se jollakin tavoin, mutta sekaannuksissaan ei hän osannut muuta kuin sanoa:

— No, hyvästi nyt vain, miehet, täytyy tässä joutua asemalle.

Sen sanottuaan lähti hän kävelemään pois. Rauhalliseksi ei hän kuitenkaan itseään tuntenut vielä sittenkään, kun hän oli jo päässyt sahan lähetyviltä. Kaikissa sahan ja kaupungin välisellä tiellä kohtaamissaan henkilöissä näki hän vaanivan ryöstömurhaajan ja hänestä tuntui kuin olisi hän povessaan kulettanut vaarallista räjähdysainetta, joka milloin hyvänsä saattoi saada aikaan mullistavan tuhon. Hän koetti kädellään suojata vasemmanpuoleista poveaan, johon kaikki näyttivät kohdistavan katseensa.

Kaupunkiin päästyään näki hän poliisikonstaapelin seisoskelevan muutaman pikku puiston nurkalla. Hän läheni kiiruusti konstaapelia ja tiedusteli postikonttoria. Kun konstaapeli oli perusteellisesti neuvonut sen, lisäsi Kasuri arasti:

— Etteköhän tulisi saattamaan, minä kun olen aivan outo täällä?

Itse asiassa olisi hän halunnut poliisimiehen turvakseen tuolle lyhyelle lopputaipaleelle. Mutta haukotellen vastasi konstu:

— Mitäs joutavia, kyllähän sinne nyt tästä osaa vaikka sika säkki päässä. Tuon ensimmäisen nurkan ympäri vain ja sitten katua pitkin vasemmalle, kunnes tulee eteen postikonttorin suuri kyltti.

Onnellisesti pääsikin Kasuri postikonttoriin ja sai asiansa toimitetuksi. Hän antoi kaikki sahalta saamansa rahat, yksinpä pienemmät hopeatkin, postissa kulettavaksi ja maksoi lähetyskustannukset messinkileukaisesta housuntaskukukkarostaan. Vasta sitten tunsu hän painon hartioiltaan putoavan, kun hän rahojen sijalle lompakkoon sijoitti kuitin.

Asemalle saapui hän lähes tuntia ennen iltajunan lähtöä. Hän istahti rappusten nurkalle, avasi eväslaukkunsa ja alkoi hyvällä halulla aterioida.

Hän tunsu olonsa suunnilleen samanlaiseksi kuin lauantai-iltana, kovan työviikon jälkeen, saunasta tultua. Yhtämittaa hymyili hän, samalla kuin poskilihaksen alla hitaasti liikehti iso voileivän pala.

— Katos, kun ittekseen nauraa, on tainnut toisenkin ryypyn paiskata poskeensa, — sanoi tavaramakasiinilta palaava asemamies puoliääneen toverilleen.

Mutta Kasuri ei piitannut, eikä edes huomannutkaan heitä. Hän ajatteli vain omia asioitaan.

Kolme tuhatta markkaa, mitä kaikkea sillä hankkiikaan! No, sen tuvan kuitenkin ensiksi.

Sitä tupajuttua alkoi hän nyt harkita perusteellisesti. Eräänä sunnuntai-iltana viime kesänä oli hän ollut Viertolan talossa. Siellä oli vanha, puolittain ränsistynyt tupakantti kaksine kamarineen. Hän oli syynäilyt sitä tarkkaan ja puukonpäällään koputellut seinähirsiä, että vieläkö ne ovat kovia. "Ostapas siitä, Kasuri, tupa itsellesi, saat koko laitoksen ovineen ikkunoineen kolmella sadalla markalla", oli isäntä sanonut. "Ei siihen tarvitse montakaan kuormallista uusia hirsistä, kun siitä saa sellaisen pytingin, että pois tieltä." — "Milläpä sitä köyhä ostaa", oli hän vastannut ja asia oli jäänyt siihen, mutta monta kertaa oli tupa sen jälkeen palannut mieleen. Jo tänne tulomatalla oli se yhtämittaa pyrkinyt esille sukeltamaan, mutta hän oli joka kerta sylkässyt sen pois mielestään, koska hän ei ollut katsonut rahojen saantia läheskään varmaksi.

Mutta nyt hän menee kotiin tultuaan suoraapäätä Viertolaan ja tekee kaupat ja sitten ensimmäisillä syyskeleillä siirrellään tupa hänen omalle konnulleen.

Syönnin lopetettuaan ja junaa odotellessaan purki hän sitten ajatuksissaan Viertolan vanhan tupakantin perustuksiaan myöten ja tunnusteli kirveshamaralla kutakin hirttä erikseen.

— Ähäh, onpahan siinä laho kohta, mutta kun uudesta hirrestä panee jatkon, niin menee sekin, —

hymähteli hän puoliääneen.

Muutamia pikkukaupungin joutilaita iltakävelijöitä oli asettunut rappusille hänen lähetyvilleen. Ne iskivät silmää toisilleen, hymyilivät ja tyrskähtelivät, mutta Kasuri ei heistä tiennyt mitään.

Kun juna viipyi, rupesi häntä lopulta huolettamaan, että Viertolainen onkin ehkä ehtinyt näinä päivinä myydä tupansa jollekin toiselle. Hän koetti lohdutella itseään, etteihän se nyt kesäsydännä ole sitä kenelle saanut kaupatuksi. Ja kun juna vihdoinkin asettui asemasillan laitaan, sieppasi hän kiiruusti laukkunsa ja lopetti vaunuun rientäessään ajatusjuoksunsa näin:

— Kunhan vain ei sittekin joku ryöttä kerkeäisi siihen väliin tuppautumaan!

Asemahuoneen rappusille jätti hän yhtä hymyileviä naamoja kuin hänellä itselläänkin oli ollut siihen asettuessaan.

Vaunuun tultuaan kyyrähti Kasuri taas lyhemmälle ovipenkille ja unhottaen kokonaan, että hän oli puoli tuntia sitten syönyt vahvasti, kaivoi hän laukustaan eväsvehkeet, riisui lakin päästään ja alkoi aterioida. Ja kun juna lähti liikkeelle, mutisi hän tyytyväisenä:

— Oli se sentään Jumalan onni, että tämä retki näin kunnialla päättyi. Kun nyt vain kerkeäisi ajoissa sitä tupaa ostamaan, että muorikin ennen kuolemaansa saisi vähän väljemmillä lattioilla liikkua!

III.

TULEVAISUUDEN MIES.

Herra Valonheimo oli aamulla saapunut Pietariin. Oltuaan koko päivän liikkeellä asioitaan järjestelemässä oli hän juuri syönyt vahvan illallisen omassa huoneessaan ja varustausi käymään levolle.

Makuulla hiukan luettuaan siirsi hän kirjan syrjään ja antoi unta odotellessaan mielikuvituksen vapaasti liikkua.

Hän oli tyytyväinen itseensä ja oli aina sitä ollut, sillä hän oli osannut elämänsä järjestää ja viittoa oikean suunnan tulevaisuudelleen. Heti ensimmäisenä ylioppilasvuotenaan oli hän osottautunut mieheksi, johon kiinnitettiin paljon toiveita. Ja niistä ajoista oli hän lakkaamatta ja varmasti kohonnut. Hänen karrieristaan saattoi sanoa, että se oli ollut loistava.

Hän oli heti opintokautensa alussa älynnyt, mitä miehen tulevaisuudelle merkitsevät sellaiset seikat kuin kansallismielisyys, raittius- ja siveellisyyssaatteet. Ja hän oli vannoutunut niiden kannattajaksi eikä ollut laskuissaan erehtynyt. Hän oli ollut oikean ihanneylioppilaan perikuva: oli ottanut innolla osaa kaikkiin yrityksiin, mitä noiden hyvien asiain alalla ja nimessä suinkin liikkeelle pantiin. Hän oli esiintynyt puhujana kaikenkarvaisissa kokouksissa, hautajais- ja juhlatilaisuuksissa, johtanut lähetystöjä kansallisten merkkimiesten syntymäpäivä-onnitteluille, ollut milloin minkin yhdistyksen seppelettä kulettaen mukana samojen merkkimiesten hautasaatoissa, kuulunut jäsenenä, puheenjohtajana, sihteerinä tai tilintarkastajana lukemattomiin seuroihin ja komiteoihin. Yleensä ollut aina esillä ja äänessä. Siksi hänet jo varhain huomattiin ja hänestä sanottiin, että hän on kyky ja että hänellä on tulevaisuutta. Ja suurena nimenmuuttopäivänä hän sitten oli ottanut tuon komealta kajahtavan ja tosi kansallisen nimen Valonheimo. Joka kylvää, se saa myös niittää. Loistavat tutkinnot suoritettuaan oli hänellä nyt kolmekymmentä täytettyään senaatissa vakinainen virka, josta herui palkkaa kahdeksan tuhatta — vaatimattomasti tosin hänen suuriin ansioihinsa ja pääkaupungin kalliisiin olosuhteisiin nähden. Mutta hän oli kiipeevä edelleen, sillä kansallismielisyys, raittius- ja siveellisyyssaate olivat ratsuja, jotka kantoivat. Hän oli vasta saanut stipendin venäjänkielen opiskelua varten keisarikunnassa,

viisisataa markkaa kuukaudessa puolen vuoden aikana — vaatimattomasti tosin, mutta katsoen isänmaansa köyhyyteen ja tottuneena aatteiden puolesta työskentelemään saattoi hän tyytyä. Ja hän tyytyikin.

Nyt oli hän saapunut opintoretkelleen, joka oli avaava hänelle tien sinne, missä oli hänen unelmiensa päämaali — senaattorinsalkku.

Hän kohensi asentoaan pietarilaisen hotellin pehmeällä patjalla ja jatkoi haaveitaan.

Mutta mitä tuo oli? Keskelle huonetta ilmestyi kuin lattian alta kohonneena hyvin epäilyttävän näköinen mies, jossa kaikesta huolimatta oli sentään jotakin tutunomaista. Sillä oli iso kyömynenä, tukka ja parta takkuinen, pitkät ja hontelot sääret kantoivat laihaa ja kumartunutta yläruumista. Päällään hänellä oli harmaa ja likainen takki, jonka alta näkyi pitempi musta takki. Päässä hänellä oli vanhanaikainen, nukkavieru ja läntistynyt silinteri.

Mies laski selästään suuren ja näköjään raskaan säkin. Kourien vasemmalla kädellä partaansa lähestyi hän hoippuen sänkyä ja kysyi:

— Mitä Helsinkiin kuuluu?

Herra Valonheimo oli hämmästyksestä ja pelosta aivan mykistynyt. Mutta kun hän näki miehen kasvoilla leikkivän hyväntahtoisen, melkeinpä iloisen hymyn, asettui hänen pelkonsa hieman ja hän päätteli olevansa jonkun vaarattoman mielipuolen kanssa tekemisissä.

— Kuka te olette, joka tuolla tavoin tunkeutte ihmisten luo? — sai hän lopulta tiuskasseeksi.

— Kukako? Ettekö minua tunne? — kysyi vuorostaan vieras, joka lakkaamatta hykerteli pitkäsormisia käsiään, kouri partaansa ja teiskui honteloilla jaloillaan.

— Olenko minä velvollinen tuntemaan kaikki kulkurientut! — ärjäsi herra Valonheimo.

— He, he, niinpä tosiaankin. Ja onhan siitä jo aikaa kun minä viimeksi Helsingissä olin. Mutta kai te olette kuullut Sipistä puhuttavan?

— Sipistä? — ja herra Valonheimon mieleen välähti äkkiä, kenenkä muotokuvaa tuo kutsumaton vieras oli muistuttanut. — Sipi, niin todellakin. Mutta sehän oli mahdotonta!

— Kuinka te rohkenette olla noin julkea? Sipihän on maannut haudassa jo kolmattakymmentä vuotta!

Kuinka hän ei olisi sitä tiennyt, sillä hän oli kerran, kun osakunta kävi Sipin haudalla, pitänyt tilaisuudessa lennokkaan puheen, terottaen kuulijain mieliin, kuinka tuon itsensä uhraavan vainajan jalo elämäntyö oli esimerkiksi kelpaava jokaiselle köyhän isänmaan pojalle.

Mutta omituinen vieras alkoi nauraa niin että vedet tirsuivat silmistä. Ja kun hän vihdoin sai naurultaan tilaa, puhui hän vilkkaasti teiskuen ja viittoillen:

— Petkutusta, petkutusta kaikki tyyni! Kun minä tälle matkalle lähdettyäni sairastin vähän aikaa täällä Ohdan sairaalassa ja sieltä päästyäni lähdin kenellekään ilmottamatta sisä-Venäjäälle, niin luulivat minun kuolleen ja kaivoivat Pargalan hautausmaasta jonkun tuntemattoman ruumiin, jonka minuna kuljettivat Helsingin hautausmaahan, heh, heh, hee! Eikö se tosiaankin ollut hauska kepponen? Minä olen saanut työskennellä rauhassa kaikkien kademielten hyökkäyksiltä, jopa saanut nähdä itseäni ja elämäntyötäni ylisteltävänkin. Ajatelkaa, minullekin pidetty ylistyspuheita, heh, heh! Niillä minä pääasiallisesti olenkin näinä viime vuosina elänyt, kun yhteenkään apurahan pyyntöni ei suostuttu.

Vieraan selitys tuntui herra Valonheimosta hyvinkin todennäköiseltä. Ja kun hän lisäksi otti huomioon miehen ulkomuodon, alkoi hän uskoa, että hänen edessään oli todellakin Sipi ilmielävänä. Mutta samalla vakaantui hänen mielessään totuus jota ei hän ennen ollut tullut ajatelleeksi, että nimittäin Sipin kaltaiset merkkimiehet tekivät isänmaalleen suurimman palveluksen vetäytymällä mahdollisimman nopeasti hautaan. Heillä kun eläissään ei ole mitään vaikutusvaltaa, jonka avulla nuoret kyvyt pääsisivät kohoamaan, oli heistä kuoltuaan kuitenkin se hyöty, että nuo samaiset kyvyt saattoivat heidän haudoillaan sekä heidän muistokseen vietetyissä juhlatilaisuuksissa tuoda puheissa ja esitelmissä kykynsä esille.

— Mutta sallitteko nyt minun vuorostani tiedustella, kuka te olette? — jatkoi Sipi kohteliaaseen tapaansa. — Huomasin vain matkustajaluettelosta täällä majailevan jonkun suomalaisen enkä malttanut olla poikkeamatta tervehtimään ja Helsingin kuulumisia kysäsemään.

Herra Valonheimon vastenmielisyys ei vähentynyt vierasta kohtaan, vaikka hän tulikin vakuutetuksi edessään olevan oikean Sipin. Mutta kun hän kerran oli pitänyt juhlapuheen Sipin haudalla, katsoi hän

kohteliaisuuden vaatimukseksi esittää itsensä.

— Olen tohtori Valonheimo Helsingistä, — ja hetken mietittyään piti hän tarpeellisena lisätä, ettei Sipi kävisi kovin tungettelevaksi: — palvelen senaatissa kahdeksan tuhannen vuosipalkalla. Nykyään olen täällä kieliopinnoita varten, jota varten minulla on valtiolta kolmentuhannen stipendi.

— Kolmen tuhannen stipendi! — huudahti Sipi käsiään yhteen lyöden. — Mitä kieliä te opiskelette, itämaisia vai suomalais-ugrilaisiako?

— Mitä? Venäjää tietysti! Sanoinhan että minulla on virka senaatissa.

Sipi tuijotti häntä suu auki, kävi sitten tavattoman iloiseksi ja kysyi:

— Mutta kuinka monasti teidän on pitänyt pyytää, ennenkuin saitte tuon apurahan?

Herra Valonheimo hymähti pilkallisesti.

— Tietysti minä sain heti! Jätin vain anomuksen ja kävin suullisesti asianomaisia puhuttelemassa.

Sipi kävi yhä iloisemmaksi.

— Onko siellä nykyään todellakin niin suuresti olot muuttuneet? Yksistään venäjänkielen opiskelua varten kolmetuhatta! Ja heti ensi pyynnöllä!

Hän kävellä hoippui edestakaisin, hykerteli käsiään ja istahti tuolille lähelle vuodetta.

— Mutta nythän on sitte aika minunkin uudelleen koettaa. Ettekö luulisi heidän myöntävän, jos pyytäisin viittä sataa, saadakseni tilaisuuden järjestää tutkimusteni tulokset? Viisisataa — ja hän hykerteli mielihyvystä käsiään — mitä minä saisinkaan sillä aikaan!

Herra Valonheimoa suututti. Mahdollisimman kylmästi hän sanoi:

— Mutta eihän teillä ole mitään tutkintoja eikä virka-arvoja!

Sipi kävi äänettömäksi ja näytti kuin kokoon painuvan. Hetken vaiti oltuaan sanoi hän enemmän kuin itseksensä:

— Kyllä se taisi sentään olla tuhmasti, että minä silloin kerta lähetin Kirjallisuuden seuralle takaisin neljännen osan kahdensadan markan matkarahasta, kun en retkelläni sitä kaikkea saanut menemään. Nyt sekin olisi hyvään tarpeeseen.

Herra Valonheimon mielestä kävi Sipi kovin tuttavalliseksi. Ja mitä muutoin Sipin arveluun tuli, niin oli hän siitä toista mieltä. Haudalla pitämässään puheessa hän oli maininnut tuonkin pikku seikan ihanteellisena piirteenä vainajan itsensäuhraavasta luonteesta, joten se ei siis voinut olla mikään tuhma teko.

Sipi oli keskustelun lomassa jo pitemmän aikaa hartaasti silmäillyt pöydälle, johon vahtimestari oli unhottanut illallisen jätteet. Kun vaistomaisesti läheni hän pöytää ja sanoi hämillään ja pahasti änkyttäen:

— Te olette syönyt jo illallisen... Ehkä saan käyttää hyväkseni ... en ole pariin päivään syönyt ... siksi jo hieman hiukasee, he, he, he ... — ja vastausta odottamatta kävi hän ruokaan käsiksi.

Hänellä oli nähtävästi suunnaton nälkä. Herra Valonheimoa kyllästytti yhä enemmän. Nälkäinen mies oli hänelle hyvin hämäräperäinen käsite, mutta jonakin vastenmielisenä se oli aina hänen mieleensä kuvastunut. Hän koetti katsoa muualle ja niin hänen silmänsä kiintyivät Sipin säkkiin.

— Tuon ruman säkkinnekin tänne raahasitte! — sanoi hän vihaisesti.

— Ahaa! — huudahti Sipi suu täynnä ruokaa ja kiiruhtaen säkin luo, — voinpa näyttää teille jotakin erinomaista.

Hän unhotti kokonaan syöntipuhansa, jokainen ryppy hänen kuihtuneilla kasvoillaan näytti rupeavan elämään ja innosta vapisevin käsin kopeloi hän säkkiä auki.

— Katsokaahan! — huudahti hän loistavin silmin ja veti säkistä esiin puoleksi lahoneen pääkallon.

— Oikea pitkäkalloinen, todella mainio dolikokefali! Katsokaahan tätä takaraivoa, ja entä otsaa ja varsinkin leukoja! Säkiissäni minulla on kalloja viidestä eri kurganista. — Entiset löytöni eivät ole mitään näihin verrattuina, ja näiden avulla minä saan kumoamattomasti todistetuksi väitteeni suomalais-ugrilaisesta alkukansasta.

Asettaen kallon varovasti takaisin säkkiin jatkoi hän:

— Kunhan nyt saisin vähän rahaa, että pääsisin töihin käsiksi. Mutta kaipa sitä aina siksi saanee. Ensinnäkin kirjotan kertomuksen löydöstäni johonkin tšekäläiseen saksalaislehteen ja siitä saan jo aluksi. Paljokos minä tarvitsenkaan, he, he! Mutta nyt minun täytyy rientää yökortteeria hakemaan. Tunnen täällä vanhastaan erään syrjäniläisen narinkkakauppiaan, jonka asuinkomerossa olen joskus majoittunut. Todella mainio aarre, milloin tarvitsen joitakin tietoja syrjäniläisestä. Eikä tule mitään maksamaan, he he. Sain hänet kerran käsiini, kun hän palveli täällä sotavaesssä. Seisoin puoli päivää erään kasarmin portilla ja puhuttelin kaikkia ohikulkevia sotamiehiä, ja sattui viimein suomensukuinenkin kulkemaan, he, he, ja oikein alkuperäinen syrjäniläinen olikin... No niin, nuori ystäväni, suokaa anteeksi että pistäysin vielä näin myöhällä, mutta en malttanut pidättyä ja hauska olikin taas pitkästä ajasta saada suomea haastella. Hyvää yötä!

Hän nosti säkin selkäänsä ja kompuroi ovea kohti. Mutta silloin repesi säkin pohja ja pääkallot vierivät kolisten lattialle. Herra Valonheimo hätkähti — ja hän heräsi kovasti hiestyneenä.

— Äh, kuinka ilkeätä unta! Taisin syödä liian vahvasti. Venäläinen voileipäateria onkin niin houkutteleva.

Hän nousi ylös, otti veronaalia ja joi lasin vettä. Kohennettuaan vuodetta asettui hän uudelleen levolle. Ja nyt nukkui hän levollisesti ja uneksi köyhän ja sorretun isänmaan palvelukseen pyhitetystä elämänurastaan, joka tasaisesti yleten kulki kohti senaattorinsalkkua.

PUOLUE-ELÄMÄÄ.

Samoin kuin Gottfried Kellerin Seldvylan Sveitsissä, voi Laitilan kaupungin Suomessa sanoa olevan kaikkialla eikä missään.

Vietettyään vuosisatoja uneliasta pikkukaupungin elämää, ovat viime vuosikymmenen valtiolliset tapaukset havahuttaneet Laitilan asukkaat kokonaan uuteen elämään. Kuinka huimassa liikkeessä henkisen kehityksen pyörä todellakin on ollut, siitä tässä pari pientä, Laitilan julkisesta elämästä otettua pikakuvaa. Eräänä päivänä kiihkeiden valtuusmiesvaalien jälkeen istui "Valonahjon" toimittaja, entinen ylioppilas, toimistossa ja silmäili juuri saapunutta "Riennon" numeroa.

— Mitäs nyt kiisket tietävät? — kysyi halveksivasti aputoimittaja, joka istui tupakoiden pöydän takana.

Laitilaiset olivat ajan oloon kyllästyneet entisiin puoluenimityksiinsä: suimittarelaiset, matelijat, selkärangattomat, puristus-, päristys- ja kiristyslailliset, ja käytäntöön olivat vakiintuneet paikallisten puoluejohtajain ominaisuuksista muodostetut nimitykset: kiisket ja liuhuparrat. Kumpikin puolue käytti tietysti vain toisestaan näitä nimityksiä ja jos joskus sovinnon puuskassa käytettiin kummankin itseottamia nimiä, niin varustettiin ne välttämättä lainausmerkeillä.

"Riento" oli kiiskien ja "Valonahjo" liuhupartain äänenkannattaja. Viime aikoina oli sitäpaitsi kaupungin työväestö järjestynyt kolmanneksi puolueeksi, jolla oli äänenkannattajanaan "Orjan Nyrkki".

— Ähää, senkös nyt saitte hampaisiinne! — huudahti päätoimittaja vastaukseksi aputoimittajan kysymykseen, ja alkoi kiihtyneenä lukea "Riennosta" seuraavaa petiti-kirjotusta:

"Valonahjon toimittajat näyttävät latinankielentaitoaan, mutta kovin huonolla menestyksellä. Kun meillä viime numerossamme siinä kirjoituksessa, jossa puhuimme liuhupartain saamasta voitosta valtuusmiesvaaleissa, tuli epähuomiossa käytetyksi lausetta: 'vae victis!' merkityksessä 'voi voittajia!' on Valonahjo ryhtynyt tuolla itsessään pikku asialla mahtalemaan, ilmoittaen että 'voi voittajia!' on latinaksi 'vae victores!' Asia, hyvät Valonahjon 'maisterit', sattuu nyt kuitenkin olemaan niin hullusti, että interjektioni 'vae' vaatii datiivia, joten pitää olla, 'vae victoribus!' aivan samoin kuin 'vae victis!' Sopisi Valonahjon oppineiden toimittajain vasta välttää asioita, joissa tietävät kirveensä kiveen iskevän. Tämän neuvon antaa kaikessa ystävytydessä Äimä." Kun päätoimittaja oli lukenut kirjoituksen loppuun, syntyi toimistossa harmistunut äänettömyys.

— Pitää vastata! — sanoi vihdoon aputoimittaja, jonka puolueintohimot "Riennon" kirjoitus oli saanut liikkeelle varsinkin sentakia, että maisteri-sana "Riennon" kirjoituksessa oli varustettu lainausmerkeillä osotukseksi, etteivät "Valonahjon" toimittajat olleet mitään maistereita, vaikka heitä toisinaan sillä

nimellä kunnioitettiin.

— Mitenkähän tuon asian laita oikeastaan lienee, — virkkoi päätoimittaja, — pitääköhän siinä välttämättä olla datiivi?

— Soitetaan lehtori Pönkäselle ja kysytään. Sehän on meikäläisiä. —

— Katsotaanhan ensin leksikosta, — ja päätoimittaja haki hyllyltä vanhan, siannahkakantisen Saleniuksen latinalais-ruotsalaisen sanakirjan. Hetkisen sitä kiihkeästi selailtuaan luki hän ääneensä: "Vae, interjection, ve! ack! utryck för smärta: vae tibi! vae te!"

— Ahaa! — huudahti hän innostuneena ikäänkuin koko puolue olisi tullut vararikosta pelastetuksi, — siinä se nyt on: vae te! Siis myöskin akkusatiivin kanssa! Tästähän me saammekin kiiskipojille oikein hyvän sapiskan.

— Mutta mitähän tuo sulkujen sisällä oleva PL merkitsee, joka on tuon viimeisen muodon jälessä? — kysyi hän löytönsä yhä tuijottaen.

— Eikö siellä alussa ole lyhennysselitykset? — neuvoi aputoimittaja.

Päätoimittaja selasi uudelleen leksikoa ja päästi uuden innostuksen huudon. Lyhennysselitysten joukossa oli: "PL = T. Maccius Plautus, komediförfattare i andra århundradet före Christus."

— Siis Plautus on käyttänyt vae-sanaa akkusatiivin kanssa!

Kumpikin hengähti keventyneesti ja sytytti paperossin. Sen jälkeen tarttui päätoimittaja kynään ja alkoi mielihyvää naureskellen kirjottaa.

Ja seuraavasta "Valonahjon" numerosta saivat kaikki Laitilan liuhuparrat tyydytykseen lukea: "Turhaa vatkutusta on Riennon muka suurellakin asiantuntemuksella tekemä oikaisu, että 'voi voittajia!' olisi latinaksi 'vae victoribus!' eikä yhtähyvin 'vae victores!' kuten me olimme sanoneet oikaistessamme heidän tekemänsä virheen. Kun Äimä, joka arvatinkin on oikein gradueerattu maisteri kuten Riennon päätoimittajakin, vasta lähtee muille latinaa opettamaan, niin pitäisi hänen ensin ottaa selville siinä toimessa tarvittavat niksit. Niinpä ei olisi tässäkin asiassa ollut haitaksi tietää, että vae-interjektionin yhteydessä käytetään latinankielessä myöskin *akkusatiivia*. Siten käytti yleensä vae-sanaa m.m. tuo tunnettu huvinäytelmäkirjottaja Plautus, joka, kuten tiedetään, eli toisella vuosisadalla ennen Kristusta. Mutta ehkä Plautuksen latina onkin hebreaa gradueeratulle Äimälle? Sat sapienti! Naskali."

"Orjan nyrkki" asettui aina porvarislehtien välisten kiistojen yläpuolelle ja tästäkin jutusta se kirjotti ivallisen uutisen: "Porvarit opettavat toisilleen latinaa", lopettaen sen huomautuksella: "Kaikella sitä riistäjäpuolueiden äänitorvet koettavatkin joutilasten lukijainsa skandaalihalua tyydyttää!"

Paljon monimutkaisempi ja kaikkien puolueiden veriä kiihottava jupakka syntyi seuraavasta.

* * * * *

Eräänä päivänä soitettiin "Valonahjon" toimitukseen Suoviljelysyhdistyksen kansliasta ja tiedusteltiin, kuuluiko talokas Juntunen Simolasta "Valonahjon" tilaajiin. Hän oli nimittäin yhdistykseltä hakenut kolmensadan markan suonkuivausapurahaa, jonka takia oli tärkeätä saada selville hänen puoluekantansa, ennenkuin asia ratkaistaisiin. Suoviljelysyhdistys oli nimittäin kokonaan liuhupartain hallussa.

Kun Juntusta ei löytynyt "Valonahjon" tilaajain joukosta, soitti aputoimittaja Simolaan lehden asiamiehelle ja tiedusteli Juntusen puoluekantaa.

— Ei hän taida kuulua mihinkään puolueeseen, — ilmoitettiin sieltä.

— Eikö mihinkään! No mitä lehteä hän sitten tilaa?

— Ei hänelle tule muuta kuin "Armonpisara".

Aputoimittaja ilmotti asian Suoviljelysyhdistyksen kansliaan.

— "Armonpisara"! — huudahti yhdistyksen sihteeri hämmästyneenä. — Se on siis vain lahkolainen.

— Mutta missäs kirjapainossa se "Armonpisara" painetaan? — kysyi hän hetkisen kuluttua.

— "Riennon" kirjapainossa.

— Ahaa, ne kallistuvat siis kiiskiläisyyteen.

Juntunen ei saanut apurahaa ja "Riento", joka oli asian perusteista saanut vihiä, kirjotti leimuavan artikkelin: "Suoviljelysyhdistyksen johtokunta taaskin harjottamassa katalaa puoluepeliään!"

Tietysti Valonahjo vastasi tähän viivyttelämättä, palauttaen lukijainsa mieliin kaikki ne "siivot vehkeilyt", joilla kiisket olivat koettaneet haltuunsa anastaa Suoviljelysyhdistystä ja muuttaa sitä puoluetemmellyksen kentäksi, ja kuinka he salakavalissa yrityksissään onnistumatta käyttivät nyt jokaista tilaisuutta parjatakseen tuolla heille niin tunnetulla silmittömällä raivolla yhdistyksen johtokuntaa j.n.e. Siten jatkui riita ja yhä korkeammalle leimusivat intohimot.

Mutta sillä aikaa kuin porvarislehdet täten kiistelivät, oli "Orjan Nyrkki" saanut selville, että tuo apurahaa hakenut Juntunen olikin sosialisti ja "Orjan Nyrkin" tilaaja. Simolassa oli nimittäin kaksi Juntusta ja "Valonahjon" asiamies oli tiedonannollaan tarkottanut väärää Juntusta.

Raivostuneena kirjotti "Orjan Nyrkki": "Viinaporvarien pirullisuus taas oikeassa karvassaan! Kuinka uskomattoman pitkälle riistäjäpuolueiden köyhälistön pyrkimyksiä kuristaa yrittävien toimenpiteiden julkeus voi jesuittamaisessa kataluudessaan mennä, siitä antaa taas tuoreen esimerkin se kohtalo, mikä Suoviljelysyhdistyksen apurahaa hakeneen toveri Juntusen osaksi on tullut." Ja sitten tehtiin kirjoituksessa selkoa Juntusen jutusta ja jatkettiin: "Nyt ovat porvarilehdet asioita sotkeakseen toisiaan syyttelevinä, vaikka jokaiselle on itsestään selvää, että anastajaherrat ovat yhteisessä koplassa ollen estäneet sosialistin tuota vaivaista apurahaa saamasta, joka sekin on tietysti työntettävä jonkun pappispuoluelaisen ahnaaseen kitaan. Kyllä susi syitä saa kun mieli lampaanlihaa tekee, s.o. kyllä porvari konstit keksii, milloin leipäpala on köyhälistöläisen suusta temmattava." —

Näin taistellaan Laitilassa ja kaupungin entistä uneliaisuutta muistellessa täytyy sanoa, että todellakin ilahuttava edistys on tapahtunut. Tosin välistä ilmenee väsähtäneisyyttä ja taipumusta entiseen unisuuteen, mutta siitä, kiitos uuden kansanvaltaisuuden aikakauden, eduskuntavaalit tempaavat aina Laitilan asukkaat uudestaan virkeään yhteiskuntaelämään. Silloin, vaalitaistelun kuumimmillaan käydessä, innostuvat porvarilehdet ottamaan esille vanhat jo ruostuneet aseensa, entiset käytännöstä jääneet haukkumanimet. Mutta mikään niistä ei vedä sentään vertoja puolueorkesterin isonrummun lyöjälle, jota virkaa "Orjan Nyrkki" uskollisesti hoitaa. Siellä ollaan loppumattoman kekseliäitä nimittelyihinkin nähden. Jos esim. porvarinimitys osottaa kulumisen merkkejä, teräsetään sitä lisäämällä siihen tarpeen mukaan r:iä ja muita ääniteitä, niin että se kaikkein kuumimmillaan saattaa kuulua: phörrrväri!

(1909.)

IV.

HALLUSINATSIONEJA.

Viettäessäni kerran iltaa erään vanhemman tuttavani luona kertoi hän minulle seuraavaa:

Poikasena, jolloin olin heikko ja kivuloinen, olin altis kaikenlaisille näköhäiriöille. Mutta mieheksi vartuttuani vapauduin niistä pitkäksi aikaa, kunnes kerran — se taisi olla viimeisenä ylioppilasvuoteni — jouduin mitä järjestyttävimmässä muodossa kokemaan samanlaista. Lapsuudenaikaiset näköhäiriöni minä kestin aina tyynesti ja korkeintaan kykenivät ne herättämään minussa äänetöntä ihmettelyä, jota vastoin tuo viimemainittu synnytti minussa rajatonta pelästystä. Dostojevski puhuu jossakin mystillisestä kauhusta ja jälestäpäin tuli mieleeni, että tuo kokemani oli juuri sellaista mystillistä kauhua. Kerron tässä lyhyesti tuon tapauksen.

Olin eräänä iltana — se oli huhtikuun lopulla — toverini kanssa muutaman naistuttavamme luona. Istuimme kolmisin hänen miellyttävässä huoneessaan, jutellen yhtä ja toista. Kaikki me olimme, en voi juuri sanoa alakuloisen, vaan jotenkin siihen vivahtavan mielialan vallassa. Se oli jokseenkin sellaista

mitä tuntee sensatsioneista hyvin rikkaan päivän jälkeen, jolloin mielessä risteilevät niiden päivän kuluessa koettujen eri mielialojen tyyntyvät jälkimainingit. Silloin ei voi sanoa, tuntee ko itsensä erikoisesti onnelliseksi vai onnettomaksi, iloiseksi vai surulliseksi. Mielialassa asustaa vain jonkinlainen epämääräisyys ja ainoa tunne, minkä siitä erikoisesti voi huomata, on väsynyt apeamielisyys.

Ainakin minä olin tuolloin sellaisessa mielentilassa ja sama, niin minusta ainakin tuntui, vaivasi toisiakin. Ja tuota väsynyttä apeamielisyyttä oli omiaan vielä huomattavammaksi tekemään se kuunomainen valaistus, joka korkealla palavasta sinivärisestä sähkölampusta levisi tummanvihreille huonekaluille.

Kello oli sivu yhdentoista, kun me toverini kanssa lähdimme. Porraskäytävässä oli jo tulet sammutettu ja kun me käsin hapuillen laskeusimme viidennestä kerroksesta alas, kysyin minä toveriltani, tunsiko hän koskaan pimeän kauhua sekä kerroin itse välistä öisin tuntevani jonkunlaista ahdistavaa pelkoa. Hän ei sanonut koskaan sitä tuntevansa, mutta arveli nyt yksinäiseen huoneeseen tultuaan voivansa pelätä. Minä kerroin sitten joitakin esimerkkejä omista kokemuksistani ja siten meidän mielialaamme oli kadulle päästyämme tullut lisäksi vielä eräänlainen arka säikkyväisyys.

Toverini, joka asui maaseudulla eräällä huvila-alueella, lähti kulkemaan asemaa kohti ehtiäkseen viimeiseen paikallisjunaan ja minä jatkoin yksin matkaani Aleksanterinkatua pitkin Katajanokalle, jossa asuin. Äsken oli satanut, joten katukäytävät kiitelivät kosteina sumuisesti palavien lyhtyjen valossa. Ilma oli sellainen, jota meillä toverini kanssa oli tapana nimittää objektiiviseksi: tyyni, ei kylmä eikä lämmin, ei selkeä eikä täysin pilvinen. Kadulla ei näkynyt yhtään liikkuvaa, ei edes poliisia tai ajuria. Muilta kaduilta ympäriinsä kuului kyllä katkeamaton kavionkapse, mutta Aleksanteri oli aivan autio, joten minä erikoisen selvästi kuulin omien askelten kaiun. En olisi halunnut kuulla sitä, ja jalkaterilläni astellen minä pitkin askelin ja eteeni katukäytävään katsoen kiiruhdin eteenpäin.

Sivuutettuani senaatintalon nostin päätäni ja katsoin eteenpäin. Mutta silloin löi sydämeni hätäisen ja voimakkaan lyönnin aivankuin se olisi tahtonut antaa minulle varotusmerkin. Pysähdyin ja omituista herpoutumista tuntien jäin tuijottamaan eteeni. Katu, jonka olisi parin ristin päässä tullut päättyä Pohjoissatamaan, jatkui leveänä, autiona ja syvänä solanteena silmäkantamattomiin. Ja molemmin puolin paloivat siellä vaisut lyhdyt, saaden kosteat katukäytävät välkkymään. Sipasin kädellä silmiäni ja katsoin uudelleen: niin se kuitenkin oli, ja perspektiivisesti kapeni katu etäämpänä ja lyhtyrivit lähenivät toisiaan tuossa äänettömässä, autiossa kujanteessa.

Kuten unessa painajaisen ahdistaa joskus heikosti vilahtaa mieleen jotakin tuon painajaispiirin ulkopuolelta, niin tuli minullekin nyt mieleen, että ehkä olenkin hajamielisyysessä kulkeutunut väärälle kadulle. Ja hätäisesti harppasin lähimpään edessäni olevaan kadunkalmaan. Siinä pysähdyin äkkiä ja sanomaton hätä ja kauhu sai minussa vallan. Vaikka en katsonut poikkikadulle kummallekaan suunnalle enkä edes katukilpiin vilkassut, tunsin olevani varma siitä, että seison Aleksanterin ja Marian katujen kulmassa. Ja edellistä näytti jatkuvan suoraan eteenpäin äärettömiin asti. Sivuilleni en uskaltanut katsoa, sillä minusta tuntui varmalta, että Mariankatukin jatkuu loppumattomiin molemmille suunnille. Ketään ei näkynyt, ainoastaan kavionkapsetta ja hiljaista pyörien hurinaa kuului joka suunnalta äänettömien rakennusrivien takaa.

Luulen että yritin huutaa, mutta kurkussani oli omituinen kuristus, etten saanut yhtään ääntä. Ja niin, en osaa sanoa kuinka siihen voimani riittivät, käännyin yhtäkkiä ympäri ja aloin hätäisesti juosta Aleksanteria takaisin päin. Eteeni ja sivulleni en uskaltanut katsoa, sillä olin vakuutettu, että Aleksanteria jatkuu sinnekin päin äärettömiin ja samoin kaikkia poikkikatuja. Minulla oli vain yksi ajatus, josta hätäytyneenä pidin kiinni: ehtiä vielä viimeiselle paikallisjunalle, joka lähti juuri kello kaksitoista, tavata siellä toverini ja päästä ulos kaupungista.

En voi sanoa mitä teitä minä kulin, mutta asemalle minä saavuin vähää ennen kahtatoista, ostin piletin ja riensin paikallisjunien lähtöpaikalle. Siinä seisoi juna lähtövalmiina, mutta ketään ihmisiä ei ollut enää asemasillalla. Lähdin kävelemään pitkin junan sivustaa ja sieltä etäämpää tuli konduktööri lyhty kädessä vastaani. Tyynessä yössä kolahtelivat hänen saappaansa kumeasti asemasillan kivitykseen. Hän kulki ohitseni katsomatta minuun, mutta minä säpsähdin ja pysähdyin. Hän oli parraton ja kalpea mies, jonka suu näytti olevan omituisesti vääntynyt ja ilmeettömissä silmissä oli lasimainen ja hyytävä kiilto. Ja äkkiä välähti mieleeni: kuoleman konduktööri! kuoleman juna! Seisoin siinä ja unhotin, että minun piti etsiä toverini jostakin vaunusta. Silloin kuului etäämpää — muistan erikoisesti, että se minusta tuona hetkenä tuntui tulevan hyvin kaukaa ja jonkun sumukerroksen takaa — kolme kumeaa kellon lyöntiä. Niitä seurasi heti konduktöörin pillin kimeä ja ilkeästi karmiva vihellys. Säpsähdin ja sain mieleeni, että nuo kellon lyönnit ja vihellys olivat tarkotetut juuri minun jouduttamiseksi ja kiiruusti, mitään ajattelematta, syöksyin minä ensimmäiseen kohdallani olevaan vaunuun. Samalla lähti juna kolisten liikkeelle. Vaunuosasto oli aivan tyhjä ja ovi välikköön kiinni. Minä kyyristyin nurkkaan ovipenkille enkä tuntenut uskaltavani siitä liikkua. Hetkisen kuluttua rävähtivät välikön ovet auki ja tuo äskeinen konduktööri kulki vaunun läpi. Hän otti piletini ja vaikei hän sitä

tehdessään katsonut minuun, näytti minusta hänen lasimaisissa silmissään ja omituisen suunsa piirteissä olevan salattua ja ilkeätä ivaa. Konduktöörin mentyä tuntui minusta — luulenpa että minä sinä hetkenä aivankuin näinkin sen, — että hän samalla tavoin kulkee läpi vaunuosaston toisensa jälkeen loppumattomiin saakka. Ja jokaisessa vaunuosastossa istuu yksi ainoa ovinurkkaan kyyristynyt henkilö, toiset liikkumattomiksi muumioiksi jähmettyneinä, toiset kauhusta väristen kuten minä itsekin ja siten heitä istuu edessäni ja takanani äärettömiin asti.

Luulen että minä lopulta tartuin päähäni ja aloin huutaa, sillä sinä hetkenä, josta lähtien taas tarkoin muistan sen yön vaiheet, seisojuna sillä asemalla, jossa toverini asui, ja minun ympärilläni hääri muutamia junamiehiä. Luullakseni mutisin heille jotakin pahoinvoinnin kohtauksesta ja he saattoivat minut asemasillalle, jossa tapasin toverini. Menin sitte hänen luokseen yöksi.

OIKEA SYLLINEN.

Legenda kotiseudulta.

Tämä tapahtui siihen aikaan, jolloin jokaisen kihlakunnan pääpitäjässä oli telotuspaikka mestauslavoiheen, teilirattaineen ja kaameine kummitusjuttuineen.

* * * * *

Anna oli talontytär, mutta Kerttu palkkapiika. He makasivat samassa luhdissa, mutta eivät siitä huolimatta sopineet ollenkaan yhteen. Sillä Kerttu oli paljon kauniimpi ja kun hänellä sen vuoksi oli poikien kesken paljon suurempi menestys, vihasi Anna häntä. Katkeruudessaan antausi hän halvimmille miesten joukossa ja sitten tapahtui, että hän joutui siunattuun tilaan. Mutta hän salasi tilansa eikä kukaan osannut epäillä hänessä tulevata äitiä.

Kun aika lähenei, oli hän karjan kanssa metsässä. Siellä hän kenenkään tietämättä synnytti ja surmasi kohta sikiönsä. Hän aikoi haudata sen suohon, mutta silloin välähti hänen mieleensä tuuma, jolla hän saattoi kostaa kilpailijattarelleen.

Illalla varasti hän kilpailijattarensa vaatevarastosta esiliinan, kääri kuolleen pienokaisen siihen ja kätki sen sitten Kerttu-piian sängynolkiin. Sen jälkeen alkoi hän salakähmäisesti kuiskutella talonväen kesken, että hän pelkää Kertun olleen salaa raskaana ja surmanneen sikiönsä. Hän vahvisti luulotteluaan kaikenlaisilla uskottavilla piirteillä, joita hänen kekseliäs ja kostonhimoinen naissydamensä suinkin saattoi keksiä. Ja kun hän oli päässyt niin pitkälle, että jokaisen silmät epäluuloisina seurasivat kaikkia Kertun askelia, yllätti hän tämän kerran ruokapöydässä kysymällä yhtäkkiä, mihin Kerttu oli pannut sen punaraitaisen esiliinansa.

Kerttu lehahti tulipunaiseksi, sillä esiliinan oli hän saanut lahjaksi rakastetultaan. Mutta kaikki katsahivat merkitsevästi toisiinsa ja kun Kerttu oli poistunut askareilleen, kuiskasi Anna, että siihen se on sen ihan varmasti kääriintä.

Riennettiin miehissä luhtiin ja pengottiin kaikki ylösalaisin. Ja Kertun vuodeoljista löytyi punaraitaiseen esiliinaan kääritty, vastasyntyneen lapsen ruumis!

Seuraavana päivänä, joka oli sunnuntai, kuljettivat nimismies ja räätäri kirkkorahvaan keskitse Kerttua, joka palttinankalpeana, itkeneenä ja pörröisin hiuksin kulki heidän keskellään, peittäen vuoroin käsillä silmänsä, vuoroin taas raivon vallassa katsoen töllistäviä kyläläisiä uhmaavasti silmiin ja rajuilla huudoilla vakuuttaen syyttömyyttään. Mutta todistukset olivat päivääkin selvemmat ja vakuutteluistaan huolimatta sai hän istua kytkettynä vanginkuljettajan luona ja odottaa tuomiotaan.

Kerttu parkaa! sillä mestattavaksi hänet nyt tuomitaan, surkeilivat ihmiset.

Ja Kerttu tuomittiinkin sikiönsä surmaamisesta mestattavaksi, vaikka hän loppuun saakka vakuutti syyttömyyttään, vedoten vuoroin Jumalaan, vuoroin tuomareihin ja kuulijoihin.

* * * * *

Tuli sitten se kaamea päivä, jolloin tuomio oli pantava täytäntöön. Jokainen joka kynnelle kykeni, saapui sinä päivänä kihlakunnan telotuspaikalle, joka oli kummulla maantien varressa, kellastuneen koivikon keskellä ja loitolla kylästä. Kammoten katselivat kyläläiset pyöveliä, joka leveine kirveineen

odotti mestauslavan juurella.

Kuului virren veisuu ja kylästä lähenei juhmallinen kulkue, jonka etupäässä astui virkapukuinen nimismies, olallaan paljas miekka. Jälessä seurasivat veisaten pappi ja lukkari ja heidän keskellään astui Kerttu, jonka tuuhea tukka oli leikattu tasaiseksi, niin että valkoinen kaula loisti paljaana joka puolelta. Ja tuota kaulaa kohti kääntyivät kaikkien katseet, ja Anna, joka hänkin oli katsojain joukossa, tunsu ruumiinsa läpi käyvän väristyksen, sillä hän luuli tuon kaulan ympärillä nähneensä veripunaisen viirun.

Kerttu ei nyt riehunut, kuten vankilaan vietäessä, vaan astui tyynenä ja kohtaloonsa alistuneena ja ainoastaan hänen huulensa liikkuvat, kun hän hiljaa rukoili.

Kun kaikki oli valmiina, nousi Kerttu lavalle ja katsoi kuin etsien ympärilleen väkijoukkoon. Vihdoin pysähtyi hänen harhaileva katseensa Annaan, joka kauhistuen loi silmänsä alas ja tuijotti jalkoihinsa.

— Minä kuolen viatonna, mutta kohta saatte nähdä, kuka on oikea syyllinen! — huudahti Kerttu ja laskeutui heti sen jälkeen kiiruusti polvilleen ja sovitti valkoisen kaulansa pölkylle.

Vihdoinkin, ijankaikkisuudelta tuntuvan äänettömyyden jälkeen, kumahti pyövelin kirves ja tahtomattaan kohotti Anna silloin katseensa. Mutta häneltä ja koko väkijoukolta pääsi kauhistuksen huuto, sillä alas pudottuaan lähti pää kierimään ympäri lavaa, muodostaen omistajansa ruumiin ympärille veriviiruisen ympyrän.

Kun se oli palannut lähtökohtaansa, vierähti se maahan ja alkoi kiertää lavaa, jonka juurelta ihmiset kauhistuen loittonivat. Hiekalle jälkeensä se jätti verisen viirun ja kun se saapui sille kohtaa, missä Anna oli seisonut, poikkesi se yhtäkkiä suunnastaan ja alkoi lähetä häntä. Kauhusta kirkuen peräytyi Anna takaperin, mutta pää kieri yhä lähemmäs, kunnes se ehti hänen jalkoihinsa ja tarttui yhtäkkiä hampain hänen hameensa helmusta.

Vihlovasti kirkuen pudisti Anna hamettaan, mutta pää oli pureutunut siihen lähtemättömästi kiinni. Ja yhtäkkiä huomasi Anna ympärilleen syntyneen tyhjän piirin, jonka laidasta häneen tuijotti kauhistuneita ja tuomitsevia silmiä. Epätoivossaan riuhtasi hän hameestaan laajan kaistaleen ja siukosi pään kauas luotaan.

Mutta kun hän lähti pois, aukeni hänelle väkijoukon halki laaja tie ja hän tunsu itsessään, kuinka nuo äänettömät kyläläiset näkevät hänessä oikean syyllisen.

Siitä päivin oli hän mielipuoli. Joka päivä alkoi hän määrättyllä hetkellä vihlovasti kirkua ja pudistella hameensa helmaa, mutta muun osan päivää pesi hän käsistään muille näkymätöntä verta. Ja kun kuolema vihdoinkin vuosikymmenten takaa saapui häntä vapauttamaan, olivat hänen kätensä alituisesta pesennästä kuluneet niin pieniksi ja verettömiksi, että ne olivat kuin vesilinnun räpylät.

RIKOTTU KONTRAHTI.

Legenda kotiseudulta.

Mitä kaikkea kurjuutta ja nöyryytyksiä köyhä ja turvaton leskivaimo saa kokea, sen tuli Eveliina Matintytär pohjia myöten tuntemaan. Kymmenvuotiaan poikansa kanssa asui hän kylän laidassa pienessä ja hatarassa töllissä, eivätkä ihmiset paremmin kuin hän itsekään osanneet sanoa, millä hän poikineen oikeastaan eli. Hän oli melkein kaiken ikäänsä ollut kivuloinen eikä sen vuoksi kyennyt juuri mihinkään työhön ja naapurit eivät joko tahtoneet tai eivät voineet auttaa, sillä maassa oli kova aika.

Eräänä kolkkona syys-iltana istui hän töllissään ja mietti murheellisena, mistä hän huomenna saisi syötävästä itselleen ja pojalleen. Aikansa nälkää valiteltuaan oli poika asettunut levolle ja nukkui nyt valjuna ja tuskin kuuluvasti hengittäen. Itse ei äiti nälkäänsä ja huoltensa vuoksi voinut ajatellakaan levolle asettumista.

Kuin kiusalla kangastuivat hänen mieleensä tällä hetkellä kaikki ne makupalat, mitä hän suinkin elämänsä varrella oli saanut nauttia. Hän nautti ne nyt toistamiseen, ahmasi kaikki samalla kertaa, mutta hänen nälkäänsä vain kiihtyi kiihtymistään. Siitä huolimatta söi hän syömistään, kunnes hänen silmänsä sattuivat valjuna lepäävään poikaan. Silloin tunsu hän kipeän piston sydämessään ja voihkasi ääneensä.

Mitä kaikkea hän uhraisikaan, kun saisi huomenna pojalleen leipää!
Vaikka sielunsa myisi hän nyt leivästä!

Kohta kun hän oli tämän ajatellut, ilmestyi tupaan paholainen. Se sijoittui mukavasti uunin lähelle istumaan, veti taskustaan lihavan voileivän ja alkoi rauhallisesti syödä. Tahtomattaan pyysi Eveliina siitä osaa.

— Jos kolmen vuoden kuluttua tästä hetkestä lukien annat poikasi minulle, saat tämän kokonaan ja paljon muuta hyvää, niin että sinulta ei pidä koskaan leivän eikä särpimen puuttuman, — vastasi paholainen.

— Ei, ei, Jumalan tähden, poikaani minä en myö! — vastasi Eveliina ja jatkoi, kun näki paholaisen vetävän taskustaan uuden voileivän:

— Mutta itseni minä kyllä raskin antaa, kun saan vain pojalle leipää.

— Hm, mitäpä minä nyt juuri sinulla tekisin, — sanoi paholainen huolettomasti ja veti taskustaan lämpimän rasvamakkaran.

Siitä levisi huoneeseen niin houkutteleva tuoksu, että Eveliina tunsi päätänsä huimaavan ja poika alkoi unissaan hymyillä.

— Nälkäänhän se tuo poika kuitenkin kuolee, — arveli paholainen ja haukkasi suun täydeltä makkaraa.

Eveliina ei vastannut mitään, vaan huojutteli hiljaa ruumistaan ja koetti olla näkemättä makkaraa.

— Kylmä täällä on! — murahti paholainen makkaran syötyään.

— Kun ei ole millä lämmittää, — huokasi Eveliina.

— Niinhän se on köyhän, — sanoi paholainen ja pisti jälleen kätensä taskuun, josta hän tällä kertaa veti esiin kuivan ja tuohisen koivuhalon.

Hän veteli niitä taskustaan siksi kunnes pesä täyttyi, minkä jälkeen hän iski tulta ja sytytti ne palamaan. Sitten riisui hän takkinsa naulaan ja asettui tulen ääreen selin Eveliinaan ja alkoi perusteellisesti lämmitellä. Mutta kun puut olivat palaneet hiilokselle, ryhtyi hän uudelleen syömään. Kumartuen takkinsa puoleen kiskoi hän sen taskusta paksun nosteleivän, sianliikkiön ja mehevän leipäjuuston, jota hän alkoi hiiloksella käristää. Se muuttui kullanuskeaksi, sen pinnalle kihoili rasvaa ja huoneeseen levisi vieläkin houkuttelevampi tuoksu kuin äsken makkarasta.

— Kun olisi ihmisellä tuollainen takki! — huokasi Eveliina nurkassaan.

— Kun annat poikasi minulle kolmen vuoden päästä, saa se jäädä tuohon naulaan ja sen taskusta löydät yöllä ja päivällä, mitä ikinä haluat, — sanoi paholainen ja asetti leivänpalalle suuren kimpaleen käristettyä juustoa, vuolasi liikkiöstä palasen ja alkoi syödä.

Eveliinan päätä pyörrytti ja melkein itse tietämättään virkkoi hän:

— Kun ei tuon kovin pahoin kävisi...

— Mitä pahoin sen kävisi! — murahti paholainen. — Näytänkö minä köyhältä? Mutta jos haluat antaa sen nälkään kuolla, niin yhden tekevä minulle! — ja paholainen teki liikkeen ikäänkuin aikeissa ottaa takin jälleen päällensä.

— Ei, ei, ei se saa kuolla nälkään! — hätäntyi Eveliina.

— Tehdään sitten kaupat, — sanoi paholainen ja veti liivintaskustaan nahkalevyn, jolle hän nopeasti kirjotti kontrahdin.

— Ja nyt puumerkkisi tähän alle! — ja samassa raapasi paholainen pienen haavan Eveliinan vasempaan ranteeseen, kastoi kynän vereen ja ojensi sen Eveliinalle.

Vapisevin käsin ja kokonaan sekaannuksissaan töhersi Eveliina nahkapalalle miesvainajansa puumerkin.

— Keskiyön hetkenä tasan kolmen vuoden päästä tulen minä perimään poikaa, — virkkoi paholainen tyytyväisenä, työnsi välikirjan taskuunsa ja lähti matkoihinsa.

Kohta kun hän oli sulkenut oven jälkeensä, ehätti Eveliina takin kimppuun ja veteli sen taskusta kaikkia niitä makupaloja, joita hän äsken yksinään istuessaan oli mielikuvituksessaan ahminut. Sitten

laati hän pesään uuden pystyvalkean ja herätti poikansa, jonka eteen hän latoi kaikkia ajateltavissaan olevia herkkupaloja.

Mutta kun hän syrjästä äänetönnä katsoi, kuinka hänen poikansa hehkuvin silmin kävi ruokiin käsiksi, alkoi hän ääneensä itkeä. Silloin keskeytti poika syöntinsä ja kysyi surkumielin syytä äidin itkuun. Mutta äiti ei antanut hänelle mitään vastausta.

Niin elivät he päivästä toiseen eikä heiltä puuttunut mitään. Poika kasvoi ja vahvistui nopeasti, mutta äiti kuihtui kuihtumistaan ja itki aina salaa poikansa syödessä.

Kun määräaika alkoi kulua lopulleen, kasvoi äidin tuska äärimmilleen. Hänen oli mahdoton enää salata kyyneliään pojalta, mutta turhaan sai tämä kuitenkin udella syytä äidin loputtomaan suruun. Silloin päätti hän väkisin ottaa siitä selon, voidakseen sitten jollakin tavoin sitä lieventää.

Eräänä päivänä asettui hän kaivon aukkoon käsistään riippumaan ja huusi äidille:

— Jollette nyt sano, mitä te lakkaamatta itkette, niin minä pudotan itseni alas!

Äiti hätääntyi ja rukoili häntä tulemaan pois. Silloin hellitti poika toisen kätensä ja riippuen ainoastaan yhden varassa uhkasi pudottautua heti, kun oli ehtinyt viiteen laskea.

Silloin hätääntyi äiti vielä enemmän ja lupasi heti ilmaista surunsa syyn, kun poika vain tulisi pois vaarallisesta paikasta.

Kun poika oli noussut kaivonaukosta ja seiso pihalla hänen edessään, kumartui äiti suulleen ja tunnusti, kuinka hän kolme vuotta sitten suuren hädän vallassa oli myönyt hänet paholaiselle ja kuinka määräajasta oli enää ainoastaan vajaa viikko jälellä.

Kuultuaan äitinsä kertomuksen meni poika sisälle ja ensi töikseen repi siekaleiksi ja poltti paholaisen jättämän takin. Sitten lähti hän oikopäätä kirkonkylälle, meni vanhan kirkkoherran luo ja kertoi hänelle kaikki.

— Kauppa on siis tehty äitisi kanssa sinun siitä mitään tietämättä? — sanoi vanha pappi kauan mietittyään.

— Niin on, — myönsi poika.

— Silloin se ei ole ehdottomasti pitävä, — lausui pappi ja kehotti sitten poikaa määröpäivän iltana hyvissä ajoin saapumaan hänen luokseen.

— Äiti, olkaa rauhassa, ei minua paholainen saa, minä menen yöksi kirkkoherran luo! — sanoi poika määröpäivänä äidilleen ja lähti pappilaan.

Illan pimetessä vei kirkkoherra hänet kirkkoon, jossa he yhdessä astuivat alttarin eteen ja polvistuivat. Vanhus piti palavan rukouksen pojan puolesta ja lopetettuaan lausui:

— Minä jätän sinut nyt yksinäsi kirkkoon yöksi. Mutta sinä et saa liikahtaa alttarin juurelta etkä lähestyä käden ulottuville alttarin aitausta, et vaikka kuka tulisi sinua houkuttelemaan! Vaikka näkisit minun tai äitisi tai kenen hyvänsä tulevan alttariaidan taa ja houkuttelevan sinua luokseen, niin elä liikahda paikaltasi. Vasta kun kuulet kukon laulun ja minä tulen alttariaidan sisälle sekä otan sinua kädestä kiinni, olet sinä varmasti pelastunut.

Tämän jälkeen siunasi pappi poikaa, sulki alttariaidan portin jälkeensä, teki sen päälle ristinmerkin ja lähti kirkosta.

Poika seiso värähtämättä alttarin juurella ja tunsi olonsa kaameaksi. Kuu loi lattialle himmeitä kuvioita, vanhat pyhimysten kuvat näyttivät rupeavan elämään ja pimeissä kattoholveissa paukkui ja risahteli. Mutta kun puoliyön hetki saapui, alkoivat tapulissa papinkellot soida ja kohta sen jälkeen aukeni naristen vastapäätä alttaria oleva kirkonovi. Sieltä astui sisään itse vanha kirkkoherra ja pää rukoukseen kumartuneena lähene kuoria. Alttariaidan eteen tultuaan kohotti hän päänsä ja lausui lempeästi:

— Astu ulos poikani, sillä kaikki on nyt ohitse ja sinä olet pelastettu.

Poika liikahti hiukan kuin aikeissa lähestyä, mutta samalla muisti hän kirkkoherran illallisen varoituksen ja jäi paikalleen.

— Tuolla ulkona odottavat äitisi ja paljon muita ihmisiä iloitukseen sinun pelastumisestasi. Ettet enää epäilisi, niin minä kutsun heidät tänne, rukoillaksemme ja veisataksemme yhdessä.

Sakariston ovelle ilmestyi samassa seurakunnan kanttori, joka kirkkoherran viittauksesta meni ulko-ovelle ja kutsui kansaa sisään. Ja ovesta alkoi tulvia tuttuja ihmisiä, joiden joukossa poika näki äitinsä itkettyneine kasvoineen. Ne nyökyttelivät hänelle rohkaisevasti ja asettuivat penkkeihinsä. Kanttori kiipesi omaan tuoliinsa, asetti numerot taululle ja avasi suuren virsikirjan. Nipp! napp! äänsivät kirjanhakaset auetessaan ja kanttori alkoi veisata virttä: "Jeesuksen nimeen nyt alotan."

Mutta äärimmilleen herkistyneellä kuulollaan erotti poika, että kanttori ei lausunutkaan kokonaisuena Jeesuksen nimeä, vaan hymisi ensinnä jotakin epämääräistä, joten virren alku oikeastaan kuului: y-y-y-suksen nimeen... Silloin alkoi hän kansan joukossa tarkastella tuttujaan ja huomasi heissä kaikissa jonkun pienen virheen. Kenellä oli otsassa suuri syyli, jota siinä ei ollut ennen näkynyt, kenellä oli taas korvat homeessa tai toinen silmä kierossa ja äidiltään huomasi hän puuttuvan kolme hammasta, jotka hänen illalla lähtiessään olivat vielä paikoillaan. Ja kun kirkkoherra nousi saarnastuoliin ja alkoi rukoilla, lausui hän aina Jumalan ja Jeesuksen nimet vaillinaisesti tai vääntäen.

Saarnastuolista laskeuduttuaan viittasi kirkkoherra pojan äidille ja yhdessä lähenivät he alttarikehää. Äiti avasi sylinsä ja kirkkoherra lausui lempeimmällä äänellään:

— Hellän äitisi syli odottaa sinua tässä. Astu siis rohkeasti ulos, poikani!

Mutta poika ei liikahtanut paikaltaan.

Silloin mörähti kirkkoherra hirveällä äänellä ja muuttui samassa paholaiseksi, jolla oli väärä nenä, vuohenkaviot, käyrät kynnet sormissa ja päässä sarventyngät. Äiti muuttui homenaamaiseksi peikottareksi ja samoin koko kirkkorahvas. Ja nyt alkoivat he kiljuen hyppiä alttarikehän ympärillä. Väliin he peräytyivät ja hyökkäsivät sitten rajusti eteenpäin, niin että kauhistunut poika luuli siinä tuokiossa joutuvansa heidän kynsiinsä. Mutta alttariaidan yli he eivät päässeet. Ainoastaan kerran hän liikahti paikaltaan, kun pääpaholainen hänen huomaamattaan hirveällä rymyllä sivulta päin hyökkäsi häntä kohti ja ojensi teräväkyntistä kättään, joka näytti ulottuvan vaikka maailman ääriin. Alttarikehälle asti ei hän kuitenkaan sijaltaan siirtynyt, sillä sieltä kurottui jo häntä kohti joukko ahnaita käsiä.

Kesken tätä helvetillistä meteliä kuului yhtäkkiä kirkas kukonlaulu. Silloin pakeni paholaisten joukko suurella pauhinalla ja kirkossa oli jälleen hiljaista ja autiota. Hetki sen jälkeen aukeni taas kirkonovi ja vanha pappi astui sisään. Tällä kertaa se oli oikea kirkkoherra, sillä hän avasi alttariaidan portin, astui sisään ja otti kädestä poikaa, joka värisi kiireestä kantapäähän.

— Nyt on kaikki ohi ja sinä olet pelastettu, — lausui hän. — Paholaisella ei ole enää valtaa sinun ylitsesi.

Hän saattoi pojan ulos ja käski hänen kiiruhtaa äitinsä luo.

Aurinko kohosi juuri itäiselle taivaanrannalle, kun poika saapui kotiinsa. Punertava aamuvalo täytti koko ahtaan tuvan, sillä katto oli temmaistu pois sijaltaan. Äiti oli nurkassa liikkumatonna polvillaan. Koko yön oli hän rukoillut poikansa puolesta ja kun paholainen viimeisenä yön hetkenä oli hirveän vihan vallassa ilmestynyt tupaan, parjannut häntä sopimuksen rikkomisesta ja poistunut katon kautta, oli äiti kuollut sydämen pakahtumiseen. Mutta hänen kasvoillaan oli onnellinen hymy, josta poika näki hänen kuolleen tietoisena siitä, että hänen ainokaisensa on pelastunut.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HAAKSIRIKKOISET ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR

ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.